

RAVASZ LÁSZLÓ

KIS DOGMATIKA

HITÜNK IGAZSÁGAI

KIADJA
A REFORMÁTUS ZSINATI IRODA SAJTÓOSZTÁLYA
BUDAPEST, 1990

KIJELENTÉS. SZENTÍRÁS

A vallás hitet vall Istennek az emberhez való viszonyáról. Mi arról vagyunk meggyőződve, hogy a mi református keresztyén hitünk a tökéletes igazságot vallja, mert különben más hitet keresnénk. Az embernek önmagától nem lehet Istenről „tökéletes” ismerete már csak azért sem, mert Isten önmagában mindenki másra nézve megismerhetetlen; csak magára nézve nem. Isten éppen azért Isten, mert csak önmagára nézve lehet ismereti tárgy.

1. Ebből az következik, hogy Istent az ember csak akkor ismerheti meg, ha Isten *kijelenti* magát neki. Istenről csak önmaga mondhatja meg, hogy ki. — És Ő megmondja. Szabadon, jótetszésből, ingyen kegyelemből. Istennek ez a szabad kegyelmi ténye a KIJELENTÉS. Ez az előfeltétele minden vallásos ismeretnek, ez a végső fundamentuma minden hitigazságnak.

Istennek minden megnyilatkozása Ige. Az Ige teremtő gondolat, alkotó akarat. Ne tévesszük össze a szóval, az ítélettel, mert ezek emberi dolgok. Az Igében Isten él és működik. Az Ige Isten, mint élő Úr.

a) Világos, hogy Isten *Igében* jelenti ki magát. Tökéletesen, teljesen, véglegesen a testté lett Igében, a Jézus Krisztusban. — Jézus Krisztusban azért teljes és tökéletes a kijelentés, mert benne az Ige lett testté, emberi személyiséggé, aki belépett a történelembe s mint konkrét személy élte a maga egzisztenciáját (Jn 1,1 — 4.14.18). — A názáreti Jézus emberi személyében azonban az Ige, maga Isten lett testté s mikor az emberek őt hallották, szemekkel látták, szemlélték,

kezeikkel illették (1Jn 1,1): maga Isten, a benne lehajló és magát kijelentő kegyelem szólalt meg, s mindabban, amit Jézus Krisztus mondott és tett, ami vele történt, maga Isten mondotta el, jelentette ki nekünk, közölte velünk: ki Ő, mit akar velünk, mit ígér és mit kíván. — Tehát a kijelentés summája nem egy tan, nem egy történet, nem egy törvény, hanem egy élő személy, felséges Úr, akinek lényé tanítás, történet, törvény és szellem, vagy ahogy János evangélium mondja: élet és világosság.

b) Jézus nem légüres térben állott elő, hanem a történelemben. De a történelemnek nem azon a részén, amely Indiában, Japánban vagy Grönlandban folyik, hanem abban az ágában, amelyet a zsidó nép történetének nevezünk. Ott is meghatározott időben, a betlehemi bölcsőtől a keresztségig; földi élete Cirénus helytartósága alatt kezdődött, Kajafás főpapsága és Poncius Pilátus helytartósága alatt ért véget. A názáreti Jézus zsidó ember volt. Tagja volt annak a népnek, amellyel Isten az Ő hite szerint is szövetséget kötött, amelyet a maga számára választott ki, hogy rajta, mint egy transzparenson át sugároztassa a világba, hogy minden nép az övé és minden népnek Ő az Istene. — Istennek ez a megelőző kijelentése kb. másfél ezer éves történetben pereg le előttünk. Ezt a másfél ezer éves történetet az jellemzi, hogy az egész egy gondolat hatja át: a Messiás országa, amelyben Isten impériuma feltétlenül érvényesül egy csodálatos személy kormánypálcája alatt, aki egy személyben próféta, főpap és király. — Itt tehát a kijelentés *prófétai szóban* hangzik fel, mint kritika (feddés, ítélet) és ígélet. Az ígélet Jézus Krisztusban teljesedett be és a kritika, az ótestamentumi prófécia nem egyéb, mint az Ő ítélete és feddése anticipált formában. Miért kellett ítélni és feddeni? Azért, mert a kijelentés nem angyaloknak szól, hanem bűnös embereknek. Feddeni kellett tehát a

bűnt és ígérni a tőle való megszabadulást. A Messiás impériuma éppen azért lesz Isten országa, mert megszabadul az ember. A Messiás az áldott, várva várt Szabadító. — Ez az ótestamentumi kijelentés tartalma.

c) Feddeni és ítélni csak azt lehet, aki felelős. Ahhoz, hogy valaki felelős legyen, ismernie kell azt a törvényt, amelyet áthágott. — Az ótestamentumi, az Izrael népében adott kijelentés feltételez egy még régebbi kijelentést, amelyet a teológusok óskijelentésnek neveznek. Ez immár nemcsak a zsidó népnek szól, hanem magának az embernek. — Azért, mert az ember az Isten képét hordozza, azért mert Isten a maga számára teremtette, azért mert Ő előbb szeretett és igényli, hogy mi is szeressük Őt (1Jn 4,19). — Az óskijelentés a szövetségkötés ténye, vagyis az, hogy Isten a maga szabadon szerető lényét feltárja az ember előtt, közli vele ki ő, lefoglalja az embert a maga számára s ebben a boldog szeretetviszonyban hűséget ígér és hűséget kíván. Mutatja magát — hogy képpel éljek —, Atyának, gazdának, Úrnak, férjnek, s az embert fiának, juhának, szolgájának, menyasszonyának; de mindenképp Isten és ember szövetséges társak. — Az ember éppen ebből a szövetségből szakította ki magát úgy, hogy fellázadt a Felséges Társ ellen. Ez a bűn. Esete után magával vitte a szövetség emlékét s azt, hogy elvesztésének, megszegésének ő az oka és helyreállítása csak a kegyelem ígérete lehet. Ez teljesedett be a Jézus Krisztusban. Tehát az óskijelentésnek is Krisztus a teljessége.

d) A kijelentés egzisztenciális, mint maga a létezés és az igazság. Tehát itt és most van szükségünk reá. — Ámde Jézus Krisztus ezelőtt ezerkilencszáz esztendővel tanított, élt, halt meg és támadott fel. Mi az, ami ezt a távolságot áthidalja? *A bizonyágtétel.* Az, hogy nem lehet elhallgatni, amit az ember látott és hallott (Ap-Csel 4,20). A cezarea-filippi úton Péternek felvillant az

igazság: te vagy a Krisztus, az élő Istennek Fia (Mt 16,13 – 20); a damaszkuszi úton Pál látta meg az Urat (Gal 1,12.15 – 17), azután több mint ötszáz atyafi (1Kor 15,5 – 6) és így tovább. Mindezek először a magát kijelentő Úrnak mondták: Igen Uram! azután pedig másoknak mondták el, mit mondott és mit tett az Úr, akár testi életében a kereszthalálig, akár megdicsőülten a feltámadás után. — Ezt előbb mondták, azután lejegyezték. Írásaikból lett az Újszövetség, a maga ket-tős tartalmával: mit mondott és tett Jézus s mit tanít a Lélek Jézusról. Jézus mint alany és Jézus mint tárgy — ez az Újszövetség tartalma. Mindez már szóban, mondatban, ítéletben, elbeszélésben, tanításban áll előttünk az Igének filológiai formájában, mint Szentírás. Nem a Szentírás a kijelentés; a kijelentés az Ige. A Szentírás az autentikus beszámolás róla.

Az első bizonyóságtételeket két csoda tette Szentírás-sá: a keletkezésük és a fennmaradásuk csodája. Visszont a Szentírás az igehirdetést tette lehetővé azzal, hogy összefoglalta, megőrizte és kiapadhatatlan forrásként közölte, mit mondott és mit tett Jézus, mint a tökéletes kijelentés. Így lehetséges az, hogy az igehirdetés, ha hűségesen és tisztán adja át ezeket a bizonyóságtételeket, maga is Isten igéje, *praedicatio verbi divini est verbum divinum* — mondja a *II. Helvét Hitvallás* széljegyzete.

e) Mindeddig a kijelentést úgy tekintettük, mint rajtunk kívülálló, nélkülünk létrejövő, dologi folyamatot. De a kijelentésnek van egy másik, személyi oldala is. Az, hogy fény van, még nem látás; a látáshoz kell szem is. Ha az Isten *nekünk* akarja kijelenteni magát, kell valamit művelnie *bennünk*. Ez a *hit aktusa*. — Ugyanaz a keresztfeszítés az egyik latorban gyűlöletet és kár-hozatot támasztott, a másikban bűnbánatot és megté-rést, mert az egyik hit által felismerte a szenvedőben a Megváltót, a másik nem. Ugyanaz az igehirdetés

egyiknek élet illatja életre, a másiknak halál illatja halálra. Bölcsesség vagy bolondság. — Csak a hit számára van kijelentés, mint ahogyan csak a szem számára van fény.

2. Most egy új, döntő kérdés áll előttünk: hol találom meg Istennek a Jézus Krisztusban megadott tökéletes és teljes kijelentését? — A SZENTÍRÁSBAN.

A Szentírást maga Isten tette az Ő kijelentése orgánumává, illetve közegévé két páratlan csodával: egyik a létrejötté, másik a fennmaradása.

a) *A létrejötté* a Szent Léleknek különös műve, mert kb. másfél ezer év történetében úgy ihlette a prófétákat és az apostolokat, hogy bizonyágtételeik elégségesen elmondják, mit mond magáról, a világról, az emberről, egyszóval a Teremtő és teremtmény viszonyáról maga Isten. Bizonyágtételeket mondanak el tényekről és belső tapasztalatokról; történetet, tanítást és lírát; tapasztalnak, elmélkednek és ömledeznek. Különféle korokban, kultúrákban, nyelveken, merőben más műveltségű és lelkületű emberek, ismerősök és ismeretlenek mondják nekünk mindezt, s mégis ez a lehető legtarkább és legváltozatosabb anyag egyetlen uralkodó cél szolgálatában áll, s ebből a gondolatból nyeri igazi értelmét és magyarázatát: *a kegyelmes Isten szabad és szerető magaközlése a Jézus Krisztusban a végből, hogy mi magunkat szabadon és teljesen neki átadjuk. Nem a Szentírás szól Istenről nekünk, hanem Isten szól a Szentírásban hozzánk.*

Ezzel a Szentírás fundamentum, amelyen állunk. Forrás, amelyből merítünk. Norma, amelynek engedelmeskedünk. Pecset, amely hitünk és ismeretünk igazságáról kezeskedik. Szövétnek, ahonnét világosságunkat vesszük. Utunk, amelyet követnünk kell és kalauzunk, amely célhoz vezet. Az élet könyve.

De mindez csak a hit számára. — A Szent Lélek nemcsak a Szentírás megírásánál munkálkodott, épp-

úgy munkálkodik az olvasásánál is. Ez a *Szent Lélek belső bizonyágtétele*, amely eszközli, hogy a Szentírás Istennek hozzám intézett, engem megszólító s kérdéseimre feleletet adó szava legyen, s ugyanakkor a maga kérdéseivel engem is feleletre kényszerítsen.

b) A Szentírás létrejöttének a csodájából következett a másik csoda: a *fennmaradása*. A szentírók közül senki sem tudta, hogy Bibliát ír, csak azt, hogy igazat ír. Ugyanakkor írtak mások is sokat. S ebből a tarka irodalomból különvált, mint a színarany a salaktól az, ami Isten Igéje. — A könyvek az illető korok irodalomtörténeti szokásait követik mindabban, ami a könyvek írását, szerkesztését, a források felhasználását, a műfaji törvények követését illeti; osztozkodtak a korabeli könyvek sorsában, ami a leírást, sokszorosítást, másolást, egyszóval a kiadást illeti; Ézsaiás könyvében két könyv van egybekötve — ha nem három —, amelyeket századok választanak el; Péter második levelét nem Péter írta; Mózes öt könyve legalább öt szerző egybeolvasztott munkája, — s mégis mindenik Isten Igéje, mert Istennek a Jézus Krisztusban adott kegyelmes magafeltárásáról beszél. Olvasásakor gyermekek és bölcsek egyszerre felismerik — hit által — az Isten hangját s azt mondják: „Szólj, Uram, hallja a te szolgád.” Ezért bármikor csinálnak kánont, azaz gyűjtik egybe az Isten Igéjét tartalmazó könyveket, mindig ez a 66 könyv kerül együvé, mint élő organuma, irodalmi teste az emberré lett Igének, a Jézus Krisztusnak. — A kánont nem az egyház csinálta; tekintélyét nem ő adta. Előbb volt az Ige, azután az egyház. Az egyház — a Szent Lélek világosságában — csak *felismerte*, amit Isten tett kánonná, s a hit engedelmességével ráütötte a pecsétjét. — S a csoda telje az, hogy Krisztusnak irodalmi teste: a Szentírás éppoly dicsőséges, mint a mennyei teste: romolhatatlan és élő. — Nem lehet elvetni, elpusztítani, nem lehet megszabadulni

tőle; beszéde a Krisztusban hívők anyanyelve lett. Az élet könyve, a kijelentés könyve, mert benne Istennel találkozunk: Ő szólít meg, Ő kérdez és Ő felel.

A Szentírás nem Isten ígéje, de Isten ígését tartalmazza. A Szentírás Isten ígésének kiváltképpen és sajátosan páratlan hordozója. Isten maga kötötte össze ezt a két tényezőt, mint a testléletet, az egyházat, a sakramentumot. Értelmezésénél a döntő a Jézus Krisztus személyében megjelent kijelentés; ez dönti el, mi az egyes könyvekben Isten ígéje és mi az irodalom. Csodák csodája: minél inkább előrehaladok a központi kijelentés ismeretében, annál inkább látom, hogy a Szentírás minden részében hogyan érvényesül ez a központi gondolat, mint az óriási fa legtávolabbi rügyszemében is a törzs és a gyökér élete. A Szentírás a Jézus Krisztusban megjelent kijelentésre nézve abszolút tekintély, mert maga Isten beszél önmagáról; s ebből a szempontból tökéletesen egy minden másra nézve emberi vélemény. — A Szentírás nem norma a természettudományi kérdésekben, csak a teremtés hitigazságában; a Szentírás nem norma az orvostudományban, csak abban, hogy Isten gyógyító Isten; a Szentírás nem norma a társadalomelméletekben, csak abban, hogy az ember Isten képe, hogy egymást szeretnünk kell és egymás terhét hordoznunk kell.

c) Az egyes könyvek nem azért becsesek, mert megnevezett szerzőik írták. Semmiféle irodalomtörténeti kérdés a kijelentés meglétét nem érinti. — Ha egy zsoltárt nem Dávid írt, még nem lett rosszabb; s ha egy zsoltárt Dávid írt, még nem lett jobb; az a kérdés, mennyi van benne a Krisztusból és a Szent Lélekből. És ezt senki más nem döntheti el, csak a magát kijelentő Isten, a Krisztus és a Szent Lélek által. — Ez az *három bizonyosság*, amelyről a jánosi levél beszél (1Jn 5,6–8). — Kortörténet, irodalomtörténet, filológia, általában a szellemtudomány a legradikálisabb kritika

mellett is csak abban segíthet elő, hogy az egyes könyvek milyen körülmények között jöttek létre s milyen a helyes szövegük; de hogy a bennük megszólaló Ige, vagyis Istennek személyes társalkodása velünk, mit mond a hívó léleknek: abba bele nem szólhat. — Az, hogy Pál apostol a szeretet énekek-énekét (1Kor 13) maga írta, vagy csak idézte, érdekelheti az irodalomtörténészt, de engem nem; engem csak az érdekel, amit Isten mond benne az én zengő-érc és pengő cimbalom lelkemnek, akárki írta is ezt a himnuszt. Legfennebb azt állapítom meg, hogy Pál apostolon kívül volt még akkor egy ismeretlen, másik nagy zsol-tárköltő, s azon át szólít meg Isten. De minek ezt felvetni?

Isten kijelentette magát a testté lett Igében: a Jézus Krisztusban s ezt az irodalomná lett Igében: a Szentírásban elénk adja. — De az Ige mind a kettőben ugyanaz: a magát kijelentő Isten.

ISTEN. SZENTHÁROMSÁG

Istenről nem tudunk, nem tudhatunk semmit, csak amit kijelentett magáról. A kijelentésben Isten magáról beszél, tehát a kijelentés tárgya maga Isten. — De azt is láttuk, hogy a kijelentés Isten életműködése. Tehát a Kijelentő, a Kijelentett és a Kijelentés maga: ISTEN.

A kijelentésből Istent valóságosnak ismerjük meg. Nem kell kitalálni, nem kell felfedezni, nem kell igazolni, nem lehet bebizonyítani és nem lehet megcáfolni; csak felismerni lehet annak, akinek ez ajándékul adott. — Isten önmagát igazolja és bizonyítja azzal, hogy közli velünk: Ő van. Ha egy emberről kétség támadna, hogy van-e vagy nincs, el kell menni oda, ahol él. Ahol lépten-nyomon találkozni lehet vele; ahol látni lehet az alakját, hallani a hangját, érteni gondolatait, együtt érezni érzéseivel, megfigyelni őt műveiben és pihenésében. — Istenre nézve is van ilyen speciális hely, ahol őt otthon és munkában látjuk, amint cselekszik, akar, érez, gondol, — s ez a Szentírás. Munkájából mindaz, amit a kijelentés közöl, velünk foglalkozik, s három fázisa: teremtés, szövetségkötés és megváltás.

Ebből az következik, hogy minékünk Isten személyes viszonyban fedi fel magát. Nem végső ok, nem abszolútum, nem universum, nem világrend: Isten személy, aki velünk én és te viszonyban jelenti ki magát. Az ő ismerete társalkodás; megszólítás és feléje fordulás; kérdés és felelet, igen és nem. Isten mindig te, sohasem ő. Isten személy.

Rám nézve a tökéletes Más. Nincs semmi, ami hozzá fogható volna. Ő nem egy a sok közül. Nincs ilyen

fogalom, hogy Isten, ilyen csak személy lehet. — Ő magától van, minden más tőle. Ő a teremtő s minden más vele szemben teremtmény. Tehát Isten *egyetlenegy*. Az „Egyetlenegy teremtő személy” a mindennel, a mással, a teremtménnyel szemben csak *felsőleges Úr* lehet. Szuverén majestas. Akarata törvény, szava élet és halál, lét és nemlét. Ő adja és ő veszi el az életet. Egyedül ő él önmagától és önmagából, minden más általa és benne.

Ő az *igazság*, ő a valóság. — Ő az igazság, mert egyedül ő ismeri magát és világát; ő az igazság, mert ő a törvény és az ítélet; ő az igazság, mert ő teremtette az észet és azt a szellemi rendet, amelyben az ész gondolkodik.

Ő a *szentség*. Egyfelől tökéletes jóság, jóakarát, tisztaság, irgalom, hosszútűrés, szelídség — és égő tűz a bűnnel szemben és bánkódó harag azok ellen, akik fellázadtak ellene és elárulták őt.

Mindezek felett és mindent összefoglalólag *szereetet*, amely szabad jótetszéssel fordul teremtményei felé, ajándékozó kedvvel közli vele önmagát s gyönyörködik abban, ha a teremtmény viszonzszereti őt.

Istennek mindezeket a tulajdonságait, valamint életéből mindazt, ami reánk tartozik, a Szentírás abban a tételben foglalja össze, hogy ez az egy, felsőleges, élő, örök, igaz, mindenható és szerető Isten: *ATYA, FIÚ és SZENTLÉLEK*.

Atya, aki kijelenti magát, Fiú, akiben a kijelentés megtörtént és Szentlélek, aki által a kijelentés életműködése folyik és megvalósul, a miénk lesz. A kijelentésnek ezt a közlését, az üdvrendi eseményeknek ezt a törvényét a keresztyén teológia így fejezte ki: Isten egylényegű, de háromszemélyű: Atya-Isten, Fiú-Isten és Szentlélek-Isten. — Ez a tétel a gyarló embernek sok fejtörést okozott, de igaza van *Kálvinnak*: Istennek engedjük meg, hogy olyan legyen, amilyen. S hogy ő

milyen, erre nem lehet alkalmasabb tanút találni, mint önmagát. — S az a tény, hogy Isten kilépett önmagából, a Jézus életében feltárta önmagát és Szentlelkével a szíveket ennek befogadására előkészíti, felül áll minden elméleten és spekuláción és azt mondja el, amit Isten tett értünk. Ugyanezt mondjuk akkor is, ha így fejezzük ki magunkat: Isten tudtul adja atyaságát a Fiúban a Szentlélek által. Csak a Fiúban bírjuk az Atyát. (Aki engem lát, az Atyát látja; én és az Atya egy vagyunk; senki sem mehet az Atyához, hanem én általam (Jn 10,30; Jn 14,9; Jn 14,6). Csak az Atya, a Fiú által vesszük a Szentlelket. [És én kérem az Atyát, hogy más vigasztalót küldjön; ama vigasztaló pedig a Szentlélek, akit az én nevemben küld az Atya; elküldöm hozzátok a Vigasztalót; az engem dicsóít majd és az enyemből vesz; csak a Lélek által bírjuk a Fiút; az Úr a Lélek; a Lélek bizonyosságot tesz Krisztusról (Jn 14,16.26; Jn 16,7.14; Gen 1,2; Zsolt 139,7; 1Kor 2,10; Zsolt 33,6).] — Ennek az üdvtörténeti valóságnak kifejezésére két fogalmat használt az ókori teológia: a lényeg (substantia) és személy (persona). A lényeg szónak ma is az az értelme, mint akkor, de a persona jelentése átalakult. Akkor jelentette elsősorban az álarcot, amelyen át a színész beszélt, azután a szerepet, majd az embernek azt a létformáját, amelyben megjelenik, de nem jelentette azt, amit most: az egyes embernek azt az egészen különös, páratlan minőségét, amelyben mindenkitől különbözik és eredeti önmaga. — Az ókori felfogás szerint egészen természetes, ha ugyanaz az ember egyszer hős, egyszer bölcs, egyszer király, egyszer koldus képében jelenik meg; viszont mihelyt a személy nemcsak a létmódot, hanem magát a különálló és felcserélhetetlen egzisztenciát jelentette, felbukkant a kérdés, hogy lehet az egy három és a három egy.

Közelebről nézve a kérdést, a Szentháromság tétélevel azt valljuk meg, hogy *Isten Atya*. Nem úgy, hogy

az atyaság fogalmát földi tapasztalatokból reá átvisz-
szük, hanem úgy, hogy Isten önmagában és öröktől
fogva Atya. — Atya azért, mert természete szerint
önmagát mint Fiút állítja s így Atyja mindazoknak is,
akik Jézus Krisztusban néznek rá és hisznek benne.
Kellett a Fiú, hogy Isten Atya lehessen, és kellett az
Atya, hogy Isten Fiú lehessen, testet öltön, engedel-
meskedjék, meghaljon és győzzön. — Kellett az Isten
lényegében ez a különbözés, hogy felfakadjanak a
szeretetnek, irgalomnak, szánalomnak, önátadásnak,
áldozatnak a kiapadhatatlan és titokzatos forrásai. —
Az Atya végzi a kiválasztást, s akiket kiválaszt magá-
nak, a Fiúnak adja; az Atya viszi végbe a teremtést a
Fiú által, a Fiúban az Atya visel gondot teremtményeire
s állítja mindenhatóságát és bölcsességét ennek a sze-
retetnek a szolgálatába, amellyel Fiát szereti s amit a
váltság művében teljes egészében átvisz reánk, akik a
Krisztusban vagyunk.

Az Isten magát *Fiúnak* jelenti ki, azaz olyanak,
akiben kiengesztelődik a bűnös ember, akiben ezt a
kiengesztelődést végrehajtja azáltal, hogy odaadja ma-
gát bűneinkért és elhordozza a nekünk kijáró bünte-
tést. — A Fiú az incarnatióban emberi testet vett fel,
hogy leszálljon az emberi egzisztencia legalsó mélysé-
geibe és megaláztatása teljessé váljék. — De éppen
ebben a megaláztatásban, a kereszten, a legszörnyűbb
kivégzés kínjai között a dicsőséges és győzedelmes Úr,
a Megváltó Isten.

Hogyan ismerem az Atyát a Fiúban és a Fiút az
Atyában? — A *Szent Lélek* által. A *Szent Lélek* Istennek
az a szuverén képe, amelyben ő az embert alkalmassá
és képessé teszi annak a felismerésére, hogy Jézus
Krisztusban a Fiú-Isten öltött testet. A közlő Isten ké-
pessé tesz arra, hogy közlését elfogadjuk. Ezt azzal
végzi, hogy újjászül, új szívet ad, megítat, felken.
A *Szent Lélek* előízt, foglalót, zálogot ad abból, ami

odafenn vár reánk a dicsőségben, mikor szemtől-szembe látunk, mikor meglátjuk őt úgy, amint van. — Az Atyától és a Fiútól származik, nem is származhatik mástól, ha a Fiú és az Atya egy.

A három személy *munkája* különböző és sajátos, de azért áthatja egymást. Aki az Atyát mondja, mondja a Fiút és a Szent Lelket is. Aki a Fiúban hisz, kell hinnie az Atyában és a Szent Lélekben. De azért a személyek sajátos tevékenysége elhatárolandó. A teremtésben benne van a Fiú, Krisztusban és Krisztusra nézve teremtettek mindenk, de a teremtésnek nem ő az alanya. A Szent Lélek munkája nem evidens a gondviselésben, a Fiúé a harag és büntetés tényeiben. Téves a christomonizmus, amely az Atya és Szent Lélek munkáját is Krisztusnak tulajdonítja és helytelen a jesulatreia, amely minden dicsőséget a názáreti Jézusnak ad és egyedül őt imádja. De mindenesetre kevésbé hiba, ha sok van Krisztusból, mint ha kevés.

Végezetül csináljunk egy *ellenpróbát*. Nézzük meg, milyen nyomorulttá válnék a keresztyénség, ha elvetjük a Szentháromság tanítását. Azonnal kiesnék Krisztus istensége, vele az incarnatio, az engesztelő halál, a feltámadás és mennybemenetel. Jézus egy nagyon rokonszenves, nem nagyon művelt keleti vándortanítóvá válnék, aki hirdette azt, amit a zsidóságtól készen kapott s annak a csalódásnak esett áldozatul, hogy ő a megígért Messiás. Halála fájdalmas, nemes, mint Szókratészé, de sem több, sem kevesebb. — Mi hasznát veszed ennek? A váltság — ha van — helyes belátásnak és komoly erőfeszítésnek a műve, úgy megy végbe, mint pl. a dohányzásról való lemondás? — A keresztyénségből kiesik a bűn és kegyelem sarkisága s helyére jó a nevelés gondolata? Megmarad a szeretet és jóakarát nagy igazsága, de ezért nem kell keresztyénnek lenni, ez megtalálható a zsidóságban, a buddhizmusban, Platónnál és a sztoikusoknál is. —

A Szentlélek az emberi szellem erőfeszítése, munkája a természetes evolúció; az egyház vallásos egyesület, amelyet inkább a kegyelet tart fenn s az, hogy még nem oszlatták fel? Benne nagyon sok történelmi kincs halmozódott fel, de sok babona, előítélet, fanatizmus, papi reakció is, s a jó egyháztagnak fő kötelessége az egyház, mint a reakció fellegvára ellen küzdeni? – A kijelentés helyére a józan ész kell ültetni, s Istent meghagyni végső oknak, végső célnek, elvont világrendnek, akit a képes beszédű ember így tisztel: Atyám? Nyugalmazott valaki, akinek munkáját az őszanyag, a fejlődés és a sors intézi? Igaza van Keckermann-nak, a XVII. század egyik ref. teológusának: *Deum deum esse non posse, nisi tres habeat distinctos existendi modos, sive personas.* Isten nem Isten, ha nem háromszemélyű.

Ez a felfogás megszünteti a keresztyénség abszolút-ságát, és relatív jelenséggé teszi, és úgy illeszti be az egyetemes vallástörténet együttesébe. Nagyon jó szempont a szellemtörténet és filozófia számára, de sem a hit, sem a teológia számára nem használható.

Madách művének, az Ember Tragédiájának megjelenése óta nálunk is szokás lenézően és rosszállólag beszélni arról a bizonyos iotáról, amely az ógyház világháború-méretű harcaiban a két tábort: a homouziós tábort a homoiuziós tábortól elválasztotta.

„Óh jaj, ne tréfálgj! Hát egy i miatt is mehetni ily elszántan a halálba?”

Amaz azt tanította, hogy Krisztus egylényegű az Atyával, emez, hogy csak hasonló lényegű. Az egyikből az következett, hogy Krisztus a testté lett Ige, a keresztyénség a kijelentés ajándéka s mint ilyen abszolút igazság; a másikból az, hogy Jézus félisten, hősosz, egy új Ozirisz vagy Prométheusz, s vallása egyik színes szál

a hellenista szinkretizmus tarka szőnyegében. Végeredményében Krisztus dicsőségéről, Isten felségjogairól, a Szentlélek minőségéről volt szó, a Kijelentés igazságáról. Van-e valami, amiért érdekesebb lehet meghalni, mint ezért? Nem egy iotáért haltak meg, hanem Istenért.

ELEVEELRENDELÉS

A keresztyén hitnek alapvető dogmája a Szentháromság. Egy számba sem jöhető kisebbséget kivéve minden keresztyén egyház vallja, hogy a Szentháromság tanítása Isten egységét, élő valóságát a legtökéletesebben kifejezi. A református hitnek is van ilyen alapdogmája, amely lényegét, stílusát, mondanivalóját a legteljesebben kifejezi s ez az *elveelrendelés*.

Az *elveelrendelést* tanítja a Szentírás (Róm 8,29–30; 9–11; Ef 1,1–14 stb.), s ez már magában minden vitán felül helyezi igazságát. — Bizonyoságot tesz mellette az egyház, mert éppen a legmélyebb hitű és legtudósabb lelki tanítók fejtették ki (Augustinus, Luther, főképpen Kálvin); alapvető része hitvallásainknak; végül saját hittapasztalásainknak legtisztább megfogalmazása.

Tehát az *elveelrendelés*: *hitigazság*. Nem spekuláció vagy tudományos kutatás útján jött létre, hanem benne van a kijelentésben. Továbbá: csak a hit számára lehet tárgy; a nem hívó ember számára, legyen bár a világ legtudósabb embere, értelmetlen és hozzáférhetetlen.

Először a hit ragadja meg, s azután fogalmazza meg a tudós értelem és illeszti bele az Isten megismeréséről alkotott egyetemes képbe.

Induljunk ki abból, hogy Isten szuverén Úr. Szabad és felséges. Mindenható akarat, tökéletes szentség, örök szeretet és abszolút bölcsesség. Szentsége távolít, szeretete vonz, akarata az egyetlen cselekvő és bölcsessége mindent egyszerre áttekint és megítél. Benne

nincs múlt, jelen és jövő, az örökkévalóság egyetlen pillanat.

Ez az Isten csupa Ige és Tett, mert gondolat és akarat. Az akarattá vált gondolat, a tetté lett Ige a *dekrétum*. Isten léte és munkája csupa dekrétum, mert nála a terv és kivitel egy. Ez azt jelenti, hogy Isten minden munkájának végső eredete az Ő terve, tanácsvégzése, dekrétuma, s Isten minden gondolata az időben és az örökkévalóságban megvalósul. Mi ezt csak úgy tudjuk elgondolni, hogy Isten egy tervet valósít meg a teremtésben, a szövetségben, a váltságban, s ez a terv és kivitele megannyi dekrétum és végrehajtása.

Ez érvényesült a teremtésben. Az, hogy legyen világ, vagy ne; ez a világ legyen, vagy nem ez; hogy te csillag légy vagy atom, oroszlán vagy cserebogár, mind az ő dekrétumaiban találja magyarázatát s annak a végrehajtása. Ez érvényesült a szövetségkötésben is. Az, hogy az Isten egyáltalán szövetséget kötött, hogy ezt az emberrel kötötte, hogy erre egy társaságot fogadott el, Izráelt vagy az egyházat, ez mind az ő dekrétuma.

– Mennyire érthető, hogy az ő szuverén elhatározása vonatkozik arra, hogy az övét Krisztusnak adja, Krisztusban megváltja, helyreállítja, s a maga boldog közösségének részesévé teszi. Istennek azokat a dekrétumait (azt a szándékát, tervét, döntését, akaratát), amelyekben a váltságnak ezt a művét végrehajtja: *eleveelrendelésnek* nevezzük. Milyen nagyszerű ez a meghatározás: *Praedestinatio hominum est, qua Deus ex universo genere humano, condendo et lapsuro alios ad vitam aeternam, alios ad mortem aeternam praeordinat*: Isten az eleveelrendelésben dönt afelől, hogy az egész emberi nemzetségből, amelyet teremteni fog és amely el fog bukni, némelyeket az örök életre kiválaszt, másokat az örök halálban hagy.

Az eleveelrendelés megelőzte a teremtést, mivel idő előtti, mint Isten; nem vonatkozott az esetre; azt meg-

engedte, de az ember szabadságába és felelőssége alá helyezte; az eset után érvényesítette. Világos, hogy két mozzanat van benne: kiválasztás és elvetés. Az elvetés azonban egy megérdemelt állapotban való meghagyás s a kiválasztás következménye. — Vannak református teológusok, akik azt tanítják, hogy az eleveelrendelés az eset után jött létre; akkor döntött Isten afelől, hogy az egyetemes romlásból és megérdemelt kárhozatból kiket választ ki kegyelme dicsőségének megmutatására.

Az eleveelrendelés tárgya tehát a bűnbeesett ember üdvössége, üdvözülésének útja és eszközei. Nem vonatkozik tehát az ember külső életére, szellemi és testi alkatára, minőségére. Igen távolról függ össze a szabadakarat problémájával. Ezek mind a dekrétumtanba tartoznak.

Isten szuverenitásából következik, hogy az üdvösség ajándékozója egyedül Isten. Ez az eleveelrendelés alapgondolata. Lényeges összefüggésben áll a Szentháromság tanításával: ahol nincs Szentháromság, nincs eleveelrendelés. Lehet fátum, lehet pantheista determinizmus, lehet a történetinek és az örökkévalónak oki kapcsolatba való fűzése, de nincs meg az a személyesség, hogy Isten mint személy kiválasztja az embert (vagy a népet) mint személyt. A Szentháromság és eleveelrendelés ezt a rendet mutatja: az Atya kiválaszt (electio), a Fiú kezességet vállal (sponsio), a Szentlélek elpecsétel (obsignatio). Az Atya mindazokat, akiket a maga számára eljegyez, a Fiúnak ajándékozza. A Fiú elfogadja és felajánlja értük a maga áldozatát és elégtételét. Ezt végrehajtja a testtlételben, szenvedésben, halálban, feltámadásban és mennybemenetelben. Végezetül a Szentlélek a kiválasztottakat elpecsételi, azaz bennük hitet ébreszt, bűnbánatot kelt, megtérésre viszi, újjászüli őket, ó-emberüket megöldököli, új emberüket növeli és a dicsőségbe átviszi. A Szentháromság-

nak ezt a döntését nevezzük a „Békesség Tanácsá”-nak. Benne kelt az eleveelrendelés.

Ebből következik, hogy az üdvösségnek nem lehet sem szerzője, sem forrása, sem oka

1. az *ember minősége*. Nem azért választ ki Isten, mert megérdemeltük, — mi mindnyájan halált és kárhozatot érdemelünk. Nem azért, mert valami jogot szereztünk, — a szuverén Isten előtt nincs jog. Nem azért, mert Istenre hatottunk könyörgésekkel, szertartásokkal, emlékeztetéssel, — mert Isten megmondotta: könyörülök, akin könyörülök, kegyelmezek, akinek kegyelmezek;

2. nem lehet oka, szerzője az *ember hite*, megtérése, újjászületése sem, mert mindez következménye a kiválasztásnak és nem előfeltétele;

3. még a *Krisztus érdeme* sem, mert ez is csak eszköze. A szerző maga a Szentháromság egy szuverén Isten.

Eleveelrendelés tehát a Krisztusban, Krisztus által, Krisztusra nézve történik. Tulajdonképpen — idői formájában — a Krisztusba való beoltatás, a Krisztusban való igazzá nyilvánítás. A Fiú igazságának kiterjesztése mindazokra, akik benne vannak: vele meghaltak és vele élnek. Krisztuson kívül csak elvetés van: *Indebitae gratiae negatio: debitae poenae destinatio*, vagyis a meg nem érdemelt ingyen kegyelmen kívül maradás a megérdemelt büntetésben való bennmaradást jelent. „Aki nem enged a Fiúnak, nem lát életet, hanem Isten haragja marad rajta”. — *Barth* ezt azzal egészíti ki, hogy egyetlenegy kiválasztott ember van: Jézus és egyetlenegy elvetett ember: Jézus. Mindenki, aki Jézusban van, Jézusért kiválasztott; mindenki, aki nincs Jézusban, Jézusért, Jézus miatt (azaz a bűn miatt, amely megölte Jézust) elveszett.

Az eleveelrendelés *atmoszférája a hit*. Ahol nincs hit, ott nem lehet kiválasztásról beszélni. Ezért nyilvánvaló

ostobaság azt mondani: aki kiválasztott, lehet akármi-lyen hitetlen és gonosz, üdvözülni fog. — Aki kiválasztott, nem lehet hitetlen és gonosz, mert a kiválasztás éppen azt jelenti, hogy az illető a Krisztusban újjászüle-tett.

Viszont azt sem lehet mondani, hogy lehet valaki akármilyen szent, mégis csak elkárhozik, ha arra van praedestinálva, mert az a tény, hogy valaki a Krisztusban új teremtmény lett, az Atya tulajdonába átment, a vele való életközösségben megszentelődött, nem egyéb, mint következménye és bizonyossága annak a ténynek, hogy kiválasztott.

Az eleveelrendelés tana dinamikussá teszi a keresz-tyén igazságokat, mert a lelki élet jelenségeit nem em-beri okokra (belátás, lélektani folyamatok, történelmi jelenségek) viszi vissza, hanem Istenre, a szuverén Úrra. Világosan tapasztalható ez a következő pontokon:

1. Az *üdvbizonyosság* kérdésében. Krisztussal nem úgy találkozunk, mint egy véletlen kaland folyamán egy fejedelmi személlyel, — ahogy szép Ilonka találko-zott Mátyás királlyal —, Krisztussal csak az találkozik, akit Isten erre öröktől fogva elhívott, de az feltétlenül találkozik vele. De csak azt hívta el, akit öröktől fogva kiválasztott, de azt aztán csakugyan el is hívta. Akiket elhívott, azokat meg is igazította, mert azért hívta el, s akiket megigazított, azokat meg is dicsőíti. Isten nem végez félmunkát, Isten befejezi, amit elkezdett, azért a kiválasztott ember üdvbizonyossága a lehető legbiz-tosabb fundamentumon: az Isten eleveelrendelésén alapszik. — Az Atya az én Atyám, a Fiú helyettem tett eleget, engem váltott meg, a Szent Lélek bennem pecsételi el az Igével, sákramentommal, a szentek egységében — mi kell még a teljes üdvbizonyosság-hoz? Jöhet a kételkedő kérdés akár magadtól, akár másától: ki vagy-e választva? — felel reá az Atya ténye, a Fiú kezessége és a Szentlélek pecsétje.

2. Az eleveelrendelés helyesen értékeli a keresztyén élet központi élményét: az *újjászületést* (és megtérést). Az eleveelrendelés az örökkévalóságba torkollik, de a történelemben, a térben és időben, az emberi személyiség és egzisztencia területén bukkan fel. Az örökkévalóságban hozott és lepecsételt dekrétum az időben: az én életemben felbontatik. Ez pedig egy a Krisztusban való újjászületéssel. Az újjászületés titokzatos folyamata a megtérésben jelentkezik, mint a fogamzása a terhességben. Ezt a földi életet két részre osztja: egy *előtt-re* és egy *után-ra*. Előtte olybá tűnhetem, mintha nem volnék kiválasztva; utána, mint aki nem veszítheti el az üdvösséget.

3. Fokozza a *világhoz való viszonyom* dinamikáját két irányban. Isten a maga számára választ ki és rendel. Ezzel a világból kivesz, elkülönít, s a vele való életközösségre sajátít ki. Ez a *megszentelődés*. De ugyanakkor *mint ilyet* visszaküld a világba egy hivatás betöltésére, egy szolgálat elvégzésére. Ennek a küldetésnek — legyen az e világ szerint nagyon csekély —, éppen az adja a méltóságát, erejét, önfeláldozó hősiességét és bizonyos sikerét, hogy Isten rendelte el.

4. Képesse tesz a mások üdvössége, keresztyénsége felől *helyes ítéletmondásra*. Miután a keresztyén élet gyökerében az eleveelrendelés kérdése, azt pedig, hogy Isten kit praedestinált és kit nem, senki sem tudja csak Ő: nagy alázatosságot tanúsítok e kérdésben és nem sietek az ítélkezéssel. Mindenkit, aki Krisztusban hisz, bűnbánatot tart, a Krisztus törvénye szerint igazodik, él az egyház kegyelemeszközeivel, kiválasztottnak kell tartanom. Inkább a jobbat feltételezzem, mint a rosszabbat. Ha pedig valaki nyilvánvalóan hitetlen és dühösködik a Krisztus egyháza ellen, még mindig lehet, hogy a Damaszkusz felé vezető úton van. Ami késő, az még nem soha. Imádkozzam dekrétuma mielőbbi felbontásáért, s bízom abban, hogy az kedvező lesz.

Egyébiránt ez a kiválasztás titok s még a halál sem ad benne végső feleletet. Az 1Pt 3,19 mintha erre tenne utalást.

Végül az eleveelrendelés először a gyülekezetnek, egy társaságnak szól, tehát az egyháznak – az Ótestamentumban a testi, az Új-ban a lelki Izráelnek – s általa és benne az egyénnek. Egyház nélkül éppúgy nincs eleveelrendelés, mint nincs Krisztus nélkül, ami természetes is, mert az egyház Krisztus teste.

Az elvetés. Az elvetés nem pozitív dogmatikai tétel, hanem gondolati szükségszerűség, határfogalom, amit a kiválasztás hoz magával. – Minden kiválasztásnál mellőznöm kell magukért a kiválasztottakért azokat, akiket nem választok ki. Aki nincs kiválasztva, arra nézve az egész kérdés nem létező, mert úgyis Krisztuson kívül van, s tökéletesen hitetlen lévén, nem is akar Krisztuson belül lenni. A kiválasztáson kívüliek között is érvényesül az általános kegyelem törvényszerűsége: a bűn és büntetés etikai rendje, csak egy hiányzik: a Krisztusban való élet. – Az elvetés nem olyan pozitív dekrétum, mint a kiválasztás. Az elvetést a bűn hozza ránk, az hogy személyesen részesek vagyunk az erendendő bűnben, amely Isten ellenségeivé tett. Mint ilyenek megérdemeltük a kárhozatot, az örök halált. Ha ebből az állapotból nem választott ki az örök kegyelem, csak az történt velünk, amit mi is akartunk. „Aki nem enged a Fiúnak, nem lát életet, hanem az Isten haragja *marad* rajta.” – Amíg él, nem tudja, hogy az Isten haragja van rajta: amikor megtudja, már késő.

Ez a késő, ez a kárhozat.

IV.

A TEREMTÉS

Az ember igyekszik megismerni a világot a tapasztalat alapján, a gondolkodás útján. Bár elméje kicsinységénél és a tárgy nagyságánál fogva ez majdnem lehetetlen vállalkozás: beszámol arról is, hogyan jöhetett létre a világ, az élet, az ember. — Kutatásainak és hipotéziseinek eredményét ilyen vagy olyan világképben, világnézetben, tudományos igényű világmagyarázatban foglalja össze. Ez lehet nagyon tanulságos dolog, de minket itt nem érdekel.

Minket itt az foglalkoztat, hogy az ember igyekszik megismerni Istent a kijelentés alapján. Ismeretét hitigazságokban fejezi ki, azaz olyan alapvető állításokban, melyeket csak a hit foghat fel és (csak a hit) tehet magáévá. Egyik ilyen alapvető hitigazság, hogy a világot Isten teremtette. Vagy még rövidebben: *Isten teremtő Isten.*

Isten belső munkájának: dekrétumainak és tanácsvégzéseinek megvalósítása a természet és a kegyelem világa. A természet világában való munkálkodása Istennek a teremtés és a gondviselés. Ezt a kettőt lehet egynek is venni, mert a teremtés az elkezdett gondviselés és a gondviselés a tovább folytatott teremtés. Teremtés tehát Istennek az a munkája, amellyel ő a világot s mindazt, ami benne van, részint semmiből, részint az általa létrehozott anyagból megteremtette avégből, hogy ezzel hatalmának, bölcsességének és jóságának dicsőségét kijelentse.

Ezzel megvalljuk azt a hitünket, hogy Isten a világ nélkül is teljes, gazdag és boldog Isten. Nem volt szük-

sége a világra és nem volt kénytelen megteremteni. Annak, hogy mégis megteremtette, nincs más magyarázata, mint egyedül az Ő szabadon felénk forduló jótetszése, ingyen ajándékozó kedve. A lét nem véletlen, nem sors, nem átok, hanem kegyelmi ajándék.

Azzal, hogy Isten a világot semmiből teremtette, az ő mindenhatóságának abszolút voltáról teszünk vallást. Csak az teremtés, ami a semmiből állít elő valamit; minden más csak alkotás, amelyik készen kapott valamit, csak készít. De Isten akkor is teremt, mikor a maga által semmiből létrehozott anyagból, kezdetből alkot új valamit. Az, ami nem teremtett, önmagától volna, Isten volna. Ez az ismeret Istent *szuverén Úrnak* mutatja világa felett. A világ az övé, ő uralkodik benne, nem lehet rajta kívül akarat és törvény. Ő a tulajdonos, ő a Gazda, s tőle függ a lét támadásában, folyamában és megszűnésében.

A teremtő Istenbe vetett hit megvallásával elvágjuk a gyökerét minden olyan gondolatnak, amelyik a világot irreálisnak, látszatnak, Maya fátyolának, subjectiv képnek vallja. Nagy vallásos rendszerek s uralkodó filozófiák vallanak ilyesmit. Ha Isten teremt egy világot, amelynek célja és központja az, hogy őbenne a Jézus Krisztusban emberré lett: az komoly világ, Isten nem játszódhatik sem velünk, sem önmagával. A világ van.

A teremtő Istenbe vetett hit ismeretet közöl a világ értékéről is. Ha a világ egy olyan mindenhatóság műve, mely legfőbb bölcsesség és örök szeretet: akkor a világ jó. „És látá Isten, hogy jó.” — Ez azonban csak arra a világra vonatkozik, amelyik az Isten kezéből frissen került ki s nem arra, melyet az emberi bűn rettenetesen elrontott. A világot Isten jónak teremtette, az ember elrontotta. A pesszimizmus nem vonatkozhatik a teremtett világ tárgyi minőségére — csak az emberre. S bár alig lehet túlozni a bűn rombolását az emberen és világán, mégis a teremtő Isten megvallása azt is

magával hozza, hogy higgyünk a váltságban. Isten szereti az ő világát és megváltja. „Úgy szerette Isten a világot...” A teremtés tényéből következik a gondviselés és következik a váltság, annyira, hogy magát a teremtést is a megváltott ember, a *Homo Renatus* képe indítja meg és szabályozza.

A teremtés hitigazsága élesen különböztet a Teremtő és teremtmény között. Ez a kettő sohasem cserélhető össze. A teremtmény csak a Teremtőből érthető és ismerhető meg. Vele szemben tökéletesen más; a teremtmény a Teremtő nélkül csak elszakadt, fellázadt, bűnbe merült és halálra ítélt világ lehet. Ezért képtelenség a hívó előtt a *pantheizmus*nak minden formája, amely az Isten helyére a természeti vagy az erkölcsi világrendet teszi és a Teremtőt pótolni próbálja a mindenséggel. — Ha agyonvered a művészt, agyonverted a dalt is, mert a művész nélkül a lant csak ócska fadarab. — Miután a bálványimádás gyökere az, hogy a teremtő helyett a teremtménynek adnak dicsőséget, minden pantheizmus, minden természetimádás, minden univerzumtisztelet kárhozatos bálványimádás.

Ha a világ teremtmény, akkor Istentől függ nemcsak keletkezésében, hanem elmúlásában is. Nem örökkévaló. Isten nem eshetik saját teremtményének törébe s ez a világ nem lehet az Isten örökkévalóságának részese. Ennek külső bizonyága az, hogy a világ térben és időben helyezkedik el. A teremtett lét kiterjed és a teremtett lét az időben él. Minket nem érdekel, hogy a tér és idő éppúgy az Isten teremtése, mint a benne elhelyezett világ. A világ a térben és időben végtelen, azaz együtt és egymásban léteznek, de rajtuk kívül van és velük szemben áll Isten és az ő örökkévalósága, amelyre sem a tér, sem az idő kategóriája nem alkalmazható.

A teremtésről szóló tanításnak legfőbb része és sumája az, hogy a teremtés *Krisztusban, Krisztus által és*

Krisztusra nézve történik. Folyománya a Békesség Tanácsában a Megváltás szövetségének, amelyben eldőlt, hogy a Fiú emberré lesz és megváltja a kiválasztottakat. Ezért a teremtett világ előjátéka és színtere az ember megváltásának. A teremtés értelme a Kegyelmi Szövetség, azaz *Isten a világot az emberért teremtette és az embert önmagáért: a Teremtőért.* Omnia fecit propter hominem, hominem propter Se.

Ezt jelenti az, hogy a teremtés a Krisztusban történt. Krisztus *által*: ez azt jelenti, hogy szeretet és kegyelem hajtotta végre, az, amely Krisztusban lett testté, ami az Igében szól Izráel népéhez, az Egyházhoz, szól ma a gyülekezethez és hozza Isten szeretetének üzenetét, az evangéliumot. Ezért a testté léétel, a keresztség, a feltámadás, a szövetség az első, a cantus firmus; ez a melódia; — a teremtés, gondviselés, a mindenség rendje és életműködése a második. S ebben a másodikban mindent úgy rendezett el Az, aki szerzője mind a kettőnek, hogy emez amazt szolgálja. Ezt jelenti, hogy mindennek Krisztusra nézve teremtettek.

Most már azt is tudjuk, mit kell hinnünk ennek a világnak a végéről. — A teremtett világot megrontotta, kárhozat és halál alá vetette az emberi bűn. Krisztus elhordozta ezt a halált és kárhozatot és feltámadott. — Feltámadásával egy új világteremtés kezdete indult el. A réginek le kell bontatnia, és az újnak fel kell épülnie. Ennek az elkövetkeztéről bizonyos kijelentéseink és ígéreteink vannak s ezeket hitünkkel szívünkhöz szorítjuk. De lefolyására nézve nincs közelebbi ismeretünk s ezért kétszeresen is indítva vagyunk teremtő és megváltó Istenünkre fordítani figyelmünket, s az ő nevébe vetni reménységünk horgonyát. Bizonyosak lehetünk felőle, hogy a világ végében éppúgy jelen lesz és munkálkodik Isten szeretete, kegyelme, bölcsessége és mindenhatósága — s mindez a Jézus Krisztusban —, mint ahogy jelen volt és munkálkodott a kezdetén.

A teremtés történetét a *Szentírás* adja elénk. Nem egy helyen, hanem több helyen (Gen 1–2; Jn 1,1–14; Fil 2,4–11; Zsid 1,2–14; Zsid 11,3; Zsolt 8 stb.). Legrészletesebben a *Genezis* 1. és 2. részében. Ez a rész — nem úgy mint a többi, amelyek tételekben tanítanak a teremtésről — elbeszélésben, történésben szemlélteti a teremtés hitigazságát. Abból következőleg, hogy az Ige a kijelentést csak emberi fogalmakban és képekben tudja közölni — hiszen éppen ez a kijelentés —, következik az, hogy hitigazságát az ember s éppen az *akkori* ember idői korlátoltságával, nyelvén, logikájával, világnézetével, emlékeivel, történetismereteivel tudja kifejezni. Így azt a tényt, hogy a világot Isten teremtette, a hatnapos teremtéstörténet nagy szemléltető képeiben tárja elénk. Mármost sokan, fejletlen hitű emberek, azt képzelték, hogy a mózesi világkép, a mózesi időrend, a mózesi teremtésismeret az isteni kijelentés, s azt kell hitigazságul elfogadni. Pedig ez csak az idői edény, amely tartja és őrzi a kijelentés nárdusát. A legnagyobb balgaság azt hinni, hogy a Biblia természettudományos igazságokat közöl benne. De nagy dőreség azt képzelni, hogy bármely fejlődéstörténet pótolhatná, feleslegessé tehetné, megcáfolhatná a teremtéstörténetnek ezeket a hitigazságait: a világot Isten teremtette; kegyelmi tényként teremtette; az emberért teremtette; Krisztusban teremtette; a maga számára teremtette. — S most képzeljük el, hogy lehetséges volna élő szóban — mert ennyiből áll a világteremtésről szóló mózesi riport — elmondani, kifejezni a világ keletkezésének azt a végleges, autentikus, tökéletesen bizonyos leírását, amit — mellesleg — éppen a természettudomány sohasem tud és nem is tudhat megszerkeszteni: ki venné hasznát a tudósokon kívül? — S ha készen volna egy ilyen kis jelentés, érintené-e egyáltalán azt, hogy Isten Úr a világ felett, nekünk Atyánk, s a Jézus Krisztusban megváltónk? — A mózesi elbeszélés-

lés ezelőtt háromezer évvel keletkezett. Mennyit változott azóta az ember tudományos világszemlélete! És mennyit változhatik még! De az a vigasztalás és értékelés sohasem változhatik, amely a világot Istenből értelmezi és az ő kegyelmi ajándékának vallja.

Végül még arra vessünk egy pillantást, hogy a teremtett mindenség két részre oszlik: *láthatóra és láthatatlanra*. Amazt a hitvallásunk Földnek, emezt mennynek nevezi. A menny az embernek megfoghatatlan, a Föld megfogható valóság. A kettő határán él az ember: mind a kettőnek örököse és polgára. Ezért az ember testből és lélekből álló egység. A menny is teremtény, a menny is véges, a menny is ismeri a bűnt, ott is érvényes az eleveelrendelés, s a világ végénél a menny is átmegy az elmúlás és megújulás nagy színjátékán. Legfőképpen pedig a menny is az emberért van, azaz célja az a szövetség, amelyet Isten az emberrel a Jézus Krisztusban kötött s amelyben Isten az emberrel közösséget vállalt.

A menny a láthatatlan, a megfoghatatlan világ. Titkairól, csodáiról, lakóiról, történetéről keveset közöl a Szentírás. De annyit elmond, hogy élnek ott értelmes lények, az angyalok, akiket Isten örök dekrétumainak végrehajtásánál használ fel. Tehát Isten akaratának ad hoc követői. Egész lényük ismeret és engedelmesség. Ezért istenképűségük még tündöklőbb, mint az emberé. Istenképűségük magasabb fokából következik, hogy szabadságuk is nagyobb és felelősségük is nagyobb.

Az angyalok között is megtörtént, hogy némelyek ezzel a szabadsággal visszaéltek és nem engedelmessegre, hanem a lázadásra használták fel. Azt a főangyalt, aki először lázadt fel, aki tehát megtagadta az engedelmességet, ellenmondott az Isten királyságának, hadat üzent a Mindenhatónak és trónját meg akarta dönteni: *Sátánnak* nevezik. Minden elbukott

angyal hozzacsatlakozott, s együtt alkotják a gonosz birodalmát. Lényük a tagadás: ellentmondás mindannak, ami Isten lényege, tanácsa, akarata, műve. Hazudnak, gyűlölnek, kegyetlenek és pusztítók. Minden dühük legfőképpen a Fiú ellen irányul, mert Isten benne szereti önmagát, teremti és váltja meg világát. Az a stratégiai pont, ahol kikezdték Istent és világát: az ember. Itt született meg a bűn földi növénye a bűnesetben. A Gonoszt és seregeit Isten elkülönítette s őket egymással is bünteti. Ez a pokol.

Az elbukott angyalokra Isten nem terjeszti ki a Krisztusban lett váltság jótéteményét.

Istennek célja ezzel: 1. Büntetésükben kinyilvánítani Isten igazságát és szentségét s haragját a bűn ellen; 2. általuk az istenteleneket már itt a földön büntetni és fegyelmezni; 3. a kiválasztottak hitét próbára tenni s kísértésekkel erősíteni és gyakorolni, s a segítségnek és a szabadításnak új meg új csodáit mutatni meg.

Azért lázadtak fel, hogy Isten akaratától függetlenség magukat és szabad legyen ártaniok, s íme Isten eszközei maradtak: igazságának, örök szeretetének és dicsőségének szolgálói. Az lett örök büntetésük, ami örök jutalmuk és legfőbb boldogságuk lehetett volna.

A GONDVISELÉS

A teremtés tényéből szükségképpen következik a gondviselés munkája. E nélkül a teremtett mindenség egy szempillantás alatt visszahullana a semmibe, ahonnan a teremtő Igére előállott. Teremtés és gondviselés nem két külön munka, hanem egy cselekvésnek, azon egy isteni akarásnak két teljesítménye: Isten megteremti világát s teremtett világát fenntartja és igazgatja. Ezért a gondviselést a régi dogmatikusok „creatio continua”-nak, folytatólagos teremtésnek nevezték, s azt mondták, hogy a teremtés a kezdődő gondviselés s a gondviselés a teremtés folytatása. — A gondviselésben a teremtő Istennek teremtett világához való viszonya jut kifejezésre és Istent ebből a munkájából is feltétlen Úrnak (szuverénnek), bölcsnek, szentnek és szerető Atyának ismerjük meg. A gondviselésnek éppúgy, mint a teremtésnek végső célja a Szövetség, amit így is mondhatunk: Isten dicsósége a választottak üdvösségében. Tehát a gondviselés a kiválasztásból ered és lényegében a dekrétum végrehajtása, éppen ezért a gondviselő munka alapja és célja: *Krisztus*.

A gondviselés hitigazsága két tévelygéstől óv meg. Először attól, hogy a világ fölött elveszítsük a személyes és szuverén Isten szemléletét, és azt higgyük, hogy a világ önmagát tartja fenn: vagy az oktörvény szükségképpeniségével, vagy a véletlenek kiszámíthatatlan játkával.

Másodszor attól, hogy Istent elkülönítsük a világtól, mint a mérnököt megalkotott gépétől, s azt higgyük, hogy Isten csak éreketlen szemlélője a nagy világgép-

nek, amely precíziós tökéletességgel „Évmilliókig eljár tengelyén, / Míg egy kerékfogát újítani kell”.

A gondviselés munkájában *három fő mozzanatot* különböztetünk meg: a fenntartást, a működtetést és a kormányzást. — Sok teológus e három helyett csak kettőt nevez meg: a fenntartást és igazgatást. Az igazgatásban benne látja a működtetést is. — Gondoljunk egy óriási gépre, amelyet karban kell tartani, mozgatni kell s a mozgást egy végső cél felé irányítani.

1. A *fenntartás* megőrzi a teremtett világ állagát s azt új teremtéssel pótolja és kiegészíti. Két veszedelemtől óv: a megsemmisüléstől, mely a világot alkotó alapelemeket fenyegeti és a leromlástól, mely a világ szerkezeti összefüggésének meglazulását igyekszik előidézni s ezzel elérni, hogy a világ elemeire hulljon szét.

2. Másik munka a *működtetés*, a mozgás. A teremtett világ okoknak, erőknek, motívumoknak a rendszere. Élettelen dolgok, élő szervesek, öntudatos személyek kényszerűen, ösztönösen vagy szabadon cselekszenek benne s ennek a hatásrengetegnek összege a világ. Az élettelen dolgokat a hatás és ellenhatás formájában az ok kényszerűsége hajtja; az élő organizmusokat az ösztön, a szabad személyiségeket a motívum. De mindezek csak másodlagos erők (*causa secundae*), mögöttük, felettük áll az a szuverén Úr, aki mindannyiát teremtette, megtartotta s mindeniket mozgásba hozza, mozgásukat táplálja és elhatárolja. Az éjszakát ő hívja elő, a Napot és Holdat és csillagokat ő forgatja, ő vigyáz minden rügyszemre és minden falevélre, ő segít fészket rakni az égi madárnak s fiókait felnevelni; ő indítja és igazgatja az emberi szívek érzéseit, mint a vizek folyását és kezében tartja a nemzetek és birodalmak sorsát. Mindezt úgy, hogy minden lény a maga életakciójában az ő akaratát valósítsa meg.

3. Végül ezt az egész roppant bonyolult hatásszövedéket egységes célok szolgálataiba fogja össze és min-

dent egy végső cél szolgálatára rendel: a maga dicsőségének és szövetséges népének üdvösségére a Jézus Krisztusban.

A gondviselő Istenbe vetett hit: a) Elűz minden félelmet és aggodalmat. Erre azért van mindenképp felett nagy szükségünk, mert maga a lét halálos kockázat, egyszersmindenkori kísérlet és kaland a biztosan közelgető nemlét halálbüntetése alatt. Ez pedig szükségképpen félelmet és aggodalmat ébreszt. A gondviselő Isten mindenhatóság, legfőbb bölcsesség és örök szeretet, aki tudja, mi válik javunkra, jobban mint én; meg is akarja azt adni, mert szeret és meg is tudja adni, mert hatalmának nincs határa. b) Megszabadít minden képzelt kényúrtól; amelynek álarca alatt a Sátán szívta el életünk erőit: a véletlentől, a sorstól, a babonák bálványaitól, s otthonossá tesz a mennyei Atya hajlékában. c) Eltölt a gyermeki hála derűjével és örömeivel. d) Képesé tesz arra, hogy a megpróbáltatásban állhata-
tosak, a reménységben kitartók, a bizalomban rendíthetetlenek legyünk. e) Mindezzel hozzásegít ahhoz a boldog tapasztaláshoz, hogy akik Istent szeretik, azoknak minden a javukra van. Ha a gondviselés munkája nem egyéb, mint Istennek (a szuverén Úrnak és szerető Atyának) jelenléte és országlása a maga számára teremtet világban, a gondviselés hite nem lehet más, mint az ilyen Isten jelenlétének állandó, boldog tapasztalása.

• Sokan a gondviselésbe vetett hit értelmét félre-
magyarázzák. Úgy gondolják, arra való ez a hit, hogy megóvjon minden rossztól, minden bajtól. Így lehet még egy bibliai igazságot is amulettül, fétisül, mágikus erőül használni fel. A hívőnek nincs semmi oka azt hinni, még kevésbé jogcíme elvárni, hogy őt baj ne érje; ne haljon meg, akit legjobban szeret; ne veszítse el minden földi javát; ne kapjon gyötrő, halálos betegséget. Nincs csúnyább, mint mikor valaki hite érdemé-

nek tudja be azt a jólétet, amit Isten ingyen, érdemtelenül adott; az az Isten, aki felhossa napját mind a jókra, mind a gonoszokra, s esőt ad mind az igazak, mind a hamisak földjére. Bűn ilyesmit gondolni egy olyan világban, amelyben elplántáltatott a golgotai kereszt. A választottakat éppúgy éri mindenféle nyomorúság, szenvedés, mint a hitetleneket. Legnagyobb szenvedés, legnagyobb igazságtalanság az Egyszülött Fiút érte. — A gondviselő Istenbe vetett hit éppen azt míveli a választottakkal, hogy míg a hitetlenek még jobban megkeményedve Istennek még ádázabb ellenségei lesznek, a hívők megtapasztalják, hogy Isten éppen ezeket a rosszakat fordította javukra és minden rosszat, ami őket éri, Isten eszközül használ fel arra, hogy a velük való szövetsége még erősebb, még boldogabb legyen.

Mindezek a keresztyén kegyességnek mindennapi, gyakorlati kérdései, melyekre az élő hit a legnagyobb biztossággal és pontossággal megfelel. De ez nem rekeszti ki, hogy a hívő ember gondolkozása előtt ne bukkanjanak fel *problémák*, melyek a gondviselő Istenbe vetett hittel kapcsolatosak, azaz a teremtő Istennek a teremtett világhoz való viszonyából erednek. Ilyenek: a csoda, az akaratszabadság, a világkormányzás igazságossága és a rossz.

1. A csoda. A csoda olyan esemény, amelyet Isten közvetlenül a természeti törvény áttörésével hajt végre avégből, hogy Igéjének igazságát megbizonyítsa. Olyan erő jelenik meg benne, amilyenre semmiféle teremtmény nem képes; áhítatot és csodálatot ébreszt; végül jele és pecsétje Isten valamely üzenetének.

A csoda mindig rendkívüli, kivételes, páratlan, egy-szersmindenkori esemény a renddel, a megszokottal, az általánossal szemben. Felismerésében szükséges egy általános megegyezés arról, mi a rendes, a természetes, az általános, a szabályos. Ez a megegyezés nagy válto-

zatosságot mutat a kis körben megszokottól a természeti világrend törvényszerűségéig. Minden fokon a fel- és elismert rendestől, természetestől eltérő esemény a csoda anyagi teste.

Mindez arra vezet, hogy megállapítsuk a *természeti rend* fogalmát. Isten a vele szemben álló világot állandó szabályok szerint szervezte meg és foglalta egybe. Ezeket a szabályokat létparancsul írta elő a dolgoknak. Ezeknek a szabályoknak összessége a természeti világrend, az a törvényszerűség, amellyel Isten világát fenntartja, élteni és igazgatja. Változatlanok, feltétlenek, egyetemesen érvényesek ezek a törvények, mert bennük Isten egyetlensége, változhatatlansága és hűsége jut kifejezésre. Egységes egészükben a legnagyobb csoda, mert Istennek közvetlen, rendkívüli tettét ábrázolják, ha az örökkévalóságot egy pillanatra váltjuk át.

Ezeket a törvényeket kétféle módon lehet megismerni. Egyik a tudományé az ész útján, a tapasztalás alapján. Ebből alakul ki a természettudományos világkép. Itt lehetetlen a csoda, mert a természeti törvényen kívül nem történik semmi, ha pedig látszólag ilyesmi történik, az csak azt jelenti: van még az esemény mögött egy ismeretlen törvény, amely természetessé teszi; ezt kell megismerni a tudomány eszközeivel. — A másik ismeret a hité, amely azt mondja: ezek a törvények az Isten akaratának állandó hordozói, de nem béklyói, s Isten bármikor részeiben vagy egészében mellőzheti, pótolhatja, megváltoztathatja, és kiegészítheti. Ha ez áll az egész természeti világrendre, áll az egyes törvényekre is. S mivel Isten feltétlen szuverenitásából az következik, hogy ő abszolút szabad legyen saját teremtményétől is: Isten bárhol, bármikor cselekedhetik a természet törvényei (vagy amit mi tartunk annak) ellenére. Isten mindig kivétel, mindig más, mindig egyszerismindenkori, mindig természet- és észfeletti, tehát Isten cselekvésének formája *mindig csoda*.

Mivel a hit Istent éppen így közvetlenül, kivételesen, feltétlen uraságában és abszolút szabadságában fogja fel, a hit a csodák levegőjében lélegzik és a csodák fénytörésében lát. Balgaság Istentől megtagadni, hogy ne tegyen csodát, vitatni, hogy nem is tehet, balgaság nem látni az egyetlen csodát: Isten munkáját az ő világában, és balgaság nem fogadni el, hogy Isten a maga Igéjének érvényessége érdekében, kijelentése támogatására, mintegy *jelül* és *sákramentumul* ígérete elpecsételésére nem tett, nem tesz és nem fog tenni annyi csodát, amennyit szükségesnek lát. Mi csak attól tartózkodjunk, hogy a csodát varázslásra, mágiára használjuk fel, ami akkor következik be, ha Istennel a csodát *tétetni* akarjuk és a magunk érdekében akarjuk a csodát.

2. Ha egy mindenható akarat határoz meg minden cselekvést és a létezést egy áthághatatlan okviszony láncolatába szorítja bele: *mi lesz az emberi szabadsággal és felelősséggel?* – Nem Isten lesz-e a bűn szerzője? Ezt a nehézséget a lutheránus dogmatikusok úgy próbálták kikerülni, hogy Isten nem szerzi a bűnös cselekményt, hanem *előre tudja*, s hozzá szabja a világigazítást. – A reformátusok pedig úgy, hogy Isten nem szerzi a bűnös cselekedetet, csak *megengedi*, hogy világcéljára jót hozzon ki belőle. Mondanunk sem kell, hogy egyik sem védi Istent. Mert ha valaki előre tud egy bűncselekményről, amelyet hatalmas volna megakadályozni, de mégsem teszi, éppen olyan felelős érte, mint az, aki megengedi az elkövetést, holott hatalmában állott volna megakadályozni, s ezt azzal teszi, hogy a közjóra kívánja fordítani.

Ez az egész gondolatsor hibás, mert nem veszi figyelembe Isten világcélját. Isten a világot nem azért teremtette, hogy kinyilvánítsa az oktörvény érvényességét, hanem azért, hogy szövetséget kössön az emberrel. Ez a szövetség csak szeretetviszony lehet, mert ez az Isten

és az ember közötti kapcsolat legmagasabb formája.
— Szeretet csak szabadságban születhetik, mert a kényszerített szeretet hazugság és nem szeretet. Ennélfogva Isten, a szabadon szerető Isten, az embert a maga számára, tehát szabadságra teremtette. Mivel az ember az eset következtében szolgaságba jutott, a bűn szolgaságába, az Istennel való szeretetviszony helyreállításának első lépése éppen az ember felszabadítása, a bűn szolgaságából való kiváltása volt. Ennélfogva az októrvény, a determináció mindenekelőtt ezt a szabadságot szolgálja. — A bűn az ember szabad aktusának a ténye, következménye a szolgaság; a váltság felszabadulás, s a szövetség az Istennel való szabad engedelmesség, boldog szolgálat. Tehát Isten az embert a szabadság felé determinálja, s az ember annál inkább szabad, minél inkább Istennek engedelmeskedik. Isten mindenhatósága itt nem az októrvény kényszerűségében, hanem a vonzás és a szeretetébresztés inspirációjában érvényesül. Ez a gondolatmenet megvilágosítja a bűn eredetét, az érte való felelősséget, helyes értelmezését adja az emberi szabadságnak s megvallja, hogy a felvetett kérdés nem tartozik bele a hitismeretbe, mert egy spekulatív-filozófiai tételt: a keresztyén képesség alapvető tapasztalásával: a szabadsággal kapcsolja össze az Isten determinációját. (Posse peccare vel non peccare; non posse non peccare; non posse peccare.)

3. A *világkormányzás igazságossága*. Mikor a világra túlontúl sok nyomorúság szakad, mikor elemi csapások, háborúk, járványok miatt százvezrek vesznek el nyomorultul, felvetődik a kérdés: engedheti ezt Isten? Ha ő kormányozza a világot, engedheti ezt? Tűrheti ezt?

Ne feledjük, hogy az ember bűnös. Igazság szerint halált, mégpedig örök halált érdemel. Isten egyebet sem tesz, csak ettől a következménytől akar megmen-

teni. Ha néha megmutatja, milyen az a világ, ahol kegyelme nem, csak igazsága érvényesül: azért teszi, hogy magunkba szálljunk és hozzá meneküljünk. Ezért a *nagy elemi csapások hívogató jelek a megtérésre*. Vegyük ehhez hozzá, hogy az ilyen csapások idején Isten különösen gondoskodik arról, hogy választottjai vigasztalás nélkül ne maradjanak, s Őt a halál árnyékának völgyében is megtalálják. Mikor pedig nem természeti csapások, hanem emberi akarás következtében zúdul mérhetetlen szenvedés az emberekre (vesztett háborúk, zsarnokok kegyetlenkedése), ne feledjük el, hogy a szenvedést megérdemelték azok, akik egyetértettek (vagy nem küzdöttek meg) azzal a hatalommal, amely ezt a nyomorúságot rájuk zúdította. Azok pedig, akik — emberi szemmel nézve — ártatlanok a romlás felidezésében, vegyék eszükbe, hogy a bűn éppen azért bűn és szörnyű, mert ártatlanok szenvednek miatta. A bűn áldozatot követel éppen azok közül, akik nem követték el. Az ún. történelmi bűnök az áldozatok egész hekatombáját követelik. Mind a két csoport lássa meg, hogy egyetlen menedék Jézus Krisztusban nyílik előttük, mert benne bűnbocsánat és örökélet vár. A nagy szenvedések nemzedékeinek kétszeres erővel szól a hívás: Krisztusért kérünk, béküljetek meg az Istennel!

4. Ezzel megoldódik egyéni életünk nagy problémája is: a szenvedés. A szenvedésben mindig van büntetés, mert nincs büntetlen szenvedő, csak bűnös. Tehát bűnbánatra indít, alázatos vezeklésben gyakorol, s felkészít arra, hogy a bűnbocsánat édességét megérezzük. — Második, magasabb ajándéka, hogy *nevel*. A fájdalom az az iskola, amelyben megtanuljuk, mi az igazi érték. Lassan elfordít a világtól, és belegyökereztet a láthatatlan világ klímájába. Újra meg újra meggyőz, hogy elég nekünk az ő kegyelme. — A harmadik, legmagasabb funkciója a szenvedésnek az, hogy bele-

von a Jézus Krisztus szenvedésének a közösségébe és részt ad a szenvedés világszépítő missziójából. Ez a szenvedés a lélek győzelme a test felett. Ez a szenvedés a leghatalmasabb igehirdetés. Ez a szenvedés alakító erők kisugárzása. Hősies, aktív, győzelmes életforma, ámen a kereszthalálra és a feltámadásra. Miért?

Azért, mert a világteremtés és a gondviselés előjáték a világ megváltásához. Azért, mert Isten a maga számára teremtett világ középpontjába a keresztet plántálta el. Azért, mert a gondviselés műve Krisztusból ered és Krisztushoz vezet, a megfeszített és feltámadott Úrhoz. Azért, mert a kereszt a világ legnagyobb gonosztette és a világ bűnét eltörlő tett. Azért, mert abból a halálból élet támadt s a keresztyén élet magna charta-ja ez az ige: „Krisztussal együtt megfeszítettem. Élek pedig többé nem én, hanem él bennem a Krisztus; amely életet pedig most testben élek, az Isten Fiában való hitben élem, aki szeretett engem s önmagát adta értem” (Gal 2,20).

AZ EMBER

A teremtésről szóló elbeszélés elibénk adja a világ előállítását öt nagy isteni tett fázisában. Akkor szünetet tart – egy régi dogmatikus szerint – Isten; tanácskozik, határoz, magát felövezi a munkához s akkor teremti meg az embert a *maga képére és hasonlatosságára*.

Ez a kijelentés először azt közli, hogy az ember *teremtény*. Azaz a teremtő Istenből érthető meg, a teremtés rendjébe illik bele, ott találja meg az igazi helyét. Mint ahogy félreérti az, aki a világból akarja megmagyarázni az embert Isten nélkül, úgy nem lehet a teremtett világgal való összefüggés nélkül megérteni az embert, mint Isten emanációját, kisugárzását. Az ember összefügg az Istennel, mint a szerszám a mesterrel, mert a mester a szerszámát a maga számára és egy cél szolgálatára, egy munka elvégzésére alkotta meg, de ugyanakkor összefügg a világgal, mert annak az anyagából, elemeiből teremtette és rendjébe illesztette be.

Az emberről szóló hittétel három döntő vallomást foglal magában. Egyik az ember *méltóságáról*, másik az ember *méltatlanságáról*, harmadik arról szóló tanítás, hogy az ember maga *felelős* nyomorúságáért, de a megoldást nem benne, hanem rajta kívül kell keresni.

Az ember a teremtett világnak befejezése és összefoglalása. A mindenség summája. Benne, mint személyben csúcsoad ki az univerzum. Ő az, aki megismeri Istent, önként engedelmeskedik és viszontszereti. Ő érti meg, amikor Isten megszólítja: te – és ő felelhet

reá: Te. Azért, mert ő mondhatja magáról: én. Tud önmagáról, szabadon határoz és okosan akar; tudja kicsoda Isten és önként, szeretettel engedelmeskedik neki. Egyszóval: Istennel személyes viszonyban él.

Ezenkívül egyedül az ember nyerte azt a tiszteletet, hogy a mindenséget reprezentálja Isten felé és Istent reprezentálja a mindenség felé. Ez az ember *közbenjárói* tiszte. Amabból ered *főpapi* tiszte, ő az, aki a maga hálaájában egyszersmind a mindenség hálaáldozatát mutatja be Istennek; emeből ered *királyi* tiszte: ő az, aki uralkodik a tenger halain, az ég madarain és a mező mindenféle állatain. Ezen kívül áll az ember *prófétai* tiszte, vagyis az a feladata, hogy az Isten kijelentéséből vett tanítást, a helyes istenismeretet új meg új nemzedékeknek tovább adja. — Már ebből látható, hogy Isten az embernek eredeti állapotában már kialakította a Közbenjáró eszméjét annak hármastisztevel: a prófétaival, főpapival és királyival, hogy amikor az ember az eset folytán ezt az ajándékot összetörte, az igazi emberben, az ő Fiában adjon Közbenjárót, prófétát, főpapot és királyt s benne állítsa helyre a megromlott szövetséget.

Mindezt Isten azzal kívánta elérni, hogy az embert *testből* és *lélekből* élő személyé teremtette. Az embernek ez a kettős egysége szintén hitigazság, amely a kijelentésből származik és nem tudományos igazság, amelyet az ész fedezett fel és állapított meg, bár amióta az ember önmagáról gondolkodik, a filozófia is ezzel a három lehetőséggel számol: az ember vagy test (anyag), vagy szellem, vagy mindkettő, — s ennek a legutóbbi felfogásnak van a legtöbb híve.

Az ember éppen testi-lelki mivoltánál fogva összekapcsoló *átmenet* a föld és ég, a látható és láthatatlan világ, az anyag és szellem között. Ennélfogva erről a kettősségről nem hajlandó lemondani, s elutasítja azoknak a felfogását, akik azt tanítják, hogy a lélek is

test (materializmus), valamint azt, hogy a test is lélek (spiritualisták). A test teremtése nemzés útján történik a szülők és az ősök felhalmozódott életanyagából; a lélek teremtése a semmiből való teremtés s azonos azzal az aktussal, mely a testet és a lelket egy élő egységgé, *személlyé* teremti, s lélekkel a testet áthatja és testtel a lelket meghatározza. Ez a teremtői aktus mint olyan, tapasztalat és tudományos bűvárkodás tárgyává sohasem tehető, de a hit állítja, mert ebből érti meg az embert mint teremtményt, s az emberről csak mint teremtményről szóló magyarázat felel meg az igazságnak.

A léleknek két képessége van: *értelem* és *akarat*. Az értelem az a tehetség, amellyel a dolgokat megismerjük, megítéljük az igazat a hamistól, a jót a rossztól megkülönböztetjük. — Az akarat az a képesség, amellyel a megismert dolgokat elfogadjuk vagy elutasítjuk, s így döntünk hozzá való viszonyunk felől. Mind az értelem, mind az akarat a személy képessége és a személy eredeti vagy szerzett, de mindenesetre *sajátos* minőségének szolgálatában áll.

Az embernek a Teremtőtől vett ama kiváltságát, hogy *személy*, azaz szabadon, öntudatosan, felelősen ismer és akar, mégpedig ismeri Istent és engedelmeskedik neki, nevezi a Biblia *istenképnek*. Ez az, ami az emberben Istenre mutat, reá emlékeztet, csak a vele való kapcsolatban ragyog fel, s rajta kívül kihuny és eltűnik, mint a foszforeszkáló írás, ha új fényel meg nem locsolják.

A teremtés koncepciójához és az ember eszméjéhez hozzátartozik az *ő nemisége*. Isten amikor a maga képére teremtette az embert, férfivá és asszonnyá teremtette, azaz olyanná, amelyikből kettő tesz egyet, továbbá olyanná, akinél az istenképűség alapvonása: a személyiség a férfi vagy a nő sajátos módosulatában, mindenenek felett egymáshoz való viszonyukban jelent-

kezik. Ezért az ember nem egy, hanem sok, nemcsak egyén, hanem társadalom, sőt társadalomban egyén és sok közül egy.

Említettük, hogy az istenkép a szövetség tényében és fényében tündöklök. Rajta kívül elveszíti erejét és jelentőségét. Ebből az következik, hogy ami megrontja a Teremtő és teremtmény szabad szeretet-viszonyát, az az istenképet letörli rólunk, minél véglegesebb ez a romlás, minél teljesebben összetörök ez a szövetség, annál inkább megromlik és elmúlik az istenkép. Az az ártalom, az a rontás, amely feldúlja a szövetséges viszonyt és a szabad szeretet kapcsolatát ellenséges-ségre, gyűlöletre változtatja („Hajlandó vágyok Isten gyűlölésére” — mondja a Heidelbergi Káté), az a *bűn*. Hogy meddig mehet a bűn rontása, ezzel a kérdéssel később foglalkozunk. Itt csak annyit mondhatunk, hogy a bűn által megrontott szeretet-viszony, a szövetség Krisztusban helyreállhat. Ezzel az ember elveszített istenképét Krisztusban újra megtalálja és felöltözi. S mivel Krisztus az igazi istenkép (a kimetszett bélyeg; „aki engem lát, az Atyát látja”), a Krisztusban helyreállított istenkép sokkal dicsőségesebb, mint az Ádámban elveszített. Teljesebb benne az ismeret, magasabb a szentség, tökéletes a megigazultság, mert mindezt nem a magunkéból, hanem Krisztuséból bírjuk. Isten Krisztusban néz és fogad el minket, azaz olybá vesz, mint az egyszülött Fiút.

A Fiú az igazi Ember.

Azt a tételt, hogy az embert az Isten teremtette és a maga képére teremtette, a Biblia több fontos helyen tárgyalja. A teremtés történetének elbeszéléséhez kapcsolva is kétszer mondja el. Természetesen olyan nyelven, amelyet ezelőtt háromezer esztendővel beszéltek, ami azt jelenti, olyan történeti és természeti ismeret anyagába öltöztetve, amilyen akkor járt. Ebből következett, hogy a Biblia szemlélete szerint

1. az első ember: Ádám, egyszerre és tökéletesen állott elő;

2. olyan idős, mint a világ, legfennebb egy nappal fiatalabb;

3. mégis néhány századon át belőle származó nemzetségekkel húsz emberöltő múlva, egyenes és közvetlen kapcsolatban van a zsidó nép történetével.

Mikor aztán a természettudomány és az őstörténet kimutatta, hogy

1. az ember a világnak sok millió éven át tartó fejlődéséből, a gerinces állatok rendjéből fejlődött ki;

2. a világnak (Földnek) igen kései korszakában jelent meg, ami azt jelenti, ha a Föld életét kezdetétől mostanáig 24 órás napnak szemléljük, az a pár száz ezer esztendő, amióta az emberi életnek nyoma van a Földön, e 24 órás napnak csak az utolsó tíz másodpercét teszi ki;

3. Ádámnak, az első embernek a zsidó nép történetével való kapcsolata olyan monda, aminőben minden nép a maga történelem előtti életéről, eredetéről beszámol.

— A Bibliának az ember teremtéstörténetéről szóló előadása tehát sem történetileg, sem természettudományilag nem állja meg a helyét — vonják le a következtetést.

Csakhogy a Kijelentés sehol sem közöl sem természettudományos, sem történeti ismereteket; ezt ráhagyja az emberi észre. A Kijelentés vallásos igazságokat, hitigazságokat közöl — aminőket sem a történet-, sem a természettudomány nem közölhet. Az emberre vonatkozólag ezeket a hitigazságokat közli: Az embert Isten teremtette, a maga számára teremtette, a maga képére teremtette. Tehát az *ember Istené*. Akkor ember, ha vele szövetséges viszonyban él; őt ismeri, neki szolgál, hozzá igyekszik hasonlítani. Ezek az igazságok akkor is tökéletesen érvényesek, ha a teremtés nem

hat napig, hanem hatszáz millió évig tartott; ha az embert nem a hatodik napon, hanem a hatszázadik millió év közepén, vagy a végén teremti; ha a test, amelybe Isten a lelket, a humánusot belehelyez, egy olyan sok millió évig tartó fejlődés során állott elő, amelynek első állomása az első élő sejt, utolsó előtti állomása a pekingi majomember volt. Csak azt kell tisztán látnunk, hogy ebbe a sártestbe belehelyezett lélek, a humanum, az a más, az az új, az az öntudatos, szabad, személyes, felelős szellem, amelyik már sem nem állat, sem nem gép, sem nem anyag, sem nem quantum, hanem sui generis minőség: ember, akit csak a teremtő Istennel való kapcsolatban lehet megérteni és megmagyarázni.

S hogy e hitigazságok szemléltetésénél a Biblia képe-
ihez nyúlunk vissza, pedig történet- és természettudo-
mányi szempontból gyermekdedek a mai tudományos
álláspont mellett, annak az az oka, hogy a tudomány
bizonytalan és ellentmondó, szakadatlanul változó és
állandó revízió alatt áll; a Biblia képei pedig véglegesek,
lezártak, s mindannak elmondására, amit a kijelentés
közölni akar, tökéletesen alkalmasak és elégségesek.
A szerelmes ember mindig fogja mondani a párjának:
szívem, csillagom, holott nagyon jól tudja, hogy sem
nem központi véredény, sem nem égitest. De azért
megértik egymást.

A természettudománynak joga van azt mondani,
hogy az ember az állatvilágból, a legmagasabb osztá-
lyon át fejlődött ki. Ez azonban még nem tény, hanem
csak következtetés. Még nem találták meg azt a lényt,
amely az embert a majommal összekapcsolja. Még
nem tudtak megfigyelni egy olyan folyamatot, amely-
ben az alacsonyabb osztály felfejlődik a magasabba.
Még nem tudtak tetten érni egy olyan majmot, ame-
lyik emberré lett, vagy olyan halat, amely belépett az
émlős állatok rendjébe. Ha ez megtörténik, a kijelentés

igazsága akkor sem változik, mert az azt állítja, hogy a humanum merőben más, mint az állati, az animális; mert az egyik éppen az, ami a másik *nem*. Mikor, milyen szervezetben, milyen anatómiai feltételek mellett jelenik meg a humánus, nem fontos; a természet-tudomány nem tudja; a Kijelentést nem érdekli; csak az a fontos, hogy ahol megjelenik, az istenkép csillan fel titkával, ígéretével és rendeltetésével.

Ebből látszik, milyen tudománytalan, naiv állítás: az ember a majomtól származik. — Az ember is, a majom is, az élet nagy fejlődéstörténete útján érkeztek meg, amelyről roppant képekben a teremtéstörténet beszél; de hogy mikor váltak el s mikor és hogyan lett az egyik ember s maradt a másik majom, ma még senki nem tudja; de azt mindenkinek tudnia kell, hogy a majom nem ember, s az ember nem majom. Ezt mégis leglapidárisabban Mózes mondotta el. Aki pedig azt mondja, hogy a majom és az ember apa — fiú viszonyban állanak egymással, primitív vallásos tételt állít, egyet azok közül a sok közül, melyekben félvad népek magukat szent állataiktól származtatják. Ez az igazi babona, az igazi totemizmus. Valóban, így pucéron, nem is annyira „kárhuzatos bálványimádás”, mint inkább nevenséges bálványimádás. Eszünkbe jut *Nietzsche* megjegyzése: Az ember a majomtól származott? elég kompromittáló — a majomra...

VII.

A BŰN

Lényege és következményei

1Móz 3,1 – 4,1

Isten az emberrel szövetséget kötött. Ezért teremtette az embert. Erre készítette elő, mikor a maga képére és hasonlatosságára teremtette. Ezért adta a szabadságot, hogy szabadon dönthessen az ember; azért jelentette ki magát, hogy az ember megismerhesse, ki Ő; azért szerette, hogy szeretetet ébresszen benne; azért alkotta személlyé, hogy vele, a szuverén személlyel, az ember én és te viszonyba kerüljön. Mindezzel azt a célt szolgálta, hogy az ember olyan legyen, mint Krisztus, az egyszülött Fiú, akiben Isten emberré lett.

Ilyen-e az ember? Nem. Miért nem? Mert megrontotta a *bűn*. — Mi a *bűn*?

1. Mondanom sem kell, hogy nem büntetőjogi, nem erkölcsi szempontból felelünk reá, hanem hittani szempontból. Mellékes, mit mond a büntetőjog és az erkölcsstan; a hittan azt tanítja, hogy a *bűn az Istennel kötött szövetség megrontása* azzal, hogy az ember pártot üt Isten ellen, tőle elfordul s az ellenség zsoldjába adja magát. — Lázadás, hűtlenség, felségárulás Isten szuverenitása, a velünk szövetséget kötött Istennel szemben. Istennek a legvakmerőbb megsértése, a legnagyobb hálátlanság és Isten atyai szeretetének megcsúfolása, az engedelmisség megtagadása. Tehát a *bűn* nem fejlődésbeli elmaradottság, olyasvalami, amit az ember kinő; nem is rossz szokás, amit ki lehet nevelni; nem a tudatlanságból eredő fogyatkozás, amit helyes belátással, kellő megvilágosítás után meg lehet

szüntetni, hanem egy olyan állapot, amelyben az ember az Isten szövetségéből az Isten ellensége lett. A tékozló fiú megszakította a viszonyt atyjával, kivette örökségét és búcsút mondott a kapufélfának. A gonosz szőlőművesek fellázadtak a gazda ellen, küldötteit megölték s mikor az örökös érkezett hozzájuk, azzal is úgy cselekedtek.

Világos, hogy ez a lázadás csak személyes formában mehet végbe. A bűn sohasem tárgyi, dologi tényező, mindig *személyes magatartás*, azaz: szabad, felelős személynek, a következmények tudatában hozott döntése. Továbbá: a bűn *személyek között* jelentkezik. Ember és ember között, ember és az Isten között. Sőt tulajdonképpen csak az ember és Isten között, mert minden bűn Isten uralma elleni lázadás, az ő szeretetének, szentségének és akaratának megsértése. Magunk és felebarátaink ellen elkövetett bűneinkkel is Istent sértjük meg. „Egyedül ellened vétkeztem” – sírja Dávid az 51. zsoltárban.

Harmadik vonása a bűnnek az, hogy *totális*. Az embert nem bizonyos pontokon állítja szembe Istennel, hanem teljesen. Nem lehetséges az, hogy egy katona az ellenséggel bizonyos pontokon kooperáljon, másutt nem.

Egy ponton megejtett árulást nem menti az, hogy száz más ponton nem követtünk el árulást.

A bűn *szociális*. Olyan, mint a fertőző betegség, tovább terjed. Az ember természeténél fogva kettős: férfi és nő. Lehetetlen, hogy az egyik megromoljon és a másik nem. Együtt romlanak, együtt szenvednek, — s együtt váltatnak meg. A bűnnek az a természete, hogy társat keres. Lényegéhez az tartozik hozzá, hogy megrontson másokat. A gyermek úgy táplálkozik a bűnből, mint az anyatejből, úgy tanulja el, mint az anyanyelvét és olyan természetesnek találja, mint a családi szokásokat. De a bűn csak addig keres társat,

amíg elkövetik a gonosztettet, az elkövetett bűn ádáz ellenséggé teszi a cinkosokat.

A bűn nemcsak szociális, hanem *univerzális*. Mint a só a tenger vizét, úgy hatja át az egész emberiséget. Nem foltonként pusztít, magát a teremtett világot kezdi ki.

A bűn eredetére, természetére és következményeire vonatkozó tanítást az *esetről* és az *eredendő bűnről* szóló kijelentés adja elénk. — Utolérhetetlen művészettel, megragadó lélektani igazsággal egy üdvtörténeti elbeszélést ad elénk, amely szinte szemmel láthatóan kiábrázolja, hogy a bűn a szabadnak és felelősnek teremtett ember lázadása Ura és Teremtője ellen. — Oka az, hogy az ember nem volt megelégedve azzal, hogy teremtmény; több akart lenni. („Olyanok lesztek, mint Isten.”) Ez az akarás érzéki vágyakat indított fel bennük („jó az eledelre, kedves a szemnek”), s megtörték Isten akaratát. Nem külön vétkeztek; együtt, egymás után, előbb a gyenge, azután az erősebb. — A bűn előbb volt, mint ők; nem ők találták ki, ők áldozatai lettek azzal, hogy elkövették. — Elénk adja a bűn következményeit: a bűn elválasztotta őket Istentől és szembeállította vele. Elénk adja az Istennel való meghasonlásból kifolyólag Isten haragját és a harag fenyegetését. A bűnös ember tartozását: az önvádat, bűnbánatot, vezeklést. Az eredeti boldog állapot elvesztését. A cinkostársak meghasonlását és egymás vádolását, hazug mentségkeresését. Megmutatja a bűnhődés nagyságát is. Ezzel beleköltözött a világba a szenvedés és a halál. Felborult a teremtés rendje: megromlott az embernek az emberhez való viszonya és megromlott az embernek a teremtett világhoz való viszonya is. Amaz abban jelentkezik, hogy az ember legbensejében örökre magányos, az erősebb elnyomja a gyöngét, kizsákmányolja és uralkodik rajta. Emaz abban, hogy az ember orcája veritékével csikarja ki kenyerét a

földtől, amely mostoha anyja, csalfa szeretője s egykor kegyetlen sírja.

A világ átkozott lehet az emberért, s a világ bosszút áll az emberen az átokért. Az ellenséges univerzum feléli az embert. A bűn tovább öröklődik: megszületik Kain.

2. Ezzel már át is mentünk a *bűn következményei*-nek a megrajzolására.

Első következmény az, hogy *felidézi Isten haragját*. A szentségében, igazságában, hűségében megsértett Isten nem huny szemet a bűn felett. Számonkéri és megtorolja. Ezzel a szerető mennyei Atyában a megsértett felség és az igaz Bíró tiszte lép előtérbe. Vádolja, megítéli és megbünteti az embert. A bűnös embernek azt a terhét, hogy felelnie kell, vezekelnie és bűnhődnie kell, nevezzük a bűn *tartozásának* (Reatus, Schuld). Ez a tartozás egyenlő a bűn nagyságával, de csak a tudatosan, szabadon és felelősen elkövetett bűn súlyával. Ez a tartozás az ember halál előtti és halál utáni életére egyformán szól. Független a súlya attól az indulattól, amely a bűn elkövetésénél megnyilvánult. Egészen más a kiválasztottnál és az elvetettekénél. Egészen más az akaratlan és az akart, szándékos bűnnél. Tehát a bűnös tett minősítéséhez mérten változhatik az érte kijáró tartozás, de a totális, univerzális és egzisztenciális bűnért, az ember azon magatartásáért, hogy ellensége lett az Istennek, a tartozás egyenértéke a bűnnek.

Ez a tartozás letörleszthetetlen, és ezért egyre nő. Maga az eredendő bűn megérdemelte volna a halálos ítéletet. Az ember elpusztításával azonban nem lehetett volna expiálni. Mivel nem lehet érte eleget tenni és kiengesztelni, megromlott életünk minden lélegzétvételével új meg új bűnt termel: ez az adósság, a bűn *tartozása* az egész emberi nemzetségen és minden személyen egyre nő. — Az ember szakadatlan csódban él, amelynek liquidálására a halál nem nyújt fede-

zetet. A tartozással pedig az Isten haragjának igazsága, tüze és fenyegető ereje egyre nő.

Ez az embert siralomházi érzésekkel tölti el. Gyötri az önvád, égeti a töredelem, riasztja az ítélet és a harag fenyegetése. Hová menjen, kihez forduljon, mikor menedéke és megtartója: Isten keresi rajta halálos bűnének tartozását?

A bűn másik következménye az ember belső *romlása*, elnyomorodása. Isten öröklött bűnös állapotunkat is ítélet alá veti, ezt a régiek úgy mondták: nekünk tulajdonítja az eredendő bűnt, az eset tartozását. De ez nemcsak egyszerű tulajdonítás. Ez lassú, fokozatos romlás. Érzéketlenség, vakság, megkeményedés, megrogzottság. Ezzel együtt jár, hogy egyre szűkül az ember szabadsága a jóra, egyre tágul a „rosszaság gyakorlása”, míg az ember tökéletes rabszolgája lesz kegyetlen urának a Sátánnak. Az az ember, akit Isten a maga számára teremtett, akkor volt tökéletesen szabad, mikor Istennek engedelmeskedett; szabadon lehetett jó; szabadon szerethette Istent; szabadon tölthette be rendeltetését. A Sátán azzal csábította el Istentől, hogy szabadságot, tudást és életet ígért neki. S amint elhagyta Istent, elveszítette szabadságát és kénytelen volt új urát szolgálni, akinek csalárdsága és kegyetlensége roppant méreteiben akkor bontakozik ki, mikor már nem lehet igájából megszabadulni. A szabad akaratú ember „tudott nem vétkezni”; az elbukott ember „nem tud nem vétkezni”. Ez a vastörvényszerűség világosan látszik például a kábítószeres áldozatain, de látszik a bűnszövetkezetek karmai közé került emberek életében is.

Hogy az emberből ne haljon ki az érzék az iránt: mi az Isten akarata, — ezt ugyanis az eset előtt az ember olyan közvetlenül, mintegy belülről tudta, mint azt hogy éhes, vagy szomjas —, Isten egy új tényezőt iktatott bele az ember életébe: a törvényt. A törvény

az Isten akaratát tárja az ember elé tételesen, kívülről, feltétlen tekintéllyel, a halál szankciójával. „Ezt cselekedd és élsz. Ha nem cselekszed, meghalsz.” Isten és ember között a szeretetviszony közvetlensége, személyessége, bensősége, családiassága – mely a szerető Atya és az engedelmes gyermek képét mutatta –, ezzel átalakult az Úr és szolga, a király és alattvaló közötti viszonya, amelyet személytelen, általános és könyörtelen törvények szabályoznak. A törvény elsősorban a bűnt mutatja ki, mint a lázmérő a hőemelkedést. A megromlott ember nem tudja betölteni, s megszegi, kijátssza, megkerüli. A törvény hajthatatlan keménysége és érvénye pedig megállapítja, ráolvassa a bűnt, ami törvény nélkül talán nem is tudatosulna. – A törvény második funkciója: megmutatja: mi az Isten felelete a bűnre. Ez a felelet csak elmarasztaló lehet: ítélet és kárhoztatás.

A törvény kimutatja, hogy az ember lényében a bűn kibékíthetetlen hasadást okozott. Ellentétbe hozta Istennel, az emberrel, önmagával. Ellentétbe hozta rendeltetésével és kimozdította abból a világhelyzetből, amelybe a teremtő Isten elhelyezte. Az ember magát helyezi a világ középpontjába és nem Istent. A maga dicsőségét keresi és nem Istenét. Ösztöneinek, érzékeinek engedelmeskedik és nem a szívében halkán megszólaló Istennek. Az ember megtagadja és kiveti világából Istent, s a teremtett világot a teremtő Isten nélkül sem áttekinteni, sem értelmezni nem tudja. Magát teszi istennek, de az ember nyomorúsága éppen az, hogy nemcsak isten, de ember sem tud már lenni. Lelketlen géppé válik, vagy művelt állattá. Egyes képességei csodálatosan kifejlődnek (pl. értelme), mások elnyomorodnak (erkölcsi érzéke). Az életét kényelmesse tudja tenni, de nem tudja boldoggá tenni, s felépít egy ragyogó kultúrát, – inkább civilizációt –, amely nem képes eltakarni az ősember állati vadságát.

A bűn legszörnyűbb következménye a *halál*. Háromféle halálról szól a Szentírás. — Egyik: a testi halál. A testi halált nem a bűn hozta be, éppúgy nem, mint a nemzést és születést sem. A testi halál — éppúgy mint a nemzés — a bűneset előtt az élet boldog csúcspontja volt, akárcsak a nász. Az ünnepélyes zárás és nyitás, a nagy boldog áldozat, a dicsőséges elaluvás az Atya karjaiban. A bűn csinálta belőle ezt a halált, a maga félelmével, borzalmával, kínjaival, bizonytalanságával és undorító feloszlásával. — A testi halálnál szörnyűbb a lelki halál. Az az állapot ez, amikor az embernek „fogalma sincs Istenről”, — mint a korinthusiak közül némelyeknek (1Kor 15,34) —, s vakságában és süketségében megkövesedik. Végül az örök halál, amely az Istennel való közösség teljes megszűnésével és a harag kiöntésével jár, s amelyben a legnagyobb büntetés a későn felismert igazság és a jóvátehetetlen önvád, amelyben a bűnöst bűne bünteti.

Mindebből kitetszik a bűn egysége, azaz a megromlott emberi természet egyetemessége. Kitetszik a bűn rontásának egyetemessége, amely a világ fundamentumát ingatja meg, és a teremtett mindenséget vagy a kietlen semmiségbe igyekszik visszadobni, vagy az Isten ellenségének hatalma alá adni s istenellenesen használni fel. Egy és egyetemes a büntetés is: a halál nagy közössége és a kárhozat „antiekklésia”-ja, az elvetettek országa.

Mindez arra utal, hogy volt valami, ami megelőzte az ember bukását. A bűnt nem az ember találta ki, a bűn várta az embert és megejtette. — Az embert mindig megcsalja a bűn, s az ember nem szerzője, hanem áldozata a bűnnek. A háttérben egy roppant intelligencia áll, aki nem tud mást, csak vétkezni. A rosszat magáért a rosszért cselekszi. Ez a Sátán. A bűn a Sátán besugárzása az Isten világába.

Óh, te szegény ember, kicsoda szabadít meg téged?

VIII.

ADVENT

Isten kiválasztotta a maga seregét. Teremtette a világot találkozójuk színteréül. De az ember Ádámban elbukott. A szövetséget megtörte, elárulta. Isten akkor a bűnös ember felé fordult és megindította a váltság munkáját, azt, hogy Jézus Krisztusban az embert a bűnből, a halálból és a kárhozatból megszabadítja. Ezt nevezzük *kegyelmi szövetségnek*. Ezzel az Isten munkája *belépett a történelembe* s megkezdődött a *Krisztus eljövételének előkészítése: a nagy világadvent*. Megkezdődött, és lefolyt egy egészen sajátos eseménysorozat, amelyet *üdv történetnek* nevezünk.

Az üdv történet azt jelenti, hogy az emberiség életében történtek olyan különös események, amelyek belső összefüggést mutatnak, csak a hit szeme előtt tárulnak fel s minden mozzanata Jézus Krisztusra vonatkozik, benne leli célját és magyarázatát.

Ez a történet a *kijelentés története*. Személyekről és eseményekről szól, s bennük Istennek azt a nevelő munkáját látjuk megvalósulni, amellyel Jézus személyének és munkájának megjelentését készítette elő. Erről a folyamatról a Szentírás számol be az Ó- és Újtestamentumban. — Három dolog foglaltatik benne: Izráel, a törvény és evangélium, s az idők teljessége.

1. *Izráel*. Az üdv előkészítése egy nép belső és külső történetében megy végbe. Ez egészen különös helyet és jelentőséget biztosít Izráelnek az ember megváltásában. Isten ezt a népet választotta ki, hogy életében, külső és belső történetében magát kijelentse. — Legelső, amit közöl benne, az ő kiválasztásának abszolút

szabadsága. Nem azért választotta ki, mert nagyságával, hitével, tetteivel megérdemelte. Kicsiny, szófogatlan, forróvérű, keménynyakú, bálványimádásra, párázhaságra hajló nép, de Isten vele, mint néppel szövetséget kötött: a nép Istené lesz és Isten a népé. Evégből minden más néptől megkülönböztette és elválasztotta; egészen különös igénnyel lépett fel vele szemben: azt kívánta, hogy az ő népe szent nép legyen, mint ő maga szent és kijelentette, hogy külső sorsát belső minőségéhez szabja, ahhoz, hogy Izráel miképpen tartja meg a szövetséges hűséget.

Izráel léte tehát a kijelentésen alapszik. Izráel célja, hivatása a kijelentés szolgálata. Mindazok a nagy események, amelyekben átmegy: Izráel találkozik az Úrral, az Úr kiszabadítja a szolgaság házából, hatalmas karral átvezeti a tengeren és a pusztaságon, kiadja neki az ő szent törvényét Mózes által, megsegíti, hogy felállítsa Dávid uralmában egy istenállam földi képét: mindezek az események ezt a célt szolgálják. De ezt szolgálja Izráel bukása és romlása is: az ország kettéoszlása, a fogság; a fogság, mintegy második pusztai vándorlás; a szabadítás és a hazamenetel, ez a második exodus; a fogság utáni második theokrácia, amely az elsővel, a királyival szemben a papi; a második és utolsó elvetés, mikor a nép elveti Jézusban a Messiást, mikor Isten Jézusban elveti Izráelt, s a testi Izráel szétszóratásával megjelenik a lelki Izráel, az egyház, Krisztusnak a teste.

Ez az egész eseménysorozat Krisztusért van, ő a célja, értelme; az Ótestamentum a Krisztusban teljesül be és Krisztusban szűnik meg. Krisztus nincs a názáreti Jézus nélkül, a názáreti Jézus nincs Izráel nélkül, tehát Izráel nélkül nincs keresztyénség. Erre utalt *Barth Károly*, amikor azt mondta, hogy a zsidókérdés Krisztus-kérdés. Viszont Izráel a Krisztusban úgy beteljesedett és felszívódott, hogy rajta kívül éppúgy nincs semmi üdvtörténeti jelentősége és kiváltsága, mint bármely

más népnek a világon. Ezért képtelenség az a gondolat, hogy Jézus születhetett volna Athénben, Periklész korában, vagy Nankingban, a régi kínai császárok alatt. Ez éppúgy lehetetlenség, mint az, hogy egy mesterségesen megtermékenyített pete egy befóttos üvegben rendes magzattá fejlődjék. A keresztyénség nem Betlehemben kezdődik, hanem az örökkévalóságban és Mózesnél már régesrég folytatódik.

Ha közelebbről nézzük, mit készített elő Izráel a keresztyénség számára, ezt kell mondanunk: a *kiválasztott nép és királya; a templom, az áldozat és a főpap; az Ige és a próféta* fogalmát.

a) Izráel Isten szövetséges népe. Léte a kijelentésen alapszik. Nemcsak nép, hanem egyház is. *Királya* Isten felségjogát testesíti meg. S mivel nemcsak nép, hanem egyház is, egész valóját Isten szolgálatára kell rendelnie, és a földön a személyi és közösségi élet minden vonatkozásában Isten akaratát, Isten impériumát valószínűsíteni meg.

b) Isten az ő szövetséges népe között lakozik s ott várja, hogy őt úgy tiszteljék, mint Ő megszabta. Ezzel a *kultusz* a nép legfőbb foglalkozása és rendeltetése lett. A kultusz középpontja az *áldozat*, vagyis az az Istentől rendelt szertartás, melyben a nép önmagát Istennek, a szuverén tulajdonosnak, feltétlen engedelmességben örök tulajdonul bemutatja. Az áldozat engeszteli ki Istent, törli el a bűnt, szünteti meg mindazt, ami a szövetséges társakat elválasztja, s állítja helyre a kiontott vér erejében az Isten és ember közötti életegységet. Az áldozat *papot* kíván, mert ereje a paptól függ. A pap csak egy lehet, mint egy az Úr, a nép, a templom, az ünnep s ez a pap a közbenjáró Isten és népe között.

c) A királyság és papság intézményén kívül Isten állandóan szól az ő népéhez. Igazgatását és nevelését, inspirálását és vezetését *Igéje* által végzi. Az Ige mon-

dója, az üzenet átadója a *próféta*. A *próféta viva vox Dei*, Isten élő szava, a nép életében. Nem az a jellemző bennük, hogy bekövetkező dolgokat jósolnak, hanem az, hogy esetről-esetre egészen konkrét formában bejelentik Isten hatalmi igényét, felségjogát. Azt mondják meg, hogyan gondolja Isten. Mi az ő véleménye, felfogása. Ezért elvben királyok és főpapok felett állanak, s Izráel belső feszültségét mindig az az ellentét okozta, ami a *próféta* és a *pap*, a *próféta* és a *király* között támadt. Az előbbi az *inspiráció* és az *intézmény*, az utóbbi a *lelki* és *fizikai hatalom* ellentéte.

A király, a főpap és a *próféta* summája a *Messiás*, egy olyan eljövendő uralkodó személyiség, aki király, főpap és *próféta*. Lényeges benne az, hogy eljövendő. Ami van, még Dávid is, csak jóslat és ígélet Róla. *Messiás* azt jelenti: Felkent, s azért felkent, mert királyi, főpapi és *prófétai* kenettel bír. A *Messiás* szónak szó szerinti görög fordítása: *Krisztus*. S most vegyük ehhez azt, hogy Izráelnek majdnem másfél ezer éves története minden mozzanatában ennek a *Messiás*nak, felkent uralkodó személynek eljövételét várja, vagy készíti elő úgy annyira, hogy külső és belső életében nincs egyetlenegy jelenség sem, ami nem a *messiási váradalom* szolgálatában állana; megértjük, miért nevezzük Izráelt az *Advent* népének, történetét az *üdv előkészítésének*, s miért áll az, hogy Izráel *Krisztust* hívja és *Krisztus* Izráelt magyarázza. Megértjük, miért volt a beteljesedés ennyi: a názáreti Jézus a *Messiás*, vagy még rövidebben: *Jézus a Krisztus*. „A *próféták* elhallgattak, *Krisztus* a *testben* eljött.”

Izráelről az *Ótestamentum* beszél, Jézusról az *Új*. Milyen viszonyban áll ez a két *testamentum*?

2. *Törvény és evangélium*. Az *Ó-* és *Újtestamentum* helyes viszonyát a *törvény* és *evangélium* egymáshoz való viszonya szabja meg. A *lutheránus* felfogás súlyos *exegetikai* érvek alapján úgy gondolja, hogy a *törvény*

az Ótestamentum, az evangélium az Újtestamentum. A kérdés egyik részletét Pál csakugyan így szemlélte. A kettő között nemcsak idői különbséget lát; előbb volt a törvény korszaka s azután jött, annak lejártával az új; hanem értékkülönbséget is, annyira, hogy igazán csak az Újszövetséget tartja Szentírásnak.

A református felfogás más. Mi a teljes Szentírást organikus egységnek valljuk, amely Isten Igéjét közli – mindenütt. Isten Igéjében nincs értékkülönbség, éppúgy, mint nincs a kijelentésben sem. Mondottuk, hogy a Szentírás az Ige irodalmi teste és minden porcikájában a testté lett Igétől függ; azaz róla tesz bizonyosságot s viszont: az Ige minden árnyalatának magyarázója Krisztus, vagy ahogy a római levél mondja: a hit szabálya.

Az Ige Istennek az a magaközlése, amellyel a szövetséget létrehozza és táplálja. – Ez a szövetség szeretetközösség, amely két tényezőtől áll: Isten ad és vár benne. Ajándékoz és igényel. Adja önmagát és kéri cserébe az embert. Egészen adja önmagát s az embert is egészen igényli: azt várja, hogy hozzá hasonlítson. Legyen szent, mint Ő. Istennek mindazon Igéje, amelyben *ad*: az *evangélium*, és mindaz az Igéje, amelyben *követel*, igényel, parancsol: a *törvény*. Amabban kegyelme jelenik meg, emebben szentsége és igazsága. S mivel a szövetség fogalmából ezt a kettősséget kirekeszteni nem lehet, azaz nem lehet elképzelni, hogy a szövetségen belül Isten csak adjon és ne igényeljen, vagy csak követeljen, de ne adjon, mert azzal Isten a megkötött szövetséget bontaná meg: az Ige, a Kijelentés *mindig törvény és mindig evangélium* is. – Kell-e nagyobb kegyelem, mint ami megjelent a teremtésben, az első ígéletben; Izráel szabadításában és a törvény kiadásában és kell-e szigorúbb törvény, mint a hegyi beszéd: úgy fényljék a ti világosságotok... szeresétek ellenségeiteket... aki elveszíti életét énértem,

megtalálja azt... teremjete jó gyömolcsöket... mert a rossz fa kivágattatik és tűzre vettetik stb. — Azt kell mondanunk, hogy az üdvtörténetnek két nagy fejezete van: egyik a törvényben elrejtett evangélium, — ez az Ószövetség; a másik az evangéliumban elrejtett törvény: ez az Újszövetség. A két szövetség úgy egészíti ki egymást, mint egy gömbnek két fele.

Van azonban különbség az ó és új között a kijelentés közlésének módja szerint. Ezt a régi dogmatikusok így mondták: Mi az óban rejtetik, az az újból kitetszik. — A Szentírás organikus egységéből, a szövetség központi tényéből és az Ige örökkévalóságából következik, hogy az Ószövetséget *Krisztus magyarázza*. Tehát az, amit az Ószövetség árnyékosan, ráutalva, kiábrázolva és előzetesen megmintázva fejez ki, ezt nevezik a régi dogmatikusok *typusnak* —, azt az Újszövetség néven nevezve, világosan és véglegesen állítja elénk. — Izrael az egyházat; a király, a főpap, a próféta Krisztust; a páska a megöletett Bárányt, Krisztust; az ígélet földje Isten országát stb. E gondolat leggrandiózusabb kifejtése a Zsidókhhoz írt levél. A képet a valóság betölti és eltörli.

Krisztus éppúgy munkálkodik az Ótestamentumban, mint az Újban. Az ótestamentumi hívók nem a törvényből igazultak meg, hanem a Krisztus által, mert hitük éppen azt mívelte, hogy a bizonyos ígérést, a képben nyújtott jót valóságként elfogadta és élt belőle. Ábrahám látta Krisztust és örül (Ján 8,56).

3. Az idők teljessége az a pont, ahol az üdvtörténeti előkészítés a világtörténelmi „legjobb alkalommal” öszszeesik. Természetesen a világtörténelemnek is Isten az ura és a hit világosan látja az ő kezenyomát az események és helyzetek előkészítésében. — Az, ahogy Nagy Sándor után kialakul a hellenista kultúrközösség; ahogy ennek politikai egységet és biztonságot a római impérium ad; ahogy benne a vallásos keveredés (synk-

retismus) minden pogány hitet lejáratott; ahogy az egész pogányság egy Szótér (Szabadító) után áhítozott és azt kereste; ahogy a diaspora zsidóság kialakította az apostoli misszió flottabázisát; ahogy a görög nyelv (koiné) az egész akkori világnak irodalmi és érintkezési nyelve lett; ahogy a sztoikusok a tiszta erkölcsi theizmusig felemelkedtek; ahogy a római utakon keletről nyugatra és nyugatról keletre állandóan özönlött az ember s folyt az áruk és gondolatok kicserélődése — éppen olyan tervszerű előkészítést mutat, mint amilyen Izráelben folyt le a Messiás, a főpap, a király, a próféta, a szövetség, az áldozat, a törvény és istenorzága jelentésének megvilágosodásában. Mindezek a szálak csodálatos tervszerűséggel fonódtak össze és vezettek el addig, hogy Cezarea Filippinél Péter felkiáltott: „Te vagy a Krisztus, az élő Isten Fia!” Természetesen az egésznek tengelye az, hogy az Ige testté lőn s a testté lett Ige „a mi bűneinkért halálra adatott és feltámadott a mi megigazulásunkra”.

Az idők teljessége még egyszer meg fog ismétlődni, akkor is metszi egymást az üdvtörténeti és az egyetemes történeti vonal. Ez lesz az eszkhaton, a Vég. Akkor ezzel együtt be is fejeződik mind a két vonal: az üdvtörténeti és a világtörténeti is, mert *befejeződik a történelem*.

JÉZUS KRISZTUS SZEMÉLYE

Elérkeztünk a keresztyénség középpontjához, a Jézus Krisztusról szóló tanításhoz. A keresztyén hitigazságok rendszere nem egyéb, mint a Jézus Krisztus jelentőségének szétágazása. — A keresztyénség = Jézus Krisztus.

Mondottuk, hogy a kiválasztás Jézus Krisztusban történt. Mondottuk, hogy a teremtés Krisztusban, Krisztus által, Krisztusra nézve ment végbe, azaz a teremtést Jézus Krisztus magyarázza. Az embert Isten Jézus Krisztus képére, számára teremtette. Ő neki adta át a bűnös embert. És a bűn roppant ténye, mely az egész teremtett világot létében és minőségében fenyegette, hozta létre azt a sommás kegyelmi tényt, hogy a Szentháromság második személye, a Fiú megtestesült. Benne az az Isten lett emberré, aki a Szentháromság titokzatos egységében a Fiú tisztét tölti be. Ez a keresztyénség szíve, az örökkévaló Krisztus-csoda.

Ezzel azt is kifejezésre juttattuk, hogy ezt a Krisztus-csodát egészen megérteni sohasem fogjuk, legalább földi testben nem. De éppen ez a mi keresztyénségünknek a tartozéka, hogy a Krisztus-csodát ésszel sohasem fogjuk fel, de szívvel annál boldogabban hiszünk és szájjal annál boldogabban valljuk.

Közelítsük meg ezt a központi hitigazságot, ezt a Krisztus-csodát úgy, hogy először beszéljünk Krisztus személyéről. Ki Ő?

Az első felelet ez: *a názáreti Jézus volt a Krisztus.* A názáreti Jézus történeti személyisége éppoly kétségtelen és tisztázott, még a leghiteltlenebb történettudo-

mány előtt is, mint a Julius Caesaré, vagy a Platóné. — Galileai szegény iparos ember volt, aki kora gyermekségétől Istennek, az ő mennyei Atyjának a dolgaiban volt foglalat. Tanított, gyógyított, egy tanítványi kört gyűjtött maga köré s velük családi közösséget alkotott. Tanításának az volt a summája, hogy itt van a mennyeknek országa, istenországa, azaz Isten királysága, impériuma, amelyben az Ő nevét megszentelik s akaratát szabadon, örömet s egészen teljesítik. Ehhez az szükséges, hogy az emberek megtérjenek, bűnbánatot tartsanak, s elfogadják azt a királyi meghívót, amellyel Isten őket a maga vendégségébe invitálja. Ezáltal helyreáll Isten és ember között a helyes viszony: Isten: *Atya*, az ember vele szemben: *fiú*, egymás között: *testvér*.

Rendkívül fontos dolog azonban az, hogy Jézus ezt a tanítást a majdnem ezeréves ótestamentumi előkészület során kialakult *Messias-váradalommal* kapcsolja össze. Izráel egyetlen óriás reménységet táplált egész története során egy eljövendő, hatalmas királyról, aki minden gyötrő kérdést megold, és elhozza az aranykort. A fogságig ezt politikai nagyhatalom formájában gondolták el, egy még dicsőségesebb dávidi-salamoni impérium felállításában. A fogság után a messiási ország inkább lelki hatalom. Készen van az égben s onnan száll le csodák, jelek között. Ez a nagy király, aki lehozza ezt az országot, megítéli a világot, felállítja a béke országát, az emberek szívét Istenhez hajlítja s a köztük levő ősi ellenségeskedést kiengeszteli. Jegye és jele az Isten Lelkének, a Szentléleknek minden képzeletet felülhaladó kiáradása lesz, aminek következtében a vakok látnak, a süketek hallanak, a poklosok megtisztulnak s elkövetkezik az Úr kedves esztendeje, az örökkévaló jóbel. — Dániel 7. rész 13. verse szerint ezt az országot egy csodálatos személy hozza el, ki mint valami *emberfia* „hatalmat és dicsőséget nyer és

országa meg nem rontatik". — Ezzel párhuzamosan jelenik meg az a gondolat, hogy a Messiás az *Úr szenvedő szolgája* lesz, ki mások bűneit hordozza és sebei másoknak szereznek gyógyulást (Ézs 53).

A názáreti Jézus ennek a Messiásnak tartotta magát. Meghirdette, hogy ez az ország jött el, a dolgoknak új és örökkévaló rendje. Ennek az országnak a törvényeit szabja meg a szív tisztaságában, a békesség és a szeretet nagy parancsolatában. Ennek az erőt, tekintélyét bírja és közli: gyógyító csodákban, bűnbocsánatban, halottak feltámasztásában. Ide hívja a bűnösöket, kicsinyeket, együgyűeket, gyermekeket, egyszóval mindazokat, akik ezt várják. Ezeket saját személyén át az országhoz kapcsolja és egy új világ- és életrend örököséivé teszi.

Természetes, a világ fejedelme, az ősi Ellenség fellázad ellene és megtámadja. De Ő nem politikai hatalom, nem a kard és erőszak Messiása, hanem az *Úr szenvedő Szolgája*, aki rálép a kereszt útjára. Bevonul Jeruzsálembe mint király, de csak azért, hogy véghez vigye nagy áldozatát: „Az Embernek Fia átadatik a főpapoknak és írástudóknak; és halálra kárhoztatják és a pogányok kezébe adják őt, hogy megcsúfolják, megostorozzák és keresztre feszítsék.”

A názáreti Jézus meghalt a kereszten. A Királyok Királyát és Uraknak Urát, a Messiást, a legkínosabb és leggyalázatosabb halállal végezte ki a zsidó theokrácia és a pogány római imperializmus.

„A názáreti Jézusnak nem az volt a feladata, hogy Krisztust hirdesse, hanem hogy Krisztus legyen” (Brunner). De azért Jézus maga minden tanításában, egész működésében és magatartásában magát Messiásnak, Krisztusnak mondja, vallja és bizonyítja. Ezért nevezi magát *Ember Fiának*. A Messiás, a Krisztus *Isten Fia is*. Mikor ezt Péter megvallja, Jézus lepecsételi: nem test és vér jelentette ki ezt neked, hanem az én mennyei

Atyám, s mikor a vallatásnál azt kérdi a főpap: Isten Fia vagy-é? helybenhagyja: te mondád. Ujjong lénye titka felett: „Senki nem ismeri a Fiút csak az Atya, és senki nem ismeri az Atyát csak a Fiú, és akinek a Fiú akarja megjelenteni”. Jézusnak ki kellett mondani: „de harmadnapon feltámad”.

Jézus halála egyszerre mindent kockára vetett. Az fenyegetett, hogy a názáreti Jézus egy ábránd kergetője és áldozata. Jó, igaz és szent, de annál csattanósabb bizonyíték az élet értelmetlensége, a világ rosszasága és a végzet kegyetlensége mellett.

De feltámadott!

Feltámadása a Kijelentés új fényét vetítette mindarra, amit ő mondott és tett, s ezzel az örökkévaló Krisztus-csodából új meg új kijelentések eredtek.

A Feltámadottban már nem az Emberfia állott a tanítványok előtt, hanem az Isten Fia. — Tamás velőtérző kiáltása: „Én Uram és én Istenem”, a tanítványok kiáltása lett.

Megtörtént a kijelentés a feltámadott Úr mennybemeneteléről és a lelki impérium kormánypalcájának az átvételéről. Teljes hatalom adatott nekem mennyen és Földön, — mondja a Földről távozó. Megtörtént a Lélek kitöltése, gazdagabban minthogy Jóel álmodta. Az első pünkösdkor, a Lélek kitöltésével az Úr átvette a gyülekezet és az egyház közvetlen kormányzását. Krisztus volt a názáreti Jézus.

A feltámadott és a mennyben országló Úr földi életének kezdeténél csapott fel a kijelentés új fényoszlopa. A gyermekségről szóló evangéliumok közlik a nagy misztériumot: *Szent Lélektől fogantatott és szűztől született.* A Szent Lélektől fogantatás és szűztől születés csak jel, mutató formája a Krisztus-csodának, annak hogy Jézus Krisztus Isten és ember. Egészen Isten, az aki Atya, Fiú és Szentlélek, s nem valami kisebbrangú teremtett istenség. Önmagából lett; tehát más Aty-

ja nem lehet, csak az Atya, s ha atyja az Atya, akkor nem születhetett mástól, mint szűztől. Szűz Mária méhében egy embrió életét megindítani, „apatőr”, atyánkívüli fogantatással csak a Szentlélek munkálkodása által lehetséges. Ezzel megvalljuk azt a hitünket, hogy Jézus emberi léte, minden más teremtménytől megkülönböztetve, eredetét közvetlenül Istentől veszi, s ezzel közvetlenül részt vesz Isten tulajdon életében. A szűztől való születésben kifejezésre jut az a hitigazság is, hogy Isten léte a Jézus Krisztusban emberi, teremtett lény élete: Jézus pete volt, embrióvá nőtt, mint magzat megért, a Szűz Mária szülőcsatornáján át a világba érkezett. — Megvalljuk azt, hogy ez a csoda páratlan, kivételes, egyszersmindenkori. Semmi olyan szükségképpeniségről, emberi előfeltételről nem tudunk, amely szerint Istennek emberré kellett volna lennie, — természetesen Isten szabad kegyelmi elszánásán kívül — és semmiféle emberi lehetőségről nem tudunk, ami mellett ez lehetségessé válhatnék. Mi csak arról a tényről tudunk, hogy a názáreti Jézus Szentlélektől fogantatott és szűztől született. Ez befejezett tény, véghez vitt cselekvés, éppúgy mint a világteremtés. Benne egyedül Isten az alany, ő dönt, ő cselekszik, ő beszél, ő lett emberré; ő végzi a fogamzást s az ő műve az emberré-válás. — A cselekvés tárgya az ember, akit a Szentlélek nemz, a Szűz szül, akiben Isten testté lesz s akiből kitündöklük, milyen az az ember, akiben Isten testesült meg, milyen az egészen emberi ember, aki azonban büntelen.

Ha Krisztusban Isten lett emberré, akkor feltündöklük előttünk az a kijelentés, hogy Krisztus élete nem a Mária méhében kezdődött, hanem egy a Fiú életével. Krisztus olyan idős, mint a Fiú és addig él, míg a Fiú. Pál kimondja: Benne lakozik az istenség teljessége testileg s minden teremtmény előtt született, őbenne, őáltala és őreá nézve teremtettek mindenek.

A János evangéliuma aztán összefoglalja a sok rendben és sokképpen felsugárzott kijelentést, mikor közli a názáreti Jézus és a *Fiú Isten* egységét. Az Ige testté lett, aki Istennél volt és Isten volt. Ezért a názáreti Jézus a Kijelentés legfelső és abszolút közlője. Benne Istent látjuk és bírjuk. Ő és az Atya egy. Aki őt látja, az Atyát látja.

A tanítványok és az első tanúk hitvallása tehát ez: a názáreti Jézus a Krisztus. A Jézus név = Szabadító, ennél fogva az első hitvallás így hangozhatott: a Szabadító az Isten Fia. Érthető azért, hogy ez kiegészült egy új megvallással: *Jézus Krisztus az Úr*. — Az *Úr* cím az Ótestamentumban Jahvét illette. Az Isten személynévénél volt egyenértékese. Jelentette az Isten szuverenitásának elismerését és a neki való hódolást a lét azon területén, amelyre vonatkoztatjuk (ahol Ő Úr pl. a világban, a történelemben, a gondviselésben, a kegyelemben). Amikor Jézust Úrnak nevezünk, ezzel azt valljuk meg, hogy Ő szuverén a mi üdvösségünk területén. Benne egy döntés történt: Isten kiválasztott, megteremtett, Krisztusnak ajándékozott, Ő elfogadott, érettem meghalt és nekem feltámadott, tehát Ő kivett ebből a világból. Ennél fogva én mindenestől hozzá tartozom, neki kell engedelmeskednem és szolgálnom, s úgy viszonylom hozzá, mint a tag a főhöz, a venyige a szőlőtőkéhez: Őbenne élek és Ő énbennem él. De az Ő élete egyszersmind a Szentháromság élete is, tehát mértéke, rendje, értelme, célja, igazsága és üdvössége abszolút isteni rendben, akaratlan, bölcsességen, jóságon, szereteten, igazságon és mindenhatóságon van fundálva, tehát nem lehet más az én tisztetem, mint a hit és engedelmisség; minden egyéb az Istené. Rá is bízhatom.

Az egyházra maradt az a nagy feladat, hogy Jézus Krisztus *kettős természetének*, a személyében egyesült igaz isteni és igaz emberi természetnek mivoltát, egy-

máshoz való viszonyát és funkcióját tudományosan leírja, s ezzel az élő és örökkévaló Krisztus-csodát teológiaiilag értelmezzé. Bámulatos tudás, mélységes kegyesség és hihetetlen szelleml erőfeszítés jellemzi ezt a vállalkozást. 451-ben, a *chalcedoni zsinaton* fejeződött be ez a munka. Magától értetődőnek kell tartanunk, hogy a Krisztus-csodát paradoxonszerűen, dialektikusan oldotta meg, vagyis egymásnak ellentmondó ítéletek összekapcsolásával. — Tökéletes Isten, tökéletes ember; istensége révén öröktől fogva az Atyától született. Két természeté elegyíthetetlenül és elválaszthatatlanul, oszthatatlanul és elválhatatlanul, az Ő személyében egyesül. Az emberi természetet nem az isteni természet vette fel, hanem a Jézus Krisztus személye. Az istenember nem emberi személyt vett fel magába, hanem emberi természetet. Nem az eset előtti, dicsőséges, romlatlan emberséget, hanem a megromlott emberi természetet, de teljes büntelenséget. A lutheránusok azt tanították, hogy az egyik természet átvehette a másik természet tulajdonságait, tehát az emberi az istenitől a mindentudást, mindenhatóságot és mindenütt jelenvalóságot. Erre alapítják az úrvacsorában a Krisztus testének valamilyen reális jelenlétét. A reformátusok ezzel szemben azt tanítják, hogy a véges (Krisztus emberi természete) sohasem veheti fel a végtelen, az isteni természet tulajdonságait (*finitum incapax infiniti*), tehát Krisztus nem lehet mindenütt jelenvaló, mindentudó, mindenható, viszont Krisztusról mint személyről lehet állítani mindazt, amit emberi vagy isteni természetéről külön-külön állítani lehet és kell. (Pl. Ján 3,13 per synekdochen mondatik, hogy Krisztus mennyből szállt alá; ApCsel 20,28 Isten anyaszentegyháza, melyet tulajdon vérével szerzett.)

Istennek kellett lennie, hogy minden bűn súlyát elviselhesse és tökéletes légtételt adjon. Embernek kellett lennie, mert az ember vétkezett; az emberi

természetnek kellett szenvednie; lélekben és testben követődött el a bűn, abban kellett megbűnhődnie érte. Bűntelennek kellett lennie, mert másképpen magáért is eleget kellett volna tennie, bűnös ember magáért nem tud eleget tenni, nemhogy másért. Isteni ereje emberi természetének is ereje lett és isteni méltósága emberi méltósága is, mert mind a kettő az ő személyének tulajdonsága volt, személye egységén mindkét természetére átterjedt.

Jézus Krisztus az Isten és az ember helyes viszonyának: a szövetségnek az alapja, valósága és teljessége. Mivel Isten az embert szövetségre hívta el, azért lett emberré, s mivel Jézus Krisztusban az Isten és az ember egysége tényleg létrejött: benne, általa létesülhet a mindenkori ember és az örökkévaló Isten között az az életegység, szeretetközösség, egymásra vonatkozás, amit szövetségnek nevezünk. Isten benne egészen az emberé, az ember benne egészen Istené. Elegyítetlenül és elválaszthatatlanul ezért lett benne Isten és ember egy személy, hogy ez az örök kettő, az Isten és az ember, az Én és a Te, Őbenne mint közbenjáróban, istenemberben megtalálja, helyreállítsa és boldogan élje ezt az elszakíthatatlan, elegyítetlen és elválaszthatatlan egységet: a szövetséget.

JÉZUS KRISZTUS MŰVE

Láttuk, hogy ki Jézus Krisztus. Most arról beszélünk, mit tesz. Erre az első felelet: közbenjár Isten és ember között. Jézus Krisztus tiszte, műve az, hogy ő Közbenjáró.

A Közbenjáró az, akiben az Isten és ember közötti kegyelmi szövetség létrejön. Ez nemcsak a helyet jelöli meg olyan értelemben, hogy Krisztuson kívül nincs kegyelmi szövetség, hanem jelöli azt a tevékenységet is, amely által a kegyelmi szövetség Isten és ember között létrejön és végbemegy. Ugyanis Jézus Krisztus képviseli az Istent az ember felé s ezt az ő isteni természeténél fogva tökéletesen megteheti. „Én és az Atya egy vagyunk. Aki engem lát, az Atyát látja.” Tehát ő az Isten felénk fordulása, reánk kiáradó kegyelme, hozzánk lehajló szeretete. Benne érkezik hozzánk a bűnbocsánat. Azzal igazulunk meg, hogy Isten nekünk tulajdonítja az ő érdemét, felöltöztet az ő büntelen tisztaságába, és reánk ruházza az ő igazságát. Tulajdonába ad, hogy a benne való hittel és a neki való engedelmességgel minket választott nemzetséggé, szent nemzetté, királyi papsággá, tulajdonná tett népé tegyen, amit rövidebben úgy fejezhetünk ki: magunkat Istennek szenteljük. Isten felé pedig tökéletesen képviseli az embert, lévén maga is tökéletes ember. Képviseli engedelmisségben, mert helyettünk tökéletesen betölti a törvényt. Képviseli a vezeklésben, az ember bűne miatt hordozott emberi szenvedésben, kínhalálban és poklokra szállásban (kárhozatban). Mint Közbenjárót illeti őt ez a név: *Immanuel*, mert csaku-

gyan benne és általa van velünk Isten test szerint, történelmileg, valósággal s mi őbenne, általa, mint akik az ő tulajdonai vagyunk, testének tagjai lettünk, leszünk teljesen és örökre az Istennél, annyira, mintha soha a bűn el nem választott volna tőle és részesei a mi Urunk örömeinek, mintha soha meg nem szomorítottuk volna és haragját ki nem érdemeltük volna. Tehát Isten minden kegyelmet a Krisztusban ad az embernek és az ember minden kegyelmet a Krisztusban ragadhat meg és tehet magáévá. — Ez a közbenjárás.

Isten Jézus Krisztust közbenjáróvá nem „tette”, nem „küldötte”, nem „kinevezte”, hanem „felkente”. A felkenés azt jelenti, hogy valakit egy tisztre, szolgálatra, amelyre hívta és rendelve van, ünnepélyesen felhatalmazunk, s ezzel azt a jogot és azt a kötelességet ruházzuk rá, hogy egész életét ennek a tisztnak szentelje. Jézust fel kellett kenne az Atyának, hogy emberi természetét tökéletesen isteni természetének eszközéül adja abban a szolgálatban, amely személyét közbenjáróvá teszi az Isten és ember közötti kegyelmi szövetségben. Ez a felkenés teológiai oka. Történeti oka pedig az, hogy az üdv előkészítésében a Közbenjáró ótestamentumi típusa, előképe: a *Messiás* maga is *felkent*, s e szónak görög fordítása: a *Krisztus* is *felkentet* jelent. Az üdv előkészítésében három személlyel találkozunk, akiket szolgálatuk elvégzésére, tisztük betöltésére — nevezetesen arra, hogy Isten népét az Istennel való szövetségben megtartsák — felkentek: a *prófétával*, a *főpappal* és a *királlyal*. A *Messiás* mint *felkent*, ebben a *három tisztségben* ígérkezik népének: ő a *próféta*, ő a *főpap* és ő a *király*. A református teológia *Kálvin* Jánosnak mélységesen bibliai megfogalmazása szerint *Krisztus* művét az *ő hármastisztségében: prófétai, főpapi és királyi tisztében* állítja elénk.

Az Ótestamentumban a felkenést szent olajjal vé-

gezték. Az olaj sákramentomos jegye a Szentléleknek, a Szentlélek pedig Istennek személyé vált ereje. Krisztust olaj nélkül, Szentlélek által kente fel Isten, s ezzel az olaj sákramentomi színét az Újtestamentumra nézve megszüntette. Krisztus maga is csak két sákramentummal élt: a keresztséggel és úrvacsorával.

Jézus életében történeti szempontból először a prófétai tiszt szólalt meg. Ennek lett következménye a kereszt nagy áldozata, mely a főpapi tiszt területe, végül következett a feltámadásban, mennybemenetelben és a Szentlélek kiküldetésében a királyi tiszt, mint a teljes váltság megvalósulása. Teológiai szempontból tehát a királyi tiszt a fő, ennek előfeltétele a főpapi áldozat, s ennek előkészítése a prófétaság.

A) Krisztus prófétai tiszte

A prófétát Isten arra választotta ki, hogy általa időszerű akaratát közölje az ő népével. Erre azzal teszi képessé, hogy különös módon megihletti, s konkrét üzenetét szó szerint a szájába adja. A próféta mindenképp szerző: tökéletesen engedelmeskedik a tőle merőben idegen akaratnak, a sokszor számára is érthetetlen üzenet átadásában. Isten üdvakarata azonban olyan erővel csap rá, mint egy orozlán az áldozatára, s neki engedelmeskedni kell, akár akar, akár nem.

Krisztus is Isten üdvakarátát hozta, s ez az ő prófétai tisztének a magva, de először arra kell figyelniünk, ami őt *megkülönbözteti* a prófétáktól. Ami amazokban idői és alkalmi, az Jézus Krisztusban állandó és lényegszerű. Ami azokban kívülről rájuk csapó, idegen akarat, a parancsoló Úr kényszerítése, az Jézus Krisztusban saját benső lényegének, az ő tökéletes istenségének a kinyilatkoztatása. Az egyik kancsó, amelybe vizet töltenek, a másik forrás, amelyből magából és magától buzog a

víz. Ő nemcsak ad hoc kijelentésközlő, hanem mindig az; ő, mikor a maga nevében beszél, magának a Szentháromság Istennek az üdvakarátát közli. Ő a kijelentésben éppen olyan végső fórum, mint maga Isten. Semmi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy szembeállítja magát az ótestamentumi kijelentéssel: hallottatok, megmondatott a régieknek, én pedig azt mondom...

A próféták szolgák, Ő a Fiú. — Nagyobb van itt Jónásnál, mondja tanítványainak, arra célozva, hogy az ő tiszte merőben más síkban mozog, mint az ótestamentumi prófétaóság. Mikor tanítványai előtt Keresztelő Jánosnak hozzá való viszonyát akarja meghatározni, először is azt állapítja meg, hogy a próféták között János a legnagyobb, de őnála (Jónásnál) a mennyek országának legkisebb tagja is nagyobb. Mintha azt mondaná: magas a Montblanc, a Csimborasszó, a Mount Everest, de náluknál a legalacsonyabb csillag is ezerszer magasabb.

Ez a „másik”, „új színvonal”, amelyen a Jézus Krisztus prófétaósága mozog: *Isten országa, Isten királysága, az Új Impérium*. Kijelentése arról szól, hogy benne és általa egy új eon („aiōn”) jött el, amelyben Isten akarata akadálytalanul megvalósul. Ez az ország a messiási váradalmak beteljesedése, a bűn és halál legyőzése, a megromlott mindenség helyreállítása, az ember és Isten megbékélése, a szövetség teljessé tétele. — *S ez az ország: Ő*. Benne jött el, általa itt van közöttünk, a beletartozás a Jézushoz való viszony következménye. Aki hozzá tér, ebbe az országba lép be; aki őt nem fogadja be, ebből az országból rekeszti ki magát. Minden kijelentésének ez a summája: „én vagyok” („egő eimi”). Én vagyok az út, az igazság, az élet, a jó pásztor, a mennyei kenyér, a Vőlegény, az orvos, a sakramentom, a szőlőtő. Én vagyok az Alkalom, az Idő, a más, „az új”, „a mostantól fogva”. Én vagyok a Fiú és senki

nem ismeri az Atyát, csak a Fiú és senki nem ismeri a Fiút, csak az Atya. A tékozló fiú példázatát is akkor mondja el, mikor megróják, hogy vámszedőkkel és bűnösökkel eszik, s azt ábrázolja ki vele: igen, ő úgy cselekszik a bűnösökkel, mint az evangéliumi atya tékozló fiával. (Tehát a példázati atya Jézust ábrázolja és nem a mennyei Atyát.) – Viszont ő a szegletkő, amelyet az építők megvetettek, de amelyik összezúzza azt, akire rázuhan. – És az egészet összefoglalja és megkoronázza az utolsó vacsora: „e pohár amaz új szövetség az én vérem által”. Tehát nincs olyan hit- és erkölcsstan, amit Jézus Krisztus mint objektív tant hirdetett és igazságát halálával megpecsételt. Ez a szókratészi formula a racionalizmus kitalálása. Ezért korszakos tévedés a *Harnack* megállapítása: Nem a Fiú, hanem egyedül az Atya tartozik bele az evangéliumba úgy, ahogy azt Jézus hirdette. (Das Wesen des Christentums, 4,1.) Az igazság az, hogy az evangélium a Fiú személye és műve.

Jézus személyesen viszonyult minden helyzetben és kérdésben, de a *maga személyéből dogmát sohasem csinált*. Beszélt egy új eonról, amelyik benne eljött; egy jobb igazságosságról, amelyet a tanítványok elnyernek, ha őt követik; az Isten kedves esztendejéről, mely őbenne beköszöntött, s hozza a maga kibeszélhetetlen ajándékait: a vakok látnak, a siketek hallanak, a bénák járnak, a poklosok megtisztulnak, a halottak feltámadnak és a szegényeknek prédikáltatik az evangélium. Ezek a szegények, kicsinyek, bűnösök, betegek azok a lelkek, akiket nem elégít ki a világ, annak sem gazdagsága, sem bölcsessége, sem hatalma, nincs is belőlük semmijük; nem ad nekik békességet a rítus, nem növeli őket az érdem, az önigazságosság; akik alázatosak, egyszerűek, átlátszók; irtóznak a külszíntől, a kegyes látszattól, a képmutatástól, – ellenben éheznek és szomjúhozják az igazságot, igaz bűnbánat töri a szívü-

ket, Isten országát keresik mindenekfelett, s éppen azért az Ő szavában az Isten szavát hallják, hívását értik és követik őt; mindent elhagynak érte, és mindent megnyernek benne; ezek azok, akiknek *hitéből és engedelmségéből áll Isten országa.*

Természetes, hogy amily mértékben alakult ki Jézus személye körül az ó- és új világ harca, amelynek végső következménye az ő halála lett: olyan mértékben lett Jézus *támadó* mindazzal szemben, ami akadályozta az Új Impériumot. Elsősorban a *vagyon*, a Mammon ellen szállt hadba, mert démoni ereje elvonja az embert igazi rendeltetésétől. Hadba szállt az emberi *bölcsesség* ellen, amely felfuvalkodottá tesz, vagy elméletté sterilizálja az életet, a praxis pietatis-t. Hadba szállt a *hatalom* ellen, mert az ember szívét kegyetlenné és kevélyé teszi. Túrheteren volt számára az a gondolat, hogy egy *szertartás* elvégzése *érdemszerző* lehessen, s megvetette a rituális szentség formalizmusát, ami nagyon könnyen fajul farizeusi göggé. De legjobban ostromozta a *hazugságot*, s azt is ott, ahol a *vallás területén* jelentkezik: a *képmutatást*. Mikor a vallás külszín, látszat, romlott belső világ takarója. Kimeszelt síroknak nevezte őket, és a gyehennával fenyegette meg. S mivel Izráel vallási és politikai életének *központi szervezete*, a választott nép szíve és agya: a *templom*, a *főpapság* mindezeknek az akadályoknak gyűjtőhelye volt: Jézus halálos ellentétbe került a főpapokkal, s azok vallási, erkölcsi és politikai hatalom-gyakorlásával. Hogyne, mikor a nagy zsinagóga a Mammon szolgálatában állott: Ő maga korbáccsal űzte ki a templomból a pénzváltókat; kitermelt egy üres szórszálhasogató *skolaszticizmust* az írástudományban; kezében tartott minden *hatalmat* — a római megszállás korlátjai között —, s emberei a hatalommal ugyancsak éltek és visszaéltek; a *rituális kegyesség* létrehozta az *érdemszerűség* gondolatát, a vele való hivalkodást az emberek felé, s

Isten felé a vele való követelőzést; megszületett az a *farizeus typus*, aki feketített arccal böjtöl, az utcasarkon imádkozik, de tele van gonosz indulattal; megszűri a szűnyogot, elnyeli a tevét; csodáztatja kegyességét, s kifosztja az özvegyet és árvát. — Jézus próféciája ezt támadta meg olyan erővel és olyan kíméletlen élességgel, hogy vagy a templom, vagy ő — egyiknek pusztulnia kellett.

Először ő halt meg a kereszten, aztán a templom pusztult el. De a harmadnapon Feltámadott megépítette a „második házat”, amelynek dicsősége nagyobb az elsőnél: a lelki templomot, az Ő dicsőséges testét: az anyaszentegyházat. Prófétai szava halált és életet adott, ölt és elevenített.

Krisztus prófétai tiszte tehát abból áll, hogy a teljes és végleges kijelentést hozta Istentől. Mikor megkeresztelkedett, az Atya ezt mondotta: „Ez az én Fiam, őt hallgassátok!” Ő a próféták prófétája, mert igehirdetése nemcsak közvetlen, személyes, történeti, hanem közvetett is. Nevezetesen ha Ő a testté lett Ige, minden igehirdetésben ő szólal meg. Mint *Logos incarnandus* ő szólott az ótestamentumi próféták beszédjében is, s mint *Logos incarnatus* ő a tárgya az apostolok igehirdetésének is, sőt ő szólal meg az egyház igehirdetésében is, ha és amennyiben az róla tesz bizonyosságot a Szentlélek által. „*Praedicatio verbi divini est verbum Dei.*”

Krisztus prófétai tisztéhez tartozik az ő tanítása, azután csodái, gyógyításai, de odatartozik egész élete, halála és feltámadása, szóval minden belőle, amiben Isten Igéje, akarata, üzenete szól hozzánk. Ide tartozik példaadása is, mert ennek summája is Ige: így éljetez, ezt kövessétek, engem kövessetek. Egyszóval: minden, mert Ő a testté lett Ige.

B) Krisztus főpapi tiszte

A prófétát Isten avégre rendelte, hogy az ő üzenetét tolmácsolja az ő népe előtt. A *papot* avégre állítja be, hogy az ő népe istentiszteletét mutassa be őelőtte. Szolgálatát két dologból áll: az áldozatból és a (közbenjáró) könyörgésből (Praeoratio, intercessio). Az Ószövetségben tulajdonképpen egy pap volt, a mindenkori főpap, mint ahogy egy volt az Úr, a kultusz, a templom, a nép.

Az *áldozat* egyetemes vallásos gyakorlat. Kifejezi, hogy mindenünket Istentől kaptuk, és mindenünkkel neki tartozunk. Ami az áldozattal történik, az helyettünk történik rajta; az áldozat a személyt helyettesítő tárgy. Az áldozattal életközösség támad Isten és az áldozó közötti, és ennek kifejezője, eleme: a kiontott vér. A kiontott vér létesíti az életközösséget, ha nincs; vagy helyreállítja, ha meg van zavarva, és megvédi, ha fenyegeti valami. Az áldozat húsának megevése ennek egyenes következménye: az Istennel való reális életközösség jut teljességre benne. Az Isten, a szövetséges fél, rendesen tűz által emészti meg az áldozatot, az áldozók azzal, hogy megeszik. Az áldozat ezen egyetemes vallástörténeti felfogásába az Ótestamentum azt a mély kijelentést hozta, hogy Isten és ember szövetségét a bűn zavarja meg, az áldozat első renden engesztelő, azután magasztaló (hálaadó); az engeszteléshez vér kell; a vér azért tisztít, mert az Úr elfogadja az áldozó vére, élete helyett.

Mikor a *Krisztus főpapi tisztéről* beszélünk, azt a hitünket valljuk meg, hogy őt Isten rendelte főpapunkká avégből, hogy életét tökéletes áldozatul érettünk és helyettünk bemutassa, s ezzel az egyszersmindenkori tettel az Isten és ember közötti szövetséget, melyet a bűn megzavart, helyreállítsa, az embert Istennel megbékéltesse. Áldozata egyszersmindenkori, azaz szaka-

datlanul érvényesülő könyörgés (intercessio) miéretünk. Áldozata azért tökéletes, mert ő az istenember, maga a Megbízó, a Megbízott és maga az áldozat egy személyben. Sem megbízottat (Felkentet), sem áldozatot tökéletesebben elképzelni sem lehet, mint őt a theanthrōpos-t.

Ezért az ő főpapságát a Zsidókhoz írt levél, amely éppen ezzel foglalkozik, *Mekisedek rendje* szerinti főpapságnak nevezi. Melkisédek az Ótestamentumnak titokzatos alakja (1Móz 14,19 – 24), akinek nincs elődje és nincs utódja, aki pap és Sálem királya (Sálem békeországot jelent). Előtte Ábrahám is hódolt, s ő Ábrahámot, a hívők atyját is megáldotta. Ezzel valljuk meg a Krisztus főpapságának páratlan, *sui generis* voltát, azt hogy az ő papsága egyszersmind királyság is; azt, hogy Ő a Béke-ország fejedelme, aki nem alulról emeltetett fel, hanem felülről szállott alá. Mikor a Melkisédek-rendje szerinti főpapságot szembeállítjuk az Áronival, melyet a bűn miatt a kiengesztelés szüksége hozott létre, azt a hitünket is megvalljuk, hogy Krisztus főpapi szolgálatában a *hálaáldozat* az örökkévaló tartalom és az engesztelés az idői elem. A teljes váltság végbemenelete után megszűnik az engesztelés, de a hálaadás teljes erejében érvényesül.

Hogy közelebb jussunk ahhoz a titokhoz, melybe az „angyalok is hiába próbáltak betekinteni”, beszéljünk Krisztus főpapi aktusáról, s azután arról a cseréről („katallagē”), amely az ő közbenjárói tisztéből kifolyóan ebben az aktusban végbemegy.

Előrebocsátjuk, hogy Krisztus halála az ő életének nem egyik eseménye, befejezése, hanem *summája*. Krisztus élete halálában érkezik csúcspontjára, akkor dicsőíttetik meg.

Tehát nemcsak halála, hanem élete is hozzátartozik áldozatához, főpapi művéhez.

1. Krisztus főpapi aktusa

a) Krisztus mint istenember *betölti* tökéletesen az *Isten törvényét.* Betölti örvendező engedelmességgel. Ezzel elibénk állítja, milyen az igazi élet, az Isten szerinti élet, a maga igazságában, szentségében és örömében. Ő a betöltött törvény: így éljete! Ezen az állapoton nem változtatott a szenvedés és megalázás, sőt az engedelmesség érdemét és erejét fokozta. A törvény betöltése a kereszten érte el tetőpontját!

b) Ez az élet szöges ellentétben áll a *bűnnel.* Ellentmond az ember megromlott lényének és a hozzá romlott világ rendjének: Kihívja támadását a bűnös ember és a megromlott világ fejedelmének, aki felveti a hatalmi kérdést: vagy ő, vagy mi. Nincs más kérdés, mint hogy kivesse az embervilág az oda betört idegent, a testté lett Istent, hogy lázadás útján szerzett hatalmi pozícióját megtartsa. Ez pedig úgy ment végbe, hogy az emberek nem hittek Jézusban, elfordultak tőle; ellene fordultak; összeesküdtek ellene, és megkezdték a munkát arra, hogy elveszítsék. Eleinte még „követé őt nagy sokaság”, aztán mind kevesebben, csak a tanítványok vannak vele, azok közül is egy elárulja, a másik megtagadja; keresztje alatt csak egy áll. Ugyanakkor az ellene forduló gyűlölet a paroxizmusig fokozódik, s őt, az Istennek Szentjét, megcsúfolva, gyalázatos rabszolga-halállal végzik ki.

A kereszt tehát *előhívta*, kitermelte, felmutatta a felszín alatt meghúzódó *bűn* mélységét, gyökerességét, elszánt istenellenességét, egész rejtelmes, sátáni lényét. S miután a kereszten Jézus egyedül, abszolút magányban hal meg: vele szemben pedig a világ és az ember áll: ez a Mindenki és az Egy örök ellentéte. Én a Mindenki vagyok, tehát én öltem meg az Egyet. A kereszt leleplezi és megmutatja a *bűnt.* — Az én *bűnömet is.*

c) De abban, hogy az a kereszt ott áll, nem csak az ember részes, hanem az Isten is. Sőt Ő az igazi szerző. Ő küldötte azt, aki rajta függ, hogy mondja el, mutassa meg a bűnös embereknek az ő atyai szerelmét, hazahívó, *bűnbocsátó kegyelmét.* Ezt mondta, ezt mutatta, ezért került a keresztre, s csodálatos: éppen azzal mondja leghatalmasabban, hogy a keresztre került, mert „úgy szerette Isten a világot, hogy az ő egyszülött fiát adta érte...” És a kereszt nemcsak az Atya szeretetéről beszél, hanem a Fiúéről is, aki szintén úgy szerette a világot, aki szintén adta magát, halálra adta magát, mégpedig keresztalálra. — Látjátok, mekkora szeretet vár!

d) Ugyanakkor a kereszt megmutatja: *mi vár a bűnre a szent és igazságos Isten ítélete alatt.* A kereszt megmutatja az Isten haragját. Azon a keresztén ártatlanul és helyettem bűnhődik az Egyszülött Fiú. Íme, megcsúfolva, meggyalázva, elhagyatva, Isten átkát hordozva. Elkárhoztatott életét felemeli a kereszt a bűnös világ felé, s mutatja vele: ez az Isten haragja, ez a büntetés, ez a kárhozat, ez az elvettetés. — Mi vár rád?

Négy dolgot mondott el tehát a kereszt a megölt istenember kiontott vérével. Azt, hogy milyen a tökéletes engedelmesség; azt, hogy milyen szörnyű az emberi bűn; azt, hogy milyen végtelen az isteni kegyelem; s azt, hogy milyen rettenetes az Isten haragja és igazságos ítélete. — Most mit teszek én?

Nincs más út, mint a kegyelem karjaiba dőlni. Irgalmat és életet esdeni attól, akit megöltünk. Megvallani, hogy ellenségei, sőt gyilkosai voltunk, s letenni életünket az ő kezébe. „Én vagyok Jézus, akit te kergetsz”. Minden megtérésnek ez a gyökérigéje, s a másik ez a felajánlás: „Mit akarsz Uram, hogy cselekedjem?” — Ezzel a magunk megadásával, bűnünk vállalásával egyidejűleg hittelt elfogadtuk azt a kegyelmet, hogy

Krisztus helyettünk tett eleget. De ez már ahhoz a cseréhez, *katallagé*-hoz tartozik, ami a kereszt aktusában, az áldozat tényében végbemegy a két szövetséges fél: Isten és az ember között Krisztus által.

2. A csere

A régi dogmatikák különböztettek az *érdem* és a *hatékonyság* (meritum és efficacia) között. Az *érdem* a Krisztus tökéletes engedelmessége, amellyel helyettünk eleget tett mindannak, amit Isten törvénye tőlünk kíván, vagyis a törvény teljes betöltésének (szentség), a törvény megszegéséért tartozó bűnhődésnek. Ennek jutalma az, hogy mindazok a választottak, akik helyett Krisztus ezt a tökéletes elégtételt adta, Krisztusban a bűn szolgásgától megszabadulnak és örök életet nyernek. — A *hatékonyság* (efficacia) Krisztus halálának, érdemének, jobban mondva magának Krisztusnak az az ereje, hatása, virtusa, amellyel az ő érdemét nekünk adja, reánk ruházza, s ezzel részeltet azokban a javakban, amelyeket számunkra megszerzett, sőt minket azoknak birtokában mindvégig megőriz. Az előbbi gondolatsort a kereszt aktusa alcím alatt fejtettük ki, emezt pedig a csere alcím alatt. Ez tehát arról tárgyal, hogyan lesz a Krisztus szerzette váltság (érdem) a mi tulajdonunk?

Csere vagy tulajdonítás útján. Olyan csere útján, mely a cseretárgyaknak nem tényleges, dologi kicserélésében, hanem tulajdonításban áll (értékének beszámításában).

a) Krisztus magára vette bűneinket. Engedelmességével eszközölte, hogy Isten reá vesse, neki tulajdonítsa a mi bűneinket. De nem úgy halt meg, mint egy bogár a rázuhanó szikla súlya alatt, mint egy ember, minden ember bűnének súlya alatt, hanem mint istenember, az emberek bűne alatt: istenségével vállalta, hordozta mindenki bűnét, s ennek súlya alatt halt meg,

mint ember. Halála mint bűnhődés egyenértéke minden emberi bűnnek, s ezért mint elégtétel, csakugyan legendó. A kereszthalál testi és lelki kínjaiban benne van a bűn nagyságának látása, a bánat az ember romlása felett, az elhagyatottság, s csúcspontja a kárhozat, mikor magát Istentől elhagyottnak és elveszettnek érzi. Tehát Isten Krisztusnak tulajdonítja a mi bűneinket és helyettünk bünteti őt.

De ugyanakkor nekünk tulajdonítja a Krisztus *bűnhődését*. Olybá veszi, mintha mi állottuk volna ki a büntetést. A kezes fizetett az adós helyett s a tartozás töröltetett. Mondhatjuk azt is, hogy Isten nekünk tulajdonítja a Krisztus *halálát*, azaz úgy veszi, mintha mi haltunk volna meg benne. Miután Isten ezt így veszi, hit által mi is így vehetjük, azaz hit által elfogadjuk és akarjuk a Krisztus halálát, mint a mi bűnhődésünket és vezeklésünket, s életünket ennek megfelelően rendezük be, azaz megtagadjuk magunkban, ami testi, ami bűn, ami Krisztus-ellenes: bizvást mondhatjuk mint Pál, hogy *Krisztusban megfeszítettem*, hogy *Krisztusban meghaltam*, nem természet szerint, hanem tulajdonítás szerint, de mégis valóságosan, a lelki dolgok realitása szerint.

b) De Krisztus nemcsak bűnhődött, hanem engedelmeskedett és érdemet is szerzett. Ezt is nekünk tulajdonítja Isten, olybá veszi, mintha mi töltöttük volna be tökéletesen a törvényt s ezzel megszereztük volna a szentséget. Nem szereztük meg, de Isten kegyelemből nekünk tulajdonítja a Krisztus szentségét. Sőt Krisztus büntelen lévén, engedelmességével, a kereszt haláláig való engedelmességgel, amire neki a maga szentsége szempontjából szüksége nem volt, mint egy *isteni többlettel*, érdemet is szerzett, s ezt az érdemet is nekünk tulajdonítja Isten azzal a jutalommal, ami érte Jézus Krisztusnak jár a Szerelmes Fiam nevezettel. Ha ezt összefoglaljuk, nevezzük egy szóval *fiúságnak*,

vagyis az Istennel való szövetség legbensőbb, legfelsőbb, legteljesebb és legboldogabb formájának, akkor azt kell mondanunk, hogy a kereszt elégtételét hit által elfogadva, *benne azok leszünk tulajdonítás által, ami Jézus Krisztus természet szerint.* „Szerelmes Fiak”, Igazak, Gyermekek, Háznép, Barátok, akikkel ő megbékélt, és akikben gyönyörködik. Ezáltal rajtunk helyreállt az *elvesztett istenkép*, mert immár Krisztus képét hordozzuk. A helyreállítás fokozatos, folyamatos munka, de Krisztus védi, vigyázza, fejleszti, mert ő megszakadatlan intercessio-jában a mi képünket hordozza Isten előtt és érdemének erejét csorbíthatatlanul alkalmazza reánk. Arról, hogy ezt az alkalmazó, védő, vigyázó munkát a Szentlélek végzi, külön fejezetben fogunk szólni. A tulajdonítást a Szentlélek aktualizálja. Még egy sommás összefoglalást tehetünk. Mondhatjuk azt, hogy a *katallagében* mi adjuk a *bűnt*, Krisztus a *kegyelmet*; mi a *halált*, ő az *életet*; Ő veszi a halált, mi vesszük az életet, vagy amint Pál mondja: A mi bűneinkért halálra adatott és feltámasztatott a mi megigazulásunkért.

Kikre érvényes Krisztus főpapi műve? Emberi oldalról nézve csakis a *hívó* számára, mert a hit által elfogadva válik a történeti esemény életté és valósággá. Mint ahogy a rezgés a fül által lesz hanggá, a másik rezgés a szem által lesz fényvé, úgy a kereszten végbement váltságghalál hit által lesz bűnbocsánattá és megbékélisé.

Isteni oldalról nézve a dolgot azt kell mondanunk, hogy Krisztus áldozatának érdeme, ámbár minden emberre, múltban, jelenben és jövőben tökéletesen elégséges (*sufficiens*), de csak a *kiválasztottakra* hatékony (*efficax*). A Krisztus halála által megszerzett javak tulajdonítás által érvényesek, mert Isten azokat csak az övéinek tulajdonítja. Maga a kiválasztás Krisztusban és a Krisztusra nézve történt, azaz a kiválasztás értelme

éppen az, hogy némelyekre a Krisztus érdemének ereje hatékony lesz, némelyekre nem. Nem lehet tehát a Krisztus érdemét úgy szemlélni, mint a levegőbe szórt millió konfettit, amelyből ki-ki annyit ragad el, amennyit tud és akar, hanem mint személyre szóló meghívót és adománylevelet, amelyet a kereszttel kézbesít a címzettnek az eleveelrendelő kegyelem. Az a hajszja a megtérésért, amely hasonlít a kaliforniai aranyásók versenyfutásához, lehet methodista praxis, de semmi esetre sem református tanítás.

A kereszten végbement áktust és a belőle következő katallagét nem lehet úgy felfogni, mintha az változást hozott volna létre Istenben, s őt haragvóból kiengesztelődötté tette volna. Hiszen a békesség tanácsában, ahol létrejött a keresztre vonatkozó kötés az Atya és Fiú között, éppen a kegyelem dolgozott, s a kegyelmi szövetség kihirdetése a bűneset után rögtön megtörtént az asszony magváról szóló ígérettel. — Az embert kellett megbékéltetni Istennel s elérni, hogy a haragvótól a kegyelmeshez forduljon, nem a maga erejéből, hanem azáltal, hogy a haragot a kegyelem útjából elvette Krisztus azzal, hogy *magára vette* s a benne levő igazságnak eleget tett.

Éppen a kiválasztás alapján mondjuk, hogy Krisztus mint Logos incarnandus, már az Ótestamentum kiválasztottjaival is közölte halálának érdemét és erejét, mint ahogy a kiválasztás alapján minden eleveelrendeltet, mint a tulajdon testét, öröktől fogva magáénak tart és magáéi gyanánt bír, tehát mikor keresztre feszítették, mindnyájunk bűnét magával vitte a fára s benne mindnyájan meghaltunk és feltámadtunk.

De a kegyelem mindenkit hív. Az evangélium mindenkinek szól, mint a hajó indulást jelző csengettyű szava, s nemcsak azoknak, akik elindulnak. — Azoknak is, akik éppen a csengettyűszóra takarodnak le a hajóról.

C) Krisztus királyi tiszte

Krisztust az Atya Szentlélek által *királlyá* kente. Igéjével és Szentlelkével kormányozza az ő népét és a nekünk szerzett váltságban oltalmaz és megtart. Nyilvánvaló, hogy a Krisztus műve ebben a tiszttben jut teljességre. – Ezt készíti elő a prófétai tiszt kijelentő munkája, alapozza meg a főpapi tiszt váltságműve – a megbékélés. A prófétai tiszt szünetel, mikor a szemtől-szembe látás világába érkezünk; a főpapi a bűn és a halál eltörlésével elveszíti engesztelő tartalmát, csak a hálaáldozat marad belőle, de a királyi tiszt annál teljesebben érvényesül, minél inkább berendezkedik a dicsőség országába.

Különben is a Jézus igehirdetése azzal kezdődött, hogy „elközelgetett az Isten országa”. – Az ősegyház első hitvallása ez volt: *Krisztus az Úr, Krisztus a Király*. Krisztus személye és Isten országa egymást feltételező, korrelatív fogalmak: ahol ez ország van, ott Krisztus uralkodik, ahol Krisztus uralkodik, ott az Ország! – Ez az ország az új eon, az új világ, a jelenvalónak éppen ellentéte. A Jézus halálával és feltámadásával megvalósult, elkezdődött. Az új eon gyökere, kezdete, Ura és célja a feltámadott Krisztus. Aki Őt elfogadja, benne hisz és neki engedelmeskedik, az ő országának a tagja. Természetes, hogy a tagok száma kicsinyből induló és növekedő. Az, hogy ők Krisztusnak, mint királynak engedelmeskednek, nem változtatja meg azt a tényt, hogy ebben a világban, a hitetlen emberek engedetlensége által még igen nagy hatalom a Sátán, az Isten ellenségeinek fejedelme. A harc eldőlt a Golgotán, de a legyőzött ellenség visszavonulása útján még olyan roppant hatalmat és vakmerőséget tanúsít, mintha ő győzött volna, s emiatt még a hívők is néha megfedkezni látszanak arról, hogy az ellenség elveszítette a csatát. Mindig a visszavonuló ellenség kegyetlenkedik a legjobban.

Krisztus királyságát a református dogmatikusok két dimenzióban szemléltetik. Egyik az *ő univerzális királysága*, amely a Fiút, a Szentháromság második személyét illeti, s ami tökéletesen azonos az Atya és Szentlélek szuverenitásával; a másik a *speciális királyság*, amely a megfeszített és feltámadott Krisztust illeti az ő népe felett azon a jogon, hogy a választottaknak ezt a seregét az Atya a Békesség Tanácsában neki adta; ő ezért a népért magát feláldozta, azt drága véren magának megszerezte. Ez a Krisztus *ökonomikus országa a kegyelem országában*. A kegyelemnek ez a kiválasztott és összegyűjtött népe, amelyet Krisztus tulajdonává tett, *maga az egyház*, tehát Krisztus királyságának sajátos területe az egyház, amely éppen azért lesz és van, hogy az emberek hisznek Jézus Krisztusban, és engedelmeskednek neki. Ebben az országban Jézus Krisztus közvetlenül és személyesen uralkodik. Uralkodása *két funkcióból áll*: kormányozza és védelmezi őket. — Mind a kettő az Ige hirdetésével történik, amelynek a Szentlélek szerez érvényt a szívekben. — A *gubernáció* a törvény és az evangélium hirdetése, de a *defensio* is az, mert Krisztus az ő egyházában az Igével tart fegyelmet, veri vissza az ellenség támadását, és éberen vigyáztat övéivel a várfalakon. Hogy ezenkívül, Krisztus mint univerzális király a történelem erőinek irányításával, a népek és fejedelmek felhasználásával az ő egyházát dajkálja, istenfélő magisztrátusok és szabadságharcosok által védelmezi: tudott dolog és nagy vigasztalásukra szolgál a hitükért üldözötteknek.

Ebből következik, hogy Krisztus királysága tökéletesen más hatalomgyakorlás, mint amelyet a világban látunk. *Uralkodása: szolgálat*. Ereje az ő felszabadító, kibékítő, közösségalkotó személyes jelenléte. Azzal kezdődik, hogy az emberi szív, amely gőgjében minden istenellenes hatalomnak támaszpontja, összetörik, és megadja magát. Hit által elfogadja Krisztust Urának,

Megváltójának. — Neki engedelmességet fogad, s azt örvendező hálával teljesíti. Ömberét lassan levetkezi, s felöltözi az újat. Mindez a Szentlélek munkája benne, az Ige által.

Az egyház így lesz Krisztus teste, amelyben a tagok a Fővel s a Főben egymással egyek. Ez a közösség a kegyelem országa, Krisztus aktív királysága.

Mennybemenetele előtt Krisztus azt mondotta tanítványainak: „Teljes hatalom adatott nékem mennyen és földön.” Ez az a jogalap, amelyre Krisztus az ő királyságát fekteti. Ez a világgal szemben — ebben az eonban — szuverenitási igény. Itt Krisztus trónkövetelő, mert *de facto* nem király, csak *de iure*. Imperator designatus, aki bejelenti a maga prospektív-potenciális uralmát a világ felett, amely nagy egészében vagy közömbös, vagy ellenséges vele szemben. De az igény jogosságából az következik mindenkire nézve, aki maga felett Krisztust Úrnak elismeri, hogy a világi hatalmak körében minden erejével igyekezzék Krisztus királyságának, akaratának, szellemének érvényt szerezni. Egy társadalom, egy állam annyira keresztyén, amennyi krisztusi elemet visznek be életükbe polgárai és a közéletbe a vezető tényezők. Az egyháznak, mint Krisztus speciális hatalmi körének éppen az a feladata, hogy a világi impériumnak Krisztus impériumától való távolságát állandóan figyelje, nyilvántartsa; a krisztusi szellem érvényesülését előmozdítsa, a feléje való törekvését ihlesse, de soha nem lehet az a célja, hogy mint institúció ránehezdjék az államra, és azt szolgálataiba hajtsa. Amint gyáva árulás egy Krisztus-ellenes kormányzatot olybá tüntetni fel, mintha krisztusi volna, és kiszolgálni, úgy istentelen dolog a keresztyén állam címkéje alatt hatalmi politikát, pláne diktatúrát úzni.

Krisztus királysága a dicsőségben jut teljességre, amikor eltöröl minden birodalmat és hatalmat és erőt.

Mikor mint utolsó ellenség eltöröltetik a halál, akkor a Fiú is alávetetik Annak, aki mindent alávetett neki, hogy Isten legyen minden mindenekben (1Kor 15,24–28). Isten az Atya, a Fiú és a Szentlélek személyében, ahol a Fiú az Igén kívül hozza és jelenti az ő ökonomikus királyságának a Szentháromság essenciális, universalis királyságába beolvadó dicsőséget.

Addig azonban egyre fokozódó hevességgel dúl a harc a világban Krisztus királyi igényének elismerése körül. A visszavonuló ellenség dühe, arcátlansága és kegyetlensége határt nem ismer. Erről megrendítő képeket rajzol a Jelenések Könyve. De az apokalyptikus harc tombolása közben feltekinthetünk Arra, aki vérrel hintett ruhában jó és tomporán oda van írva az Ő neve: „Királyoknak Királya, Uraknak Ura” (Jel 19,11–16).

Kijelentés, megbékélés és uralom, ez a három elem alkotja Krisztus váltságművét. Mind a háromra szükség van, hogy a váltság végbemenjen. Ezért kellett Krisztusnak a váltságot *hirdetnie, megszereznie*, s benne minket *részesíteni*.

Hirdette, mint Próféta, megszerezte, mint Pap, és részesít benne, mint Király. — Tudatlanságunkon, vak-ságunkon mint próféta segít, aki az *igazság* ismeretét adja; bűnünket és adósságunkat a főpap *áldozata* törli el, aki helyettünk eleget tesz; és a bűn és halál szolgátságában nyögő életünknek királyra van szüksége, aki rabszolgáságunkból kiment az istenfiak *szabadságára*.

Ez azt is jelenti, hogy ez a három tiszt egy személynek egységes műve, s egyik a másik nélkül nem képzelhető el. A próféta a papi áldozatba torkollik, a papi áldozat a királyság alapja, s a királyság ismét csak az Ige hirdetésében és meghallgatásában áll.

JÉZUS KRISZTUS ÁLLAPOTAI

A Filippi levél 2,5 – 11-ben Pál azt mondja Jézus Krisztusról, hogy Ő, az Istennel egyenlő, megüresítette magát, szolgai formát vett fel, s azután megalázta magát, és engedelmes volt halálig, a keresztfának a haláláig. Azért felmagasztalta őt az Isten és ajándékozott neki olyan nevet, mely minden név fölött van, hogy előtte minden térd meghajoljon és minden nyelv vallja, hogy ő Úr az Atya Isten dicsőségére. — Ez alapon a régi református teológusok Jézus Krisztus személyét és művét a *megaláztatás* és *felmagasztaltatás állapotában* szemlélték, s azt úgy írták le, mint egy lépcsőzetet, amelyen a Megváltó átment. Ez a *status exinanitionis et exaltationis*.

Alanya mindkettőnek a testté lett Ige, tehát Jézus Krisztus *személye*. Isteni és emberi természetével együtt. Vagyis megaláztatásában részes isteni természete, mint ahogy felmagasztaltatásában részes emberi természete is. Isteni természetét elrejtette emberi természete mögé. Emberi természete szolgai formát vett fel, mert olyan megaláztatásokon ment keresztül, mint egy szökött rabszolga, s úgyis halt meg a kereszten. Ez a kivégzett rabszolga ült az Atya jobbára, s ítél eleve nek és holtak felett.

Ennek a folyamatnak lépcsői egybeesnek Krisztus életének üdvtörténeti fázisaival. A Hiszekegy így sorolja fel: „születék Szűz Máriától, szenvedve Poncius Pilátus alatt, megfeszítették, meghala és eltemették, szálla alá poklokra”, s aztán: „harmadnapon halottaiból feltámad, felméne mennyekbe, ül a mindenható Atya

Istennek jobbán, onnan léssen eljövendő ítélni eleveket és holtakat". S ezzel nemcsak élettörténetét mondja el, de művét is összefoglalja.

A megaláztatás állapotának öt lépcsőfoka van: születés, szenvedés, halál, eltemetetés, poklokra szállás. A felmagasztaltatásnak négy: feltámadás, mennybemenetel, az Atya jobbára való ülés és ítéletre visszajövetel.

1. A születés. (Emberré léétel.) Magában véve nem lett volna megalázó, csak megüresítő. (Itt látszik, hogy az exinaniatio = kenősis különbözik a humiliationistól.) De Krisztus a bűnös test hasonlatosságában jött el. A megromlott és harag alá rekesztett emberi természet vette fel. Mindnyájunk bűnét hordozta s mindnyájunkért bűnhődött ártatlanul. — Ezt már „jel”-ként mutatják születésének körülményei. Idegen parancs hajtja Máriáékat. Nincs hely a saját nemzetsége városában. Az első Ádám felnőtt emberként egy paradicsomkertbe került, s azt a megbízást kapta, hogy uralkodjék a világ felett; a második Ádám csecsemőnek születik, barmok jászlába helyeztetik, s azért jön, hogy szolgáljon, s életét adja váltságul sokakért. S így élte Ő végig tökéletes szentségben azt az életet, és szenvedte el azt a halált, amelyet nekünk kellett volna élnünk és elszenvednünk.

2. A Krisztus szenvedése egy óriás crescendo, amely születésétől haláláig tartott. Ide tartozik szegénysége, hontalansága, egyedülléte. Ide tartozik, hogy népe megveti és halálra adja. Ide tartozik fokozatos elárulása. Az a fájdalom, amit az emberi bűn szörnyű pusztításainak a láttára érzett. Az, hogy az emberek nem fogadták be az ő evangéliumát. „De te nem akartad!” Tetőpontját érte ez el a Gecsemáné-kertben, mikor a leghívebb tanítványai elaludtak mellette, s ő vért verítékezve könyörgött: „Atyám, ha lehetséges...” A Hiszekegy azt mondja: „szenedett Poncius Pilátus

alatt." Hogyan kerül Pilátus a Credoba? Két okból. Először megnevezi a Krisztus halálának, mint történeti eseménynek, idejét, helyét, körülményeit a lehető leg-rövidebben. Azután kifejezi, hogy Pilátusnak, a hatalom tényleges gyakorlójának ítéletéből, Isten törvényes szolgálójának határozatából került a keresztre. — Isten akarta, így akarta ezt a halált, s azért így történt.

3. Sz szenvedéseinek summája, felsokszorozása a halál. Nézzünk ennek a halálnak gyalázatos voltára. Zsidó embert nem volt szabad felfeszíteni, csak ha előbb kidobták a gyülekezetből, és vogelfrei* lett. A legsúlyosabb gonosztettek elkövetői kerültek keresztre. Nézzük ennek a halálnak rettenetesén kínos voltát, kínhalál volt ez egy fiatal, egészséges, ép és tiszta testre. Megátkozott halál volt ez, maga Isten átkozta meg. Ilyen halállal kellett meghalnia az Egyszülött Fiúnak. Nézzük ennek a halálnak lelki kínjait. Akiknek ő életet hozott, íme megölik. Akiket ő meg akart áldani, átkozzák. Akiket ő annyira szeretett, íme milyen féktelenül gyűlölik.

Ezt a halált teszi teljessé két velejárója: az eltemetés és a poklokra szállás.

4. Az eltemetés azt jelenti, hogy a halál győzött az Isten Fia felett. A kérdés el volt intézve. A halálról minden tényező meggyőződött. Megállapítást nyert, s a sírt lepecsételték.

Halálával már megtörte a halál hatalmát. Szent teste rothadást nem látott. Úgy várta gyorsba takarva a feltámadást.

5. A poklokraszállást a katolikusok és lutheránusok úgy tanítják, hogy Krisztus halála és feltámadása között megjelent a pokolban, s annak abból a csarnokából, „limbus patrum” —, ahol a Krisztus váltságműve előtt megholtak lelkei várták a szabadítást, hirdette az

* = Törvényen kívül helyezett

evangéliumot, s diadalmenetben kivezette a hívőket. Ezért a lutheránusok ezt a felmagasztaltatás kezdetének, a feltámadás előjátékának nevezik. — Támaszkodnak az 1Pét 3,18 skk. verseire.

„Triplicem Christi descensum numeremus: corporis in sepulchrum, animas in statum infernalem, totius Christi in potestatem et dominium mortis.” (Heppe: Dogmatik, 359. l.)

Református felfogás szerint a Krisztus teste a lepecsételt sírban pihent harmadnapig. — Lelke a mennyei Atyánál időzött, mert azt mondta a latornak: „Ma velem leszel a paradicsomban.” — Az ótestamentumi hívőket nem kellett külön kiszabadítani, mert ők Krisztusban, mint Logos incarnandusban tökéletes üdvösséget nyertek. „Ábrahám látta Krisztust, és örült” (Ján 8,56 – 57). — A református kegyesség pokol alatt nem egy helyet ért, hanem egy állapotot, az elvettetés, prédára adás állapotát, a Sátán örök rabságát és gyötrelmét. Az idézett Péter-levélben pedig szó sincs a halott Krisztus poklokra szállásáról, csak az van, hogy Krisztus nem testben, hanem lélekben, tehát mint Logos incarnandus, testté létele előtt „prédikált a tömlöc-ben levő lelkeknek”, azaz mint Ige szólott a világ teremtésétől kezdve, s szólott ugyancsak a bűn tömlöcébe rekesztett embereknek is. Így közelebbről Noé idejében Noé által. De azok nem hallgattak rá, csak nyolcan, s ezek aztán a bárkában „víz által megtartattak”. Ezt „képmásnak” veszi az apostol, s azt látja benne, hogy az Ige a keresztség vizével, mint sákramentommal együtt, vele kiegészítve tartja meg a hívőket.

Mi akkor a poklokra szállás? — A halálnak abszolút felfokozódása az örök halálban, a *kárhozatban*. Krisztusnak meg kellett ízelelnie a kárhozatot, azt az állapotot, mikor valaki Isten haragjának teljes súlya alatt, Istentől elvetve, a bosszúállás, a büntetés, a megtorlás ólomsúlya alatt nyög fel, ahonnét a legszörnyűbb halál

is szabadítás volna, de nincs remény, mert az Atya ellenséges lett, aki beváltja szavát: „Enyém a bosszúállás, én megfizetek!”

Jézus ezt az állapotot hordozta el a kereszten, mikor – kivétevéen az időből, tehát a pillanat örökkévalósága alatt –, úgy érezte, hogy Isten elhagyta, elvetette, elkárhoztatta. A *mi* kárhoztatásunkat, azt, ami nekünk járt volna ki, azt is elviselte.

Ez a poklokraszállás igazi értelme.

A *felmagasztaltatás állapota* a feltámadással kezdődik.

Krisztus feltámadása szükségképpen következménye a testté lételnek. Jézus a testté lett Ige volt, tehát nem nézhető úgy, mint József és Mária fia. A testté lett Ige nem láthatott rothadást a sírban. Az istenember nem maradhatott a sírban. Feltámadásának alanya az ő személye, isteni és emberi természetével együtt. Isteni természetének nem kellett feltámadnia, mert nem is halt meg; emberi természetének kellett feltámadnia, mert az halt meg. Feltámadása „felmagasztaltatás”, megdicsőíttetés, tehát Krisztus dicsőséges testben támadott fel. Földi testét felvette, abszorbeálta, átdicsőítette a szellemi, a lelki test. Ez örök titok marad előttünk, de ez magyarázza meg, miért ismerték fel olyan nehezen a tanítványai, hogyan tudott bezárt ajtókon átmenni, egyszer Galileában, máskor Emmausban jelenni meg. Krisztus feltámadása éppen olyan csoda, de éppúgy következik az ő istenségéből, mint a születése. Mind a kettő a Szentháromság Isten olyan tetteire utal, amely túl van minden ráción, kategórián, törvényen, s éppen olyan *sui generis*, kikutathatatlan aktusa, mint például a világteremtés, a békesség tanácsa, az eleveelrendelés. Megtörténtét nem az igazolja, hogy a kritikai értelem megtalálja azokat az adatokat, történeti bizonyítékokat, amelyek ezt a történetet még a leghitetlenebb előtt is igazolják, hanem csak az, hogy

élő hittel elfogadok-e Isten szájából egy olyan kijelentést, amelyet az ő kegyelméből *szabad* hinnem, és Szentlelke erejének hatására *kénytelen* vagyok hinni.

A feltámadás megpecsételte a Krisztus győzelmét. Ebben a tényben jelentkezett az ő halála, mint váltság-halál. A feltámadás egy új eonnak a megjelenése, egy új teremtésnek a kezdete. Ez az új teremtés a teljes váltság. A feltámadott az Élet Fejedelme, aki éppúgy élete lesz az övéinek, mint ahogy halálában a hívők halála jelentkezik. Ő a szólótó, mi a venyigék. A feltámadott Krisztus bennünk él, de nem úgy, hogy rajtunk kívül élete nem volna, hanem úgy, hogy nekünk nincs életünk rajta kívül.

A feltámadott Krisztus nem maradhatott a földön, mert nem fért el benne.

Csak addig maradt itt, amíg meggyőzte tanítványait arról, hogy ő él, és szomorúságukat örömmre fordította.)

– Akkor *felment a mennybe*.

Ez a mennybemenetel a Királynak rezidenciájába visszatérése. Oda ment fel, ahol testté létele előtt volt. Ezt csak mint állapotot lehet gondolnunk, de szemlél-nünk mint helyet lehet. Azt jelenti, hogy Krisztus teste és istensége együtt lett részese az uralkodói méltóság-nak és örökségnek. Jézus átvette azt a mennyei örökséget, amely neki örök tulajdona, hogy abban minket is részeltessen, hit által már idelenn, realiter odafenn. Jelenti ez azt is, hogy az örök Főpap bement a mennyei szentek-szentjébe, s ott végzi a maga szakadatlan köz-benjáró könyörgését, amely nem más, mint az imádság hangnemébe áttért áldozat folytonossága, annak ép-pen egyszeri és tökéletes voltánál fogva.

A mennybemenetellel Krisztus nem ment nyugalomba, hanem átvette azt az uralkodást, amit az Atya rábízott.)

Ezt fejezi ki az a kép, hogy az Atya *jobbára ült*. Ez alapján véve ugyanaz a szuverenitás, amit a Fiú az

Atyával és a Szent Lélekkel együtt, mint a Szentháromság második személye gyakorol; mégis annyiból más, hogy a Feltámadott emberi természete is részt vesz benne, s isteni felséggel és hatalommal kormányozza az üdv birodalmát, a regnum oeconomicum-ot. Vagyis az Atya orcája előtt, mint Próféta, Főpap és Király, Földön és égen, mindenek felett uralkodik, mert Ő a Kijelentés forrása és telje, benne történik és bonyolódik le az elválasztás; áldozatának ereje és érdeme teljes hatékonyságban érvényesül, és mint király diadalmaskodik. Mindezt magában cselekszi, de bennünk hajtja végre. Közli velünk a kijelentést, részt ad áldozata érdeméből és mint katonáját („miles Christi”) felvesz az ő küzdelmének és győzelmének közösségébe. Mindezt azzal cselekszi, hogy „én az Ő testének tagja s így felkenetésének részese vagyok a végre, hogy nevéről vallást tegyek, magamat hálaáldozatul neki adjam, s a bűn és ördög ellen ez életben szabad lelkiismerettel harcoljak, s aztán Ővele együtt, minden teremtmény felett uralkodjam” (Heid. Káté 32. k.). — Ez az uralom felette áll mennyen és Földön minden uralomnak és méltóságnak, mert ez a Szentháromság Istennek a Fiú birodalmába eső szuverenitása.

Az ítéletre való eljövétel a végső foka Krisztus felmagasztaltatásának. — Sok teológus ezt nem veszi ide, hanem a felmagasztalt Krisztus végső, nagy munkájának nézi. De mivel az eljövételben Krisztus méltósága, királysága a végső és teljes fényben ragyog fel; igazsága és szeretete, mint Isten szentsége és kegyelme összeölelkezve és egymást áthatva érvényesül; mivel ez az aktus befejezi az ő világlétét és az újat teljes dicsőségbe egyedüli és győzelmes fénybe állítja; Krisztust fölébe helyezi, mint olyan Bírót, aki először Isten ítélőszéke előtt állott és fizetett helyettem, hogy mint kezes és közbenjáró, engem a vád alól felmentsen, és bevigyen az ő Atyja örömébe: méltán tekinthetjük az

eljövetelt a Krisztus felmagasztaltatása befejezésül és koronájául.

Ezekből a fejtegetésekből is világos, hogy a Krisztus királysága a csúcs és tető, mind a három tisztról, mind a Krisztus állapotairól szóló tanításokban.

*

Teremtés, bűneset, megbékélés (kiengesztelés), váltáság — ezek az Isten nagy műszakaszai a Mással, azzal ami nem Ő, azzal ami az ő aktivitásának a tárgya — a világgal és az emberrel. A teremtés az első kibeszélhetetlen csoda. A másik, hogy a teremtett világot, mikor bűnbe esett és a teremtő Isten ellen lázadott, nem vetette el, és nem semmisítette meg, hanem megváltotta, a réginél is nagyobb dicsőségbe helyezte. — Ennek a megbékélés, a kiengesztelődés volt az útja és feltétele. A kereszt a mindenség életének a középpontjába kerül.

De azért mégis csak ígélet és jel. Benne felel Isten az ember bűneire, de ez a felelet arról szól, hogy itt elindult valami, ami az eszkhatologikus határon túl bontakozik ki teljes létében és dicsőségében, egész mennyei realitásban. Addig hit által bírjuk mindazt, amit Isten ígér, de majd ott, túl az eszkhatologikus határon birtokába helyeztetünk a megígért mennyei örökségnek és örökre birtokában is maradunk.

A SZENT LÉLEK

A váltság művét éppúgy, mint a teremtését, Isten viszi végbe, Aki Atya, Fiú és Szent Lélek. Helytelen volna azt vélni, hogy a teremtésben nincs szerepe a Fiúnak, vagy a váltságban nincs szerepe másnak, csak a Fiúnak. Maga a Békesség Tanácsa, amelyben az Atya a kiválasztottakat a Fiúnak adta, kettőjük együttes műve, s ennek a műnek végrehajtása a Szent Lélek funkciója. Ezzel azt a hitünket valljuk meg, hogy a váltság eredetében, menetében és végső kialakulásában a *szuverén Istennek a műve*; az ember Vele szemben *elfogadó és reagáló*, de sohasem kezdeményező, szerző vagy magától cselekvő. Minden mozzanatában csoda, értelemfeletti titok, amellyel szemben csak egy magatartás lehet: az álmélgodó hódolat és a hálás engedelmesség.

— Viszont a Kijelentés avégből, hogy jobban átállásuk a titkok titkát: a váltságot, annak egyes fázisait a Szentháromság egyes személyeinek háztartásába, ökonomiájába, helyezi, és így szemlélteti. Így a váltság elhatározása, a kiválasztás, az üdvrend, az ígéret és a teljesítés az Atya műve; a váltság objektív alapja: a testtlétel, az áldozat, az elégtétel, a halál, a feltámadás, a mennybemenetel és a visszajövetel a Fiú műve. De még hátravan egy más, nagy és döntő dimenzió: *hogyan megy végbe a váltság az emberen, akiért megindult az egész isteni vállalkozás? Ha nincs bűnös ember, nincs kiválasztás, nincs ígélet, nincs testtlétel, nincs kereszt, nincs feltámadás. S ha a bűnös ember nem volna alkalmas arra, hogy megváltassék, ha a bűnös emberen nem mehetne végbe az a változás, amit*

megtérésnek, újjászületésnek, megszentelődésnek nevezünk, hiába történt volna a testtétel, a keresztség, a Krisztus trónfoglalása.

Márpedig a bűnös ember nem tudja a maga erejéből a magáévá tenni azt, amit üdvösségére az Atya elhatározott és a Fiú végrehajtott. Ahhoz az kellene, hogy meghallja a hívást, higgyen az ígéletben, bűnbánatot tartson, megutálja bűneit, elfogadja a kegyelmet, újjászülessen, megtérjen, megszentelődjék; kellene, hogy mindezt eszközlő társaságról, közösségről gondoskodjék, hatékony kegyelemeszközöket találjon fel – ne folytassuk, mert ahány szó, annyi lehetetlenség. Az embert éppen azért kell megváltani, mert bűnös, mert ellensége Istennek, mert nem hisz, mert nem engedelmeskedik, mert az elméje sötét, és a szíve kő, s mindezen ő maga nem is tud, nem is akar változtatni. Ezt senki más nem tudja megtenni, csak Isten, s Isten ezt a munkát mint a Szentháromság harmadik személye, mint *Szent Lélek Isten* végzi el.

A Szent Lélek tehát a váltság művének a szubjektív, alanyi oldalát hajtja végre, azt, ami az emberben valósul meg. A váltság az örökkévalóságban – ez az Atya műve. A váltság a történelemben, a keresztség eseménysorozatában – a *Fiú műve*. A váltság bennem és benned, az emberben mint jelenvalóság: ez a *Szent Lélek műve*. Azzal, hogy ezeket a régiókat a Szentháromság egyes személyeinek művéül ismerjük fel, azt a hitünket valljuk meg, hogy mindenik régió az egy, örök, igaz Istennek szabad, szuverén és személyes műve, amelynek semmiféle korlátja, feltétele, magyarázata önmagán kívül nincsen.

Ha most azt kérdezzük, hogyan végzi el bennünk a Szent Lélek ezt a munkát, kettőt mondhatunk: *felszabadít és közösséget alkot*.

A felszabadítás kötöttséget, bilincseket, szolgaságot feltételez. Csakugyan, az embert azért kell megváltani,

kiváltani, mert rab. Elvesztette azt a szabadságát, melyet a teremtésben, a teremtés alapeszméjéből kifolyólag nyert: azt, hogy szabadon szeresse Istent, önként és örömmel szolgáljon Neki, s ebben léte értelmét és legfőbb boldogságát megtalálja. — A Szent Lélek felszabadít arra, hogy újra szeressük, szolgáljuk Istent, és a Vele való szövetségben boldogan és örökre éljünk. A felszabadítás tehát nemcsak a külső akadályok elhárítása, hanem képessé tétel arra, hogy szabadon éljünk. Egy másik énnék az alannyá válása bennem. Ez a másik én vagyok és igazán. Ez az én az, amelyik ébred, hall, figyel, ért, cselekszik. Hisz, bíz, bűnt bán, örül, remél, küzd. Imádkozik, bizonyoságot tesz, él a neki nyújtott ajándékokkal, engedelmeskedik és szeret. Mindezt nem össze-vissza és nem rendszertelenül teszi, hanem egy lassan kikristályosodó keresztyén személyiség fejlődéstani törvényei szerint, az óember megöklésének és az új ember felöltözésének Istentől rendelt menete szerint, amelyben a kegyelmi szövetség életrendjét ismerjük fel.

A másik csodálatos vonása, munkájának formai elve az, hogy közösséget teremt. Magában a Szentháromságban belül is a Szent Lélek a közösségszervező. Az Atyától és Fiútól származik s Benne foly le a Szentháromság „ad intra” életműködése. A Szent Lélek áramlásában, dinamikájában megy végbe az ember és Isten közötti szövetség életrendje is. De a Szent Lélek állandó munkája megkülönböztet, kiválogat, szemelget és az így gyűjtötteket összefogja. Ez a Krisztus népének az összegyűjtése. Az elveszettek nagy seregéből, a bűnös világból így válogatja ki azokat, akik „boldogok, mert hallják az Igét és megtartják azt”. Ez a szövetséges sereg, a kiválasztottak társasága. A világ teremtésétől a világ végéig gyűlnek benne össze azok, akiket Isten eleve ismert s eleve el is rendelt, hogy az ő Fia ábrázatához hasonlatosak legyenek. Ez az egyház.

Ez nem jelenti azt, hogy a Szent Lélek az Egyházon kívül nem munkálkodik. Munkálkodik, csak óvakodjunk attól, hogy összecseréljük az emberi szellem műveltséget alkotó munkájával.

A Szent Lélek nem azonos az emberi szellem produktívásával, mint ahogy Isten országa nem azonos a kultúrával. A Szent Lélek az Egyházon kívül úgy munkálkodik, hogy fenntart és érvényesít egy humanitás-fogalmat annak a hirdetésével, hogy minden ember Krisztushoz tartozik, Neki testvére, Krisztus mértéke az emberségnek — akár elismeri az ember, akár nem —, „Isten azért lett emberré, hogy az ember ne cselekedjék embertelenül” (Barth K.).

A Szent Léleknek ez a felszabadító és közösségalkotó munkája egységesen és rendszeresen munkálkodik a *Kegyelmi Szövetségben*. A Kegyelmi Szövetséget Isten kötötte a bűnös emberrel. Arra ígérte el benne magát a hívőknek, hogy nekik Atyjuk, Megváltójuk és Megszentelőjük lesz, viszont a hívőket arra kötelezte, hogy Neki szolgáljanak, az Ő tulajdonai legyenek. A szövetség lényege tehát az üdvígéret, amelyet a hívő hit által mint valóságot bír; hatása a hívő megszentelődése és békessége, együtt: üdvössége; tartama a földi élet és az örökkévalóság; külső, látható megjelenési formája az Egyház, alapokmánya az Írás, értelme az Ige, s mindebben a *munkálkodó erő a Szent Lélek*. Ez a Szövetség egyoldalú, mert Isten köti az emberrel, a szuverén Úr a bűnös emberrel. Ez azt jelenti, hogy az ember csak elfogadhatja, vagy visszautasíthatja, megszegheti, vagy megtarthatja, de feltételt nem szabhat, ki nem egészítheti, meg nem változtathatja. Az ember csak hittel és engedelmisséggel részes benne; Isten cselekedettel: törvénnyel és ígéretekkkel. Az embernek az a szabadsága, melyet Isten éppen a Szövetség céljaira ad, hogy ti. elfogadja, vagy nem fogadja el, nem következmény nélküli, nem tetszés szerinti, hanem felelős

döntés, amely életre és halálra, örök üdvre és örök kárhozatra szól. A szövetségbe beletartoznak a hívók gyermekei is, mégpedig születésüknél fogva. A kereszteselés ennek a születésüktől fogva bírt joguknak az ünnepélyes megpecsételése. De a keresztség sem feltétele a Szövetségnek, hiszen a meg nem keresztesített gyermekek is örökösei az ígéreteknek. Nem minden szövetségi tag van kiválasztva. Nem tudjuk, ki van kiválasztva, ki nincs, de a szövetséghez mindenki hozzátartozik, aki azt elfogadta s az elfogadók gyermekei. De az elfogadók gyermekeinek értelmük fejlettségéhez mérten egyszer nyilatkozniuk kell: vállalják-e öntudatosan a szövetséget, vagy visszautasítják a benne felajánlott kegyelmet. Ez a szövetségi vallástétel, amelyet egy helytelen szóhasználat konfirmációnak nevez.

A szövetség tehát adatott először az üdvösség felajánlására, másodsor az abban való részesedésre. A felajánlás az Ige, az evangélium hirdetése; a benne való részesedés a megtérés és újjászületés. Az evangélium mindenkinek szól, a részesedés csak a kiválasztotaké.

A Szent Lélek munkájáról szóló kijelentés tehát a következő nagy vigasztalásokat nyújtja. Mindenekelőtt azt, hogy Isten megváltói munkája a hívó szív átalakulásában fejeződik be. Tehát mindaz, ami a váltságból az emberi szívben megy végbe, éppúgy Isten személyes és csodálatos műve, mint az, ami a váltságból az örökkévalóságban és a történelemben ment végbe. A Szent Lélek kitöltetése, maga az egyház, a misszió semmivel sem kisebb csoda, mint a kiválasztás, a teremtés, a testlételel, a feltámadás. Ha tehát az üdv elsajátítása éppen olyan isteni mű, mint megalapozása, üdvtörténeti szempontból a Szent Lélek háztartása nem áll hátrább, mint az Atyáé, vagy a Fiúé. Szó sem lehet különösképpen arról, hogy az üdv alkalmazását emberi műnek tartsuk, az üdv megszerzésének isteni

művével szemben. Ha pedig egyszer az üdv elsajátítása, illetve alkalmazása, egészen isteni mű, belőle tökéletesen ki van rekesztve az érdem gondolata. Nem lehet azt gondolni, hogy a Krisztus művének nagy előfeltételén felépül az embernek az a döntése és vállalkozása, hogy üdvözljön. A hit nem érdem, nem cselekedet, amellyel megszerezhetjük az üdvösséget, hanem ingyen ajándék, amellyel elfogadhatjuk az üdvösséget. Az ember ajándékba kapja a hitet azért, hogy elvehesse a még nagyobb ajándékot: az üdvösséget. Ezen a ponton fakadnak fel újabb vigasztalások. Ha a váltság szubjektív oldala, tehát az, ami belőle az emberben megy végbe, a Szent Lélek Istennek személyes műve, akkor az isteni kegyelemnek *nem lehet ellenállani*, az elől nem lehet elszökni vagy elrejtőzködni. Ez a református tanítás a *gratia irresistibilis*-ről, a *gratia invincibilis*-ről. Jeremiás, Pál, Jónás esete s más ezer példa mutatja, hogy „az Úr karja hatalmas kar, Véghez viszi, amit akar”. — De az is következik ebből, hogy a Szent Lélek munkája tulajdonképpen a kiválasztás, a kegyelmi tanácsvezérek végrehajtása. Ez pedig azt jelenti, hogy a kegyelem elveszíthetetlen, a szentek megmaradnak a maguk állapotában. Nem úgy, hogy szeretnének vétkezni és nem tudnak, hanem úgy, hogy nagyon szeretnének nem vétkezni s ez nekik — éppen a Szent Lélek által — sikerül is. Olyan drága nekik a Krisztusban talált békesség, hogy mindentől óvakodnak, ami gonosznak látszik. Még attól is, ami csak *látszik* gonosznak, de valóságban nem az. Ez a kegyelem elveszíthetlenségéről szóló tanítás, ami a szentek állhatatosságáról (*perseverentia*) szóló tanítással együtt a református ember *hitbizonyosságának* kőnél szilárdabb fundamentuma.

De ebből nem szabad azt a következtetést vonni le, hogy a Szent Lélek fizikai erőként, mechanikusan hat, minden ellenállást letör, s a Neki tetsző állásfoglalásra

kényszerít. A Szent Lélek lelki módon dolgozik. Ez azt jelenti: szabadságot adva, döntésre nevelve. A Szent Lélek célja az, hogy a hívó higgyen és engedelmeskedjék, hogy döntsön Isten mellett, és szeresse Őt teljes szívéből, teljes lelkéből és minden erejéből. Ezt pedig kényszerítéssel nem lehet elérni. Ezt csak szabadon, önként, öntudatosan, hálából lehet felajánlani. Tehát a Szent Lélek először a szabadság állapotába helyez – önmagával szemben is. Azzal kezdi, hogy nem kényszerít; azt hangoztatja, hogy szabad hinnem; azt ígéri, hogy felszabadít arra, hogy önként, örömezt higgyek és engedelmeskedjem. Azt akarja, hogy hálából adjam magam Istennek azért, mert Ő a Jézus Krisztusban nekem adta magát, s azt várja, hogy szívemben visszonszeretet ébredjen ama mindennél nagyobb szeretet iránt, amely előbb szeretett. Ez a folyamat az emberi oldalról nézve nemcsak azt jelenti, hogy némely ember elfogadja a kegyelmet, másik nem; hanem azt is, hogy némely ember elveszíti a megtalált kegyelmet (pl.: Júdás), a másik kiesett ugyan a kegyelemből egy időre, de bűnbánatot tartott és oda újra felvétellett. Úgy látszik, mintha visszautasítható, elveszíthető, újra megtalálható volna a kegyelem. De azért látszik így, mert előlünk el van rejtve, ki a kiválasztott és ki nem. A kiválasztott sokáig visszautasítja a kegyelmet, de végül mégis megragadja; a ki nem választott azzal áztatja magát és másokat, hogy elnyerte a kegyelmet, de el kell esnie; viszont a kiválasztottban még ha százszor is elesik, a kegyelem végre is győz. Az evangélium hirdetése úgy állít mindenkit döntés elé, mintha rajta állana, de minden hívó a saját megtérését isteni műnek, isteni ajándéknak, a Szent Lélek tettének vallja. A kegyelem mindig a szabad döntés kapuján, ellenállhatatlan erővel lép be az életünkbe, és éppen az a jegye kiválasztatásunknak, hogy elveszíthetetlenül megmarad bennünk.

KEGYELEMŐL, HIT ÁLTAL

Mielőtt továbbmennénk annak az elmondására, hogyan valósítja meg bennünk a Szent Lélek az üdvösséget, az eddigiek összefoglalásául és a következők irányítására kiemeljük azt a bibliai elvet, amely általában a reformációnak s különösen a református keresztényen tanításnak alaptétele, kristályosodási tengelye: *Kegyelemből, hit által igazulunk meg.*

A megigazulást itt most az üdvözülés értelmében használjuk. Jelenti azt az állapotot, mikor Isten a bűnös embert igaznak nyilvánítja, magával kibékíti, magához hozzáigazítja, eredeti állapotába visszahelyezi — egyszerűen igazzá teszi. A kijelentés, a reformáció, a református tanítás erre egyértelműleg azt mondják: ez a *megigazítás csak ingyen kegyelemből történik és egyedül hit által (ex mere gratia et sola fide).*

1. *Kegyelemből.* Ezzel először kirekesztünk minden *theurgiát*, istenbefolyásolást, amely szerint az ember bármiképpen hathatna Istenre, és Isten akaratát a maga érdekében befolyásolhatná. Üdvösség csak azért lehet, mert tetszett Istennek, hogy felénk forduljon az ő kegyelmének kibeszélhetetlen gazdagságából. Kirekeszti ez az érdem gondolatát, hogy ti. a bűnös ember a maga erejéből olyan állapotba juthat, hogy Isten kénytelen elismerni az üdvre való jogát, igényét s köteles azt megadni. Isten nem kötötte feltételhez felénk fordulását és rajtunk való könyörületét, mert mi semmiféle feltételnek megfelelni nem tudtunk volna, mert mi feltétlenül a halál és kárhozat gyermekei voltunk. Kirekeszti ez annak a gondolatnak még az árnyé-

kát is, hogy Isten és ember között *jogi viszony* állana fenn, amelynek alapján mi követelőleg léphetnénk fel Isten előtt és ún. jogainkat érvényesíthetnénk. Istent semmi más nem köti velünk szemben, csak szabad, szent, szuverén lényének irántunk való szeretete. Mint ahogy a teremtés megkérdésünk nélkül ment végbe rajtunk, anélkül, hogy Istent mi befolyásolhattuk volna és a lét maga tökéletesen ingyen ajándék, úgy az üdvösség is csak ajándék, csak ingyen ajándék lehet.

Pozitív oldalról kifejezi ez a tétel azt, hogy a szabadon szerető és ingyen jókedvűből felénk forduló Isten *ajándéku*l adta az életet, ajándékul adta a világot, hogy ajándékul adhassa magát. A református tanítás ezt hallatlanul kielezi az *eleveelrendelés* dogmájában. Mielőtt világ lett volna, s mielőtt én lettem vagy lehettem volna, Isten engem a maga számára lefoglalt és örökre elkobzott. Ez a tény felülhalad minden értelmet. Nem lehet megmagyarázni, nem lehet ésszerűvé tenni, úgy áll az örökkévalóságban és az időben, mint soha meg nem oldható titok, soha le nem tagadható valóság. Az *eleveelrendelés* tanításának minden logikai nehézségét vállalunk kell, amely az emberi értelem meggondolásaiból támad, csak azért, hogy ezzel a hittétellel tökéletesen kirekesszünk minden érdemszerűséget, minden morális beütést az örök üdvösség gondolatából.

A kiválasztással eldőlt a teremtés kérdése is. A teremtés következik a kiválasztásból és nem a teremtésből a kiválasztás. Maga a teremtés is a kegyelmi dekrétum végrehajtása, mint a Krisztus műve és a Szent Lélek üdvőkalmazó munkája. A kegyelmi tanácsvégezésből következik a kijelentés is, mert Isten az övéinek meg akarja mondani, ki Ő, s az övéit képessé akarja tenni annak a felfogására, ki Ő. Ez a kegyelem elemi erővel csapott fel a bűnbeesés után a Paradicsomban. Minden ok megvolt rá, hogy az elbukott ember halálának halálával haljon meg, s helyett meg-

kapta azt az ígéretet, hogy az asszony Magva megtöri a Kígyónak a fejét. Ettől kezdve egészen a megtestesülésig Isten Igéje mindig a kegyelem Igéje, mert ígéreteket ismétél és pecsétel, fedd és ítél a Törvényben, megtérésre szólít fel a prófétai igehirdetésben, s minden szavában Istent hosszútúrőnek és várakozónak mutatja.

A kegyelem summája Jézus. Abból, hogy Ő megtestesült, abból, hogy feltámadott, következik, illetve látszik legvilágosabban, hogy Ő nem emberi termék, nem az emberi szellem, az emberi erő képviselője, hanem a mennyből alászálló kegyelem közlője. A Szent Lélek kitöltetése, minden műve, egész háztartása mind a szuverén Istennek munkája, műve, ajándéka, mind felülről való adományok közlése. Mindenütt a szabadon szerető, jókedvűből felénk forduló Szentháromság Isten kegyelme jelenik meg, amit ember nem szabályozhat, nem pótolhat, ki nem egészíthet, el nem zárhat, csak elfogadhat, vagy elvethet.

2. Az, amivel a kegyelmet elfogadjuk, a *hit*. Mással nem lehet elfogadni, csak hittel. A kegyelem *nem fizikai* erő, tehát fizikai úton elsajátítani nem lehet. Lelki valóság, csak lelki úton lehet a mienk. De nem lehet a mienk (külső) *tapasztalati* úton, mert tapasztalni annyit jelent, mint a valóságot érzékszerveink alá helyezni; a kegyelem nem érzékelhető. Nem sajátítható el *értelem* útján, mert természete szerint irracionális, felülhalad minden értelmi munkát. Nem lehet magunkból extázis, *elragadtatás* útján kierőszakolni, mert a kegyelem tényekben, történelemben, személyekben, egyszóval Igében, éppen ígéretben áll előttünk s az elsajátítónak ezen az úton kell haladnia.

Csak a *hit* útján lehet elsajátítani. Ez az elsajátító szerve a kegyelmi világ valóságainak. Tapasztalása, megismerése, megértése és szellemi feldolgozása a valóság egy olyan dimenziójának, amely minden más

dimenzióal felségesebb, gazdagabb és reálisabb, de csak a hit szeme előtt táru fel. Mint ahogy szem nélkül elvész a világunkból mindaz, ami látható, fül nélkül minden, ami hallható, hit nélkül elvész számunkra mindaz a valóság, ami a kegyelemben áll előttünk, vagyis maga Isten s mindaz, amit Ő mond nekünk és tesz velünk.

Világos, hogy a hit is a kegyelem műve bennünk. A hit nem az ember teljesítménye, még kevésbé érdeme, hanem annak az Istennek a műve, Aki kijelenti magát és cselekszi, hogy mi azt megértsük; hív minket, és megcselekszi, hogy meghalljuk; ígér nekünk, és tesz róla, hogy elfogadjuk.

Ha most közelebbről megvizsgáljuk, miből áll a hit, a következő elemeket találjuk benne:

a) *Ismeret.* A hit alapjában véve ismeret. A kegyelmi valóságnak az ismerete. Létrejön benne ez az ismerési elem éppúgy, mint minden ismerés. Szükségképpen képalkotással kezdődik. Azután megértéssel folytatódik, és a megismerésben végződik. A képalkotás a kijelentésről szól, a megértés a személyes tapasztalás, a megszólítás, az ismerés, az igazságnak felfogása és a hitvallás egészében való elrendezése. Ebben a folyamatban meg kell különböztetnünk az ismeretet és az igaznak tartást. Az ismerés sokszor történeti eseményekre és nyilatkozatokra vonatkozik, vagy pedig mások hitvallásainak, az Egyház tanításainak ismeretére. Világos dolog, hogy ez az ismeret még nem hit, mert egy zseniális hitetlen ember éppúgy ismerheti az Egyház tanításait, mint annak idején *Aquinói Tamás*. De nem igaz hit az sem, amikor valaki a történeti eseményeket (pl.: Krisztus születése, halála és feltámadása), a hittételeket igaznak tartja, de nem vonja le belőle a maga személyes életére való következtetéseket, főképpen pedig nem érzi meg benne a saját maga megszólítását; ránézve ez az ismeret nem személyes találko-

zás Istennel. A hitbeli megismerésben ez a személyes érdekelttség olyan, mint a tojásban a csíra.

b) Második alkotó eleme a hitnek a *bizalom*. Az ismeretnek súlyt és jelentőséget a bizalom ad. Feltétlenül bízunk abban, Aki szól hozzánk. Ebben a bizalomban domborodik ki a hit személyes vonása. Erősen bízunk abban, hogy Isten nemcsak másoknak, hanem neki is bűnbocsánatot, örök igazságot és örök életet ad, ingyen kegyelemből, a Jézus Krisztus által.

A bizalom az ismereten alapszik. A hit ismeri az Isten mindenhatóságát, jóságát és hűségét; ismeri igazságát, szentségét; látja nagy tetteit és csodáit, tehát tudja, ki az Isten, milyen az Isten, azért bátran, fenntartás nélkül és teljesen rábízta magát. „Tudom, kinek hittem!” Ez a bizalom amilyen teljes, éppen olyan kizárólagos. Senki másban nem bízunk, mert Istenben bízhatunk, s Istenhez képest minden ingatag, változékony és erőteljes. Aki Istentől kívül másban bízunk, a bálványozás útjára lépett. De nincs is szüksége rá, hogy bárkiben is bízzunk másban, mert Isten kegyelme, segedelme mindenre elégséges. A bizalom egészen személyes ügy; csak az én-és-te viszonyban, csak a szövetségben jó létre, virul ki, mert a szövetség az, ahol Isten hatalmát, hűségét és szeretetét megtapasztaljuk.

c) De a hit tartalmát nem meríti ki sem az ismeret, sem a bizalom. Lényeges alkotórésze még az *engedelmesség*. Az engedelmesség gyakorlatra váltja a hit nagy kiváltságát. A hívő ember, annak, akinek hisz, engedelmeskedik. Az engedelmességben jelenik meg, lesz tapasztalativá az Isten akarata. Arról, hogy egy akarat jó, igaz, szent, nekem javamra válik, az engedelmességgel győződöm meg. Azért engedelmeskedem, mert bízom abban, Akinek engedelmeskedem. Az engedelmességnek az én-és-te viszonyból, a találkozásból kell fakadnia. Nem úgy megy, hogy Isten ad egy csomó szabályt, törvényt s kötelességemmé teszi,

hogyan annak engedelmeskedjem. Ez a törvényvallás álláspontja, amelyik cselekedeteket kíván s az embert tetteiből ítéli meg. Hanem úgy megy, hogy az ember a hitben Istennel mint szent és igaz, abszolút akarattal találkozik, s ez a találkozás ránézve döntő. Szabadon, öntudatosan, felelősen azt kell tennie, amit most és itt a vele találkozónak, vele szóbaállónak Isten szentsége, igazsága és szeretete kíván. Az engedelmisség az Isten jelenlétében való helyes magaviselet. Csak az engedelmes ember viselkedik úgy Istennel szemben, mint ahogy illik. Az engedelmisség: igen-mondás. Nem perel, nem vitatkozik, azt tartja jónak, amit Isten parancsol. A kegyesség gyakorlásában az engedelmisség csodálatos fejlődést, meggazdagodást mutathat fel. Egyre tisztábban és teljesebben látja Isten akaratát, egyre több új parancsot, igényt, követelést lát meg, s megtapasztalja, hogy az engedelmisség fokozása könnyűvé, sőt egyenesen örömmel teljessé teszi az engedelmisséget.

d) A hit a látható világban a láthatatlanokra néz. A hit idelelenn ígéreteken bírja a valóságot, amelyik odafenn fog megteljesedni. A hit az örökkévaló dolgokat bírja a múlt időben. Ezért a hit a reményelt dolgok valósága (Zsid 11,1). A kiválasztás az örök beteljesedésre utal. A mennybement Krisztus még visszajő a Földre. Mi eonváltás feszültségében élünk: a réginek el kell múlnia, és újjá kell lennie mindennek. Ezért a hit lényeges vonása a reménység. Az, hogy nincs időhöz kötve, bár a most és itt kategóriájában él. Tárnya, amit hisz, örök; az, aki hisz, a múlt pillanatban él; tehát a hit a reménységben túlul az időn és az örökkévalóságban, a dicsőségben állapodik meg; arra készül, onnan tekint vissza s vallja, hogy az örökkévalóság felett nincs hatalma az időnek.

A hit mint ismeret egyre új meg új hódításokat tesz a kijelentés birodalmában. Isten a hitnek, mint ismerőképességnek adja oda titkait, benne veti le leplét, jó fel

elrejtettsége mélységeiből, s vetíti szét dicsőségének új meg új sugárkévését. Isten a hitben, mint ismeretben, adja magát nekünk egyre teljesebben. Viszont az ember a *bizalom* hősi aktusában, bátor kockázatában adja oda magát Istennek. A bizalom a magunk feláldozásának legmagasabb formája. Benne mindenestül fogva életünket és halálunkat, üdvösségünket és az örökévalóságot fenntartás nélkül az Isten kezébe tesszük. Az *engedelmességben* levonjuk a hit konzekvenciáit, s a *reménységben* mindezt örökre, frissen és készen tartjuk. A hit tehát a Szent Lélek legszemélyesebb műve, az ember felelete a kegyelemben feléje közeledő Isten megszólítására.

Kegyelemből, hit által.

AZ EGYHÁZ

Isten az ő kiválasztottaival nem egyenként, külön-külön kötött szövetséget, hanem úgy, hogy az egyes lelkeket egy társaságba, közösségbe hívja el, szervezi bele, s ezt a társaságot nevezi az Ő népének, az Ő szövetséges társának. Mindazok, akik Krisztussal élő kapcsolatba kerülnek, egymással is belső kapcsolatra lépnek, s együtt alkotnak egy életegységet, a *Krisztus testét*, amelynek mindnyájan tagjai. A tagok a legbensőbb életközösségben vannak a Fővel, Krisztussal, és Őbenne egymással is. Érthető tehát, ha azt mondjuk: „Az Egyház azoknak a kiválasztott, elhívott és hívó embereknek a társasága, ill. közössége, akiket Isten Igéje és Szent Lelke által a bűn állapotából a kegyelem állapotába átvitt. (Communio sanctorum est coetus omnium fidelium, qui commune quidquid invicem habent. Est autem res illa communis Christus ecclesiae caput, necnon dona, quae ex eo capite in corpus defluunt. Quae proin bipartita est: cum Christo capite et membrorum inter se. — Heidegger.) Az egyház lényege tehát a *kihívottak és összegyűjtöttek közössége*, akiket Isten azért hívott ki és gyűjtött össze, hogy magát nekik kijelentse, s az ő tiszteletadásukat elfogadja. Ezért fogalmához hozzátartozik egy tér, ahol a kihívottak összegyűlnek; hozzátartozik, hogy ott tényleg összegyűljenek, a gyülekezet előtt hangozzék el az Isten beszéde, és közösség létesüljön a gyülekezet és Ura és a tagok között. Az Egyház tehát nem emberi egyesülés, nem társadalmi termék, hanem Istennek a műve. Az Egyházban Isten az alany a Jézus Krisztus

által. Az Egyház Krisztus műve bennünk és általunk. Azért van Egyház, mert a Szent Lélek működik. Mivel hiszünk a Szent Lélekben, hisszük az Egyházat. Az egyház létrejötte és kormányzása ugyanegy tény: úgy megy végbe kormányzása, ahogy létrejötte. Az első pünkösdkor a Szent Lélek a Krisztus-történetet (halálát és feltámadását) a jelenvoltakban személyes benső történéssé tette. Ez azt jelenti, hogy az Egyház a Krisztusnak a műve, Ő alapította, Ő kormányozza, s csak ott van Egyház, ahol a Krisztusban lett váltság a Szent Lélek által a hívek közös tulajdonává válik.

Az Egyház munkája időben körülhatárolt. Tart a Krisztus feltámadásától a Krisztus visszajöveteléig. Ezt megelőzőleg az üdvrendi előkészítés folyt, ezt követőleg a dicsőség állapota tart az idők végéig.

Az Egyház feladata az, hogy ebben az időben, a kihívás és egybegyűlés terében hirdesse és hallgassa Isten Igéjét, ami annyit jelent: legyen Istennek és szövetséges társának, az embernek találkozó helye és társalkodása. Az Egyháznak ez az egyetlen célja, s ez a célja csak az egyháznak lehet. Nem lehet az Egyháznak más célt tűzni elébe: sem politikait, sem kulturálist, sem jótékonyágait. Mindezeket a célokat Isten nem az Egyháznak kívánja szolgáltatni, viszont a maga népével csak az Egyházában kíván találkozni. Azért mindig veszedelmet hozott az Egyházra, ha gyakorlati határai egybeestek valamely más emberi közösség határaival, pl.: nemzettel, fajjal, politikai irányzattal, társadalmi osztállyal. Semmiféle emberi közösség, párt vagy irányzat nem zár ki az Egyházból, ha csak nem tiltja a hitet és engedelmességet Krisztus iránt.

Most már megállapíthatjuk az Egyház jellemvonásait.

Először is az Egyháznak vannak olyan tagjai, akik már az örökkévalóságban élnek s olyanok, akik még a földön élnek. Az az *ecclesia triumphans*, ez az *ecclesia*

militans. A diadalmaskodó és a harcoló Egyház. De ez a két Egyház ugyanaz, csak egyik az örök dicsőségből, a másik a földről, a történelemből nézve. Ez nem az a megkülönböztetés, amely a látható és a láthatatlan Egyházat választja el. Mikor mi az Egyházzal beszélünk, azt az Egyházat értjük, amelyik itt van előttünk az emberi történelemben, de átnyúlik az örökkévalóságba. Onnan ered és oda torkollik.

Mik az attribútumai, tulajdonítványai az Egyháznak? — Egy, szent, egyetemes (katolikus) s ezért csalatkozhatatlan és változhatatlan.

Az Egyház egy. Ha Isten magának szövetséges társat választ egy lelki népben, nem választ ki többet, csak egyet. Ha az Egyház a Krisztus teste: csak egy lehet, mert Krisztusnak nem lehet több teste. Az Egyház egysége tehát a Krisztus, a Fő egysége a testben. Krisztus Igéjével és Szent Lelkével kormányozza az Egyházat. Ige is csak egy van — nem lehet kettő. Szent Lélek sem. Viszont a tagok részéről a visszafelelő és elfogadó aktus is mindig csak a hit lehet; nem teológiai megfogalmazásban, de Krisztus iránti azonos magatartásban: a hit és engedelmisség devotiojában (Ef 4,4 — 6: Egy a test, egy a Lélek...).

Az Egyház lényege szerint szent. Szent az, ami elkülönített és Isten szolgálatára rendelt. Az ekklézsia a kihívottak és összegyűjtöttek társasága, mégpedig Isten imáadására rendelt társaság. Ennélfogva az Egyház szent, mint intézmény, mint közösség, mint coetus; de egyszersmind szenteknek, azaz kiválasztottaknak, Isten tulajdonába vett és a világtól e célra elkülönített emberek társasága. Az Egyház tagja abban a rendeltetésben és szolgálatban, amelyre éppen általa van elhíva, hogy az Egyház tagja, maga is szent. Pál a filippibelieket, rómaiakat stb. Isten „hivatalos szentek” nevezi.

Ez az Egyház nem lehet más, csak egyetemes (katoli-

kus). — a) *Nincs helyhez kötve*; nem lehet azt mondani: az Egyház csak itt létezik, amott már nem. — b) *Nincs megkötve a hozzátartozás mással*, csak a Krisztushoz való tartozással, szín, faj, nem, kor, műveltség, állapot nem szabályozza; nincs kötve időhöz: mindenkor egyformán az Ő kora; s minden egyes Egyház, gyülekezet — tisztább vagy kevertebb tudománnyal —, ha Krisztusról vallást tesz, hozzá tartozik. Ha az Egyház egy, akkor csak egyetemes lehet. Itt világosodik ki, milyen visszaélés, mikor egy parciális Egyház, a Krisztusban hívóknak kisebbsége, magát egyetemesnek nevezi, de úgy, hogy csak magát tartja egyetemesnek.

Még két jellemvonását kell az Egyháznak felemlíteni. Egyik a csalatkozhatatlansága, másik a változhatatlansága. *Csalatkozhatatlan* az Egyház, ha az Isten Igéjét tisztán hirdeti. Léte a kijelentés igazságán épül fel, s amíg a mindenre elégséges abszolút tekintélyre támaszkodik, ti. Istennek arra a kijelentésére, mely az ő Igéjében jelenik meg, a Szentírásban van feljegyezve és a Szent Lélek bizonyágtétele pecsétli: az Egyház csalatkozhatatlan. — *De változhatatlan* is. A változhatatlansága azt jelenti: nem avul el, nem vénül meg, nem hal el; nem lehet kiirtani, nem lehet elpusztítani. Jól kell azonban tudnunk, hogy ez az egy, szent, közös Egyházra szól; mert egyes részleges egyházak híveik hitetlensége miatt meghervadhatnak, elpusztulhatnak. Pl.: a török — vagy más ellenséges — uralom alatt sok egyház, történeti, parciális egyház elpusztult, sok gyülekezet szétszóródott; de az üldözés az egész Egyházat nem rontotta meg, sőt javára vált. A szétszórótt gyülekezetek új helyükön kivirultak, s a második ház dicsősége nagyobb lett az elsőnél. Így a Jeruzsálemből szétszórótt keresztyének új gyülekezetekkel hálózták be Szíriát, Kis-Ázsiát, az üldözött protestánsok átvitték az evangéliumot Amerikába.

Ez az egy, szent, egyetemes Egyház szükségképpen látható és láthatatlan. — Láthatatlan, mert nem látható valóság a kiválasztás; a Krisztusba vetett hit; a szeretet, tehát mindaz, ami az Egyházat a szentek egységesévé teszi. — Látható dolog a kultusz, a hitvallás, az egyház-kormányzás, a praxis pietatis. Nem volna Egyház, amelyik nem volna láthatatlan, mert maga Krisztus hiányzanék belőle; de nem volna Egyház az sem, amelyik nem volna látható, mert maga az élet, a valóság hiányzanék belőle. Láthatatlan Egyház tehát azoknak a kiválasztottaknak közössége, akik meghallották az elhívást, hittek, újjászülettek és megtértek. Azonban azt, hogy kik ezek, egyedül Isten tudja, mert a hit és a Szent Lélekben való élet emberi szem számára nem ismereti tárgy. Igaz, hogy ennek megvannak a maga bizonyos jegyei, de mivel a képmutatók és kételkedők ezt utánozhatják, vagy színlelhetik, benne csak Isten tud ítéletet mondani, ki a szíveket és a veséket vizsgálja. A látható Egyházat azoknak a társasága adja, akik az Ige hirdetése és hallgatása, a sákramentumokkal való élés és a fegyelem gyakorlása által egy külső társasággá egyesültek. Legközvetlenebb képe a gyülekezet. A gyülekezetekből alakul a területi vagy országos Egyház. Az egy hitvallást tartó gyülekezetek, vagy országos Egyházak nagyobb egységbe, esetleg a világ összes hasonló hitvallású Egyházait átfogó nagyobb közösségekbe tömörülhetnek.

A látható Egyház tagjai között lehetnek (s vannak!) hitetlenek, tévelygők, kételkedők, sőt egyenesen istentelenek. Megtörténik, hogy egyik-másik egyház tanítása annyira megromlik, hogy az igazi hívőnek ki kell lépnie belőle; megtörténik, hogy olyan valaki, aki már a láthatatlan Egyházhoz tartozik, még nem tartozik a láthatóhoz; ebből jön ki, hogy a látható Egyháznak vannak olyan tagjai, akik elvetettek, s a láthatatlannak vannak olyan tagjai, akik kívül vannak a gyülekezeten.

Ezért a látható Egyháztól kettőt kell követelnünk: azt, hogy *igaz és tiszta* legyen. — *Tiszta az az Egyház, amely az Isten Igéje iránti hitben és engedelmisségben él; igaz minden Egyház, amely magát a Krisztuson fundált-nak vallja. Minden tiszta Egyház egyszersmind igaz is; de nem minden igaz Egyház egyszersmind tiszta is. A római katolikus Egyház igaz Egyház, de nem tiszta (bár a református teológusok nagy része hamis Egyháznak tartja), s így vagyunk az anglikánokkal is.*

Az igaz Egyház jegyei a következők: Az Ige tiszta hirdetése, a sákramentumok helyes kiszolgáltatása és az egyházfegyelem. Ezek közül legfontosabb az Ige hirdetése, mert a sákramentum, mint látható Ige, ennek csak megpecsételése; a fegyelem az Ige alkalmazása úgy, hogy a kulcsok hatalma tulajdonképpen alkalmazott igehirdetés.

Ebből világos az is, hogy az Egyház legfőbb célja és rendeltetése az *Ige hirdetése*. Ezt semmi más a világon nem pótolhatja. Nem pótolhatja az Egyház roppant kulturális jelentősége, ugyanakkora szociális szolgálata vagy politikai szerepe. Mindez csak következmény, igealkalmazás lehet. Krisztus azt tette az Egyház életcéljává, hogy Igét hirdessen, a sákramentumokat kiszolgáltassa és a keresztyén életrendet megvalósítsa szeretetben és szolgálatban. Isten a maga kegyelmi szövetségét az ő Egyházában valósítja meg velünk. Azért az Egyházat méltán nevezik „*anyának*”, mater fideliumnak. Az anyának lehetnek hibái és fogyatékoságai, amit a szerető gyermek gyöngéden megigazít és elhordoz. Azért ha egy Egyház valamiben fogyatékos, hiányos, azért még elhagyni nem szabad; különösen nem szabad akkor, ha a hiba az Egyház szolgáltaiban rejlik. Mivel minden Egyház emberekből áll, mindenikben van hiba bőven; de annál éberebben kell őrködnünk a drága örökség felett, s annál alázatosabban és buzgóbban törekedni arra, hogy az Egyház az Ige és a

Szent Lélek által állandóan megújuljon. Ez annak az elvnek az igazsága, hogy „ecclesia semper reformari debet”. Ha azonban valamelyik partikuláris Egyház úgy elhanyagolt, hogy megújulni nem képes; a szakadás nemcsak jog, hanem kötelesség is.

Ahhoz, hogy az Egyház ezeket a tulajdonságait feltündököltesse, szükség, hogy *fel legyen hatalmazva* bizonyos funkciók végzésére. Ez a felhatalmazás egyképp jelent jogot és kötelességet. Krisztus adja, s előtte való felelősséggel kell betölteni. Az Egyháznak három (némelyek szerint négy) ilyen felhatalmazása van: Potestas ministerii (vel docendi), potestas ordinis (seu gubernandi), potestas correctionis (seu disciplinae) és potestas misericordiae.

Az első az igehirdetésre és a sákramentumok kiszolgáltatására vonatkozik. Azt jelenti, hogy az Egyház legfőbb joga és kiváltsága az *igehirdetés*. Evégből gondoskodni tartozik igehirdetők neveléséről. Ő az őre a keresztyén tanításoknak, s ezért művelnie kell a keresztyén tudományt: a teológiát. Gondosan kell őrködni az ifjúság nevelésén, s mindig mikor szükség van rá, a Szentírás helyes értelmezésével, a hitvallások útmutatása mellett, a Szent Lélek segítségül hívásával el kell döntenie, mit tanítson az Egyház. Az Egyház, mint ebbe a világba helyezett egyesülés, köteles magát kormányozni, háztartását rendben tartani, a gyülekezet életét és munkáját irányítani, és gondoskodni róla, hogy *mindenek ékesen és szép renddel* menjenek végbe. Ez az Egyház *kormányzói hatalmának* a gyakorlása. Úgy kell végbemennie, hogy maga az Úr Jézus igazgasson benne Igéjével és Szent Lelkével, tehát az egyházkormányzás a hit és engedelmesség ügye. Az Egyház tagjai bűnös emberek, akik botlanak. A Sátán különösen az Egyház kerítésén belül szeret támadni. Isten nem akarja a bűnös halálát, hanem hogy megtérjen és éljen. Mindnyájunkat felelőssé tett egymásért.

Mindebből következik az Egyház *bírói hatalma*, az Isten Igéjének olyan hirdetése, amely fedd, — de vigasztal is; köt is, — de old is; kirekeszt, — de be is fogad. Az, hogy ez bírói fórumokon és perrendszerűen megy végbe, csak következmény, s nem is mindenütt helyes továbbépítés; gyökere a kulcsok hatalma, azaz a szent evangéliumnak a hirdetése, amellyel a mennyország a hívek előtt megnyitott és bezárul, s az a határozat, amellyel az Egyház kirekeszt és bezár, a szent asztaltól elzár és odabocsát. — Végül az Egyház tagjai között mindig vannak olyanok, akik lelki vagy testi tekintetben testvéri segítségre szorultak. Ez nem függ a gyülekezet anyagi helyzetétől vagy az általános gazdasági viszonyoktól. Egymás terhét hordoznunk kell s úgy tölteni be a Krisztus törvényét. Ez a keresztyén *diakónia* nagy parancsa.

Az egyház mindezeket a munkákat arra alkalmas személyekkel végezteti. Az alkalmasság egyrészt ajándék, karizma, másrészt megszerzett képesség. De megléte és mértéke felett az Egyház határoz, és az Egyház adja a felhatalmazást a munkára és az Egyház veszi számba a munkát.

Az egyházi hatalom azonban abban, aki gyakorolja, már nem hatalom, hanem szolgálat. Ministerium. Az Ige szolgálata, a rendtartás szolgálata, a fegyelem szolgálata és a szeretetmunka szolgálata. „Aki közületek első akar lenni, legyen a ti szolgátok!”

A GYÜLEKEZET ÉLETE

I.

Az Egyház nem valami „álomkastély”, amely a „felhők felett” lebeg. Nem is valami egyetemes szervezet, az egész világot átölelő üdvintézmény. Az Egyház nem egy országos zsinatban összefoglalt szervezet; az Egyház gyülekezet. Az Egyház a gyülekezetben él, benne lélegzik, táplálkozik és szolgál. Az Egyház az élő Úr Jézus Krisztus élő gyülekezete. Az Egyház, mint gyülekezet, nem intézmény, nem szervezet, nem társadalmi alakulat, hanem *élet; életfunkciók összessége*, amelyben az élő Úr elhívja az övéit, összegyűjti, az összegyűlteket táplálja, élteni, velük társalog, s őket elküldi, hogy Róla vallást tegyenek, és az Ő halálát hirdessék, míg nem eljövend. Az élő Úrnak ez a tevékenysége a mindenkori jelenvalóságban folyik le, most és itt. A gyülekezet mindig hallja a hívó szót, mindig jön, mindig bűnt vall, mindig elfogadja a bűnbocsánatot, mindig meghallja a megigazítást, mindig megemlékezik a váltság nagy tényeiről, mindig megragadja az ígéretek, mindig bizonyosságot tesz: ki az ő Ura és mindig engedelmeskedik a parancsolatnak, mely az Ige hirdetésére, a sákramentumok kiszolgáltatására és a keresztyén élet rendjére vonatkozik. Mindaz, ami az Egyházban intézménynek, szervezetnek, jognak és kötelességnek, külső és belső rendnek látszik, ennek az életfunkciónak eszköze, s ettől függetlenül sem rendeltetése, sem értelme nincs. A tüdő a lélegzés életfunkciójáért való és ezen kívül semmi értelme és rendeltetése nincs. Tehát a gyülekezet minden külső látható, tárgyi

valósága annyiban jó vagy rossz, jobb vagy rosszabb, ahogyan alkalmasabb annak az élettevékenységnek eszközlésére, hordozására, amely a gyülekezet és élő Ura közötti viszonyban megvalósul. Például az a legjobb egyházi szervezet, amely leginkább megvalósítja azt, hogy a gyülekezet Krisztus teste; az a legjobb egyházi adminisztráció, amelyben Krisztus maga legközvetlenebbül és legszemélyesebben kormányoz. Hogy a sokféle gyakorlat közül melyik a legjobb, eldönti a Szentírás, mint a kijelentés hordozója, és megpecsétli a Szent Lélek, a hívó és a közösség egybehangzó bizonyágtételével.

Ennek alapján meg tudjuk mondani, *milyen az élő Úr élő gyülekezetének az élete.*

A gyülekezet mindenekelőtt *helyhez kötött.* Az Úr onnan hívja ki az övéit, ahol el vannak helyezve a világban. Egy helyre, találkozóra hívja őket, ahol társal kodhatnak Urukkal és egymással. Egy helyre és egy időben hívja őket: a találkozás ideje az ünnep, akár a hétköznapiak néhány perce, akár üdvtörténeti emléknapiak. Egy helyre egy időben csak annyit hív össze, amennyivel életfunkcióit teljesen és zavartalanul végezheti, azaz minden jelenlevő egész személyiségét teljesen átadhatja s mindenik teljesen veheti Igében, sákramentomban, szeretetszolgálatban a jelenlevő Urat. Egy gyülekezet lehet akármilyen kicsiny – alsó határa 2-3 –, de nem lehet akármilyen nagy. Az Úr egy nagy gyülekezet helyett szívesebben vesz két-három kisebbet.

A templom és az oltár, a „szent hely”, nem üdvtörténeti szükségesség, mert minden hely szent, ahol az Úr beszél és Ő beszél barlangokban és sírboltokban is. De ha ilyen helyeken gyűlünk is össze, kell lennie valakinek, aki a helyet gondozza, ékesíti, a többivel tudatja. S mihelyt a gyülekezet rendszeresen és akadálytalanul gyűl össze, kell gondoskodni állandó alkalmas helyről,

amelyben az Igét lehet hirdetni és a sákramentomokat ki lehet szolgáltatni. Ez a *templom*. A templom külső képe a gyülekezetnek; látható test, amelyben a lélek a Krisztus teste, a gyülekezet.

A gyülekezetben egy csomó munka van. Azt már mondtuk, hogy Igét kell hirdetni, tanítani, szeretetmunkát végezni, felvigyázni a közösség rendjére és a hívók életére. Ezek az alapvető gyülekezeti officiumok: a prófétaság (igehirdetés), tanítóság (lelkészek nevelése, ifjúság tanítása), diakónia (szereplőmunka, az asztal szolgálata) és a rendtartás, felvigyázás (presbiterek, püspökök). Mindezeket a szolgálókat az Úr állítja be. Hogyan? Úgy, hogy Ő belső elhívással, karizmával eljegyzi őket. A gyülekezet ezt az eljegyzést felismeri, ennek meglétét megvallja, és annak engedelmeskedve az Úr hívását elfogadja. Ez a kinyilvánítás a Szent Léleknek az egyes hívó és a gyülekezeti közösség imádságaira adott belső bizonyoságtételében következik be. Sok Egyházban (a kvékereknél) csak egyhangú határozatot hajtanak végre. Szavazás nincs. (De nem úgy, hogy az ellenvéleményt lecsukadják!)

A gyülekezet igazgatása a *presbiterek*, a *vének dolga*. Az, hogy „vén”, „öreg” valaki, karizmatikus tulajdonságokat rejt: hitben, engedelmisségben, ismeretben, szeretetben öregebb másoknál. Minősítésükre, belső emberükre, elhívásukra nézve a Szentírás beszél. A presbiterek a Krisztus királyi tisztének az eszközei, és szolgálatuk célja és mértéke az, hogy a Krisztus uralkodjék a gyülekezetben, s előtte minden térd meghajoljon.

Világos, hogy azok a gyülekezetek, amelyek egyformán értik a hívást, egyformán értelmezik a Szentírást, egymással szoros testvéri kapcsolatot tartanak fenn. Ezt a szoros kapcsolatot tagolhatják: alakíthatnak először kisebb egységeket, s azután ezt nagyobb egységekbe — területi és hitvallási, vagy csak tisztán hitval-

lási alapon —, tömöríthetik avégből, hogy közösen jobban elvégezzék azt a munkát, amelyik mindeniknek külön kötelessége (lelkészképzés, teológia művelése, ifjúság nevelése, szeretetmunkák). De mindez csak arra mehet, hogy az egyes gyülekezetek nagyobb segítséget nyerjenek szolgálatuk elvégzésére. A nagyobb egységek ismét nem intézmények, nem szervezetek, hanem közvetlenül a Jézus Krisztus által vezetett kooperációk. Jézus Krisztus a gyülekezetben él, tehát ezek az egyházi testületek csak további gyülekezetek, amelyekben Jézus Krisztus Igéje, sákramentoma és Szent Lelke által jelen van, és uralkodik. Tehát az egyházmege, egyházkerület, egyetemes Egyház tulajdonképpen zsinatnak (partialis, generalis zsinatnak) nevezett gyülekezet. Határozatait istentisztelet keretében egyhangúlag hozza. Mindenik gyülekezetnek, mindenik istentiszteletnek van egy pásztora (moderator), aki lehet állandó, lehet időszakai, lehet egyes esetre kijelölt. Minél nagyobb a testület, annál jobban kísért az institucionális veszélye, ami abban jelentkezik leghamarabb, hogy a gyülekezet a felépítmény eszköze lesz és nem megfordítva. Azért minden olyan törekvés, mely az Egyház súlypontját a gyülekezettől a főhatóságra, presbitériumtól a zsinatra, vagy püspökre helyezi át, amelyik az Egyházat a konzisztóriumban látja: letért az evangéliumi alapokról.

A felsőbb egyházi hatóságok — a fokozatok gyakorlati szükség szerint igazodjanak —, két feladatot teljesítenek: a közösség kiépítését és a felügyeletet. Az alapelv tehát az, hogy az Egyház, mely a gyülekezetekben él, hogyan tudja élő és éltető közösségben Krisztus parancsait teljesíteni. A másik pedig az, hogy a gyülekezetek a maguk egészében, a tiszthordozók személyes munkájukban híven építik-e a Krisztus testét?

A felügyeleti jog az egyházi fegyelemnek a származéka. A fegyelem nem ítél a szív felett, csak azt állapítja

meg, hogy valamely hívőnek vagy testületnek hite és életfolytatása ellentétbe került Isten törvényével. E megállapítás után felszólítja az illetőt bűnbánatra és megtérésre. Megítéli, hogy bűnbánata őszinte-e és megtérése komoly-e? Ha nem, tilalom alá veti, és ha ez sem használ, kirekeszti a gyülekezetből. Az egyházi fegyelmet nem jó perrendtartással, a vád és védelem hatáskörének kifejlesztésével gyakorolni, hanem élő szentséggel, jó példával és evangéliumi közfelfogással javíthatjuk.

Az egyházi fegyelem gyakorlása minden hívőnek joga és kötelessége. Gyakorolnia kell először saját magán („meksanyargatom testemet, és szolgálává teszem”); gyakorolnia kell házanépén, a keresztyén házirend megtartásával. Végül gyakorolnia kell atyjafiával. Ha valamelyik testvérenek bűnét, botlását látja, „szelíd-ségnek lelkével útba igazítja” (Gal 6,1); ha valamelyik atyjafia vétkezik ellene, elmegy, és megdorgálja négy-szemközt. Ha nem használ, ugyanezt teszi két-három tanú előtt. Ha erre sem hallgat az illető, jó a gyülekezeti fegyelmezés a maga fokozataival. Ha ez sem használ: a halott tagot le kell metszeni a Krisztus testéről.

Az egyházfegyelem tehát a Krisztus dicsőségét védi, megőrzi a gyülekezet szentségét, és életszentségre neveli a tagokat a törvény és evangélium hirdetése által.

A gyülekezetnek legfőbb munkája, úgyszólván rendeltetése: az *istentisztelet*. A szuverén Isten azért teremtette az embert, hogy Őt megismerje és imádja, s Neki dicsőséget adjon. Ez a szolgálat az ember főpapi tiszte: a mindenség háláját és imádatát mutatja be a Teremtőnek. Ezt csak akkor tudja megtenni, ha bemutatja a maga hódolatát is. A bűnös ember ezt nem tudná megtenni, ha Isten nem jönne elébe két felséges ténnyel. Egyik a *kijelentés*, amelyik nemcsak azt mondja meg, ki Ő, hanem azt is, hogyan kell Őt igazán imádni; a másik pedig a kiválasztás és egybehívás, az

anyaszentegyház, illetve a gyülekezet összegyűjtése: az a társaság, amellyel Ő találkozik, s amelyik éppen arra a célra gyűl egybe, hogy Isten beszédét meghallgassa. Az istentisztelet tehát a kegyelmes Istennek és a bűnös embernek, a szuverén Teremtőnek és az okos teremtménynek a találkozása. Egészében isteni aktus, de olyan, amelyik emberi aktusban tükröződik hit és engedelmesség által.

Az Istennek és a gyülekezetnek ez az ünnepi találkozója az *Ige hirdetésében és hallgatásában* megy végbe. A hirdetés isteni mű, a hallgatás emberi mű. Az Ige Isten üdvakarata úgy, amint az Ő tetteiben és gondolataiban (üzeneteiben) megjelenik. Mindenekfelett úgy, amint a Jézus Krisztus személyében, tetteiben és beszédeiben elibénk adatott. Az istentiszteletben Isten azt üzeni, mondja, hirdetteti nekünk, amit Jézus Krisztus mondott, tett, amit Ő mond nekünk és tesz velünk. Az Ige, amit Isten üzen nekünk, a testté lett Ige: Krisztus. Ugyde ez az Ige egy eseménysorozatban jelenik meg, amelyről a Szentírás számol be. A Szentírás minden szava a testté lett Igének transzparanse, az Ige irodalmi teste. Ezért az istentisztelet nyelve, eszmeköre a Szentírás nyelve és eszmeköre. Ez az istentiszteletnek, mint isteni cselekvésnek a tartalma: az Ige hirdetése. Az emberi oldal az Ige „hallgatása”. Ez a hallgatás nem egyszerű érzéklet, felfogás, megértés, hanem hittel való elfogadás, engedelmeskedés, áthasonulás, megújulás. Az óember megöklése és az újnak a felöltözése. Bűnbánat, megigazulás, újjászületés, megtérés, megszentelődés, tehát az egész keresztyén életnek mintegy ünnepi summázatban a megtapasztalása és megvallása. Az istentisztelet a Földről felhangzó visszhang arra a kultuszra, amelyik odafenn a dicsőségben magasztalja Isten és a megöletett Bárányt. Az istentisztelet előre vetített képe, idői jósténye annak az állapotnak, amiről Jézus imádkozni tanított; egy olyan ese-

mény az időben, amikor az istentisztelet által és alatt az Ő országa eljön, akarata meglesz és neve megszenteltetik. Összeköti az eget és a Földet, a történelmet és örökkévalóságot, s ízelítő abból az örömből és dicsőségből, ami odafenn vár reánk.

Ebből világosan következik, hogy az Egyház legfőbb tiszte az istentisztelet gyakorlása. A kultusz legfőbb célja ez a társalkodás. Nagy az a szolgálat, amit az Egyház a nevelés terén tett; nagy az, amivel az erkölcsi életet ihlette és fejlesztette; felbecsülhetetlen az a szolgálat, amit a keresztyén pásztorlás az emberek biztatása és a zaklatott emberi szív lecsendesítése terén tett; fontos tényező az Egyház a közgondolkodás, a politikai propaganda szempontjából: de minden másodlagos, vagy századrangú kérdés ahhoz, hogy a beszélő isten és a hallgató ember ünnepi találkozásának és társalkodásának a színtere és közege. Következik az is, hogy ha az istentisztelet isteni mű, nemcsak tartalmát, hanem formáját is megszabja a kijelentés. Erről *Kálvin János* azt mondja: „Isten azt parancsolta, hogy mennyei példára alakuljanak a szent sátor és a szertartások. Ebből az következik, hogy hiábavaló és gyümölcstelen játékokká válnak a szertartások, ha nincs onnan felülről jövő igazságuk.” Ezt a felülről jövő igazságot a Zsidókhöz írt levél fejti ki, mikor arra tanít, hogy az ótestamentumi papságban, áldozatban és a szentély formájában Krisztust kell keresni. Az a szövetség, amelyet Isten az atyákkal kötött, közbenjárón alapult, hogy a szentély, amellyel Isten az ő kegyelmének jelenlétét bizonyította meg, vérről volt felszentelve; a törvényt, ígéreteivel együtt vér hintette meg, egy választott pap volt az egész népből, hogy ez álljon mindannyiok nevében Isten színe előtt nem közönséges halandóként, hanem szent öltözetekben; hogy semmi reménységük nem volt az embereknek az Istenrel való megbékélésre, csak úgy, ha áldozatot mutat-

nak be. A szent hajlékot, az oltárt, a különböző áldozatokot, a főpap intézményét eltörölte később az Újtestamentum, amikor Krisztus főpapságát és az Ő egyszeri és tökéletes áldozatát állította az eltörölt helyére (Zsid 9,11 – 12). Egyéb ótestamentumi rendelkezés a gyülekezeti istentiszteletről érvényben maradt. Lukács evangélista elmondja, hogy Jézus a názáreti zsinagógában textust vett fel és prédikált. Ő szerzette a két sákramentumot. Pál azt mondja: „A Krisztus beszéde lakozzék bennetek gazdagon, tanítván és intvén egymást zsoltárokkal, dicséretekkel, lelki énekekkel” (Kol 3,16). „Mikor összegyűltök, mindeniteknek van zsoltára, tanítása, nyelve, kijelentése, magyarázata” (1Kor 14,26). „Mindenek ékesen és jó renddel legyenek!” (1Kor 14,40).

Í Világos tehát, hogy a keresztyén istentiszteletnél nem az esztétikai, nem a lélektani, nem a történeti szempont a döntő, hanem egyedül az: mit rendel az Isten Igéje. Az az istentisztelet igaz, amelyik igeszerű.

A gyülekezeti istentiszteletet végző egyházi szolga minisztériuma kétoldalú: prófétai és papi. *Prófétai*, mert az istentisztelet főműve az Ige hirdetése. Erre Krisztus választ ki és állít be, és az Ő nevében történik a szolgálat. Természetes, hogy Krisztus mindezt egy olyan állandó rend formájában végzi, amely az illető Egyháznak hitvallásszerű ügye. Ebben a hitvallásszerű rendben dől el a lelkipásztor minősítésének, alkalmazásának és szolgálati felelősségének kérdése is. — A másik oldala a szolgálatnak: a *papi*. Ebben az egyházi szolga a gyülekezet nevében és képében jár el. A gyülekezet bűnbánatát, hálaadását és könyörgését viszi Isten elé. Könyörög a gyülekezetért, a betegekért, a haldoklókért, a tévelygőkért, a hitükért üldöztetést szenvedőkért és Isten ellenségeinek megtéréséért. Könyörög a világért, a felsőségért, a népek közötti békéért és Isten országáért. Mivel az istentiszteletben a gyüle-

kezet magát hálaáldozatul mutatja be egy láthatatlan oltáron, ezért az egyházi szolga itt: *pap*, lelki áldozatokkal áldozó. Ebből az következik, hogy ezt a gyülekezet megbízásából végezheti. Lehetetlen az az egyházi szolga, amelyik nem bírja a gyülekezete felhatalmazását, consensusát; lehetetlen parancsra vagy félelemből egyházi szolgát választani. „A gyülekezetre senki papot nem obrudálhat” — mondja *Geleji Katona István*.

A gyülekezet azért adhatja meg ezt a megbízást egyik tagjának, mert a gyülekezet minden egyes tagja ezt maga is bírja — önmagára nézve. Minden hívó szabad, közvetlen kapcsolatban áll Jézus Krisztussal, az Egyház Fejével; minden hívó bemutathatja Istennek a maga nagy áldozatát: az Ő nevééről vallást tevő ajkának gyümölcsét (Zsid 13,15); vagy más szóval: testének odaszánását kedves áldozatul Istennek, mint az ő okos tiszteletét. Mindezt a hívó azért bírja, mert Krisztusnak tagja, az Ő kenetének részese avégre, hogy az Ő nevééről vallást tegyen, magát élő hálaáldozatul Neki adja, s a bűn és ördög ellen szabad lelkiismerettel harcoljon.

Az egyházi szolga hármasságban: az igehirdetésben, az áldozatban és a rendtartásban lehetetlen fel nem ismernünk Krisztus prófétai, papi és királyi tisztségben való részesedést, hit által.

II.

A gyülekezet megállapítja életrendjét, hogy isteni hívását: az Ige hirdetését és hallgatását az istentiszteletben teljesítse. Ebből a szolgálatból következik egyéb fontos gyülekezeti munka is, amelyet nem lehet nélkülözni, de amelyet csak mint az Ige hirdetésének és hallgatásának segédeszközét lehet gyakorolni. Ilyen elsősorban a *tanítás*.

Tanításra szükség van, mert a hit ismeret; mert a keresztyén Egyház egy üdvtörténeti folyamatnak a betetőzése, s ezt a folyamatot ismerni kell; mert a kijelentés egy ihletett irodalomban, a Szentírásban van feljegyezve, s ezt az irodalmat, kb. ezer év, több kultúra termékét, benne a Jézus Krisztus életét, tanítását, halálát és feltámadását kétezer év választja el tőlünk, s akkor is idegen nyelvű, szellemű és alkatú műveltségben játszódott le. Nekünk ismernünk kell atyáink hitét és küzdelmeit, hogy bizonyágtételünket az ő nyomdokain folytassuk. Ezért azt, aki a gyülekezetben az Igét hirdeti, mindezekre meg kell tanítani. Ez ismeretanyaggal foglalkozik a *teológia*. Tehát a gyülekezet egzisztenciális kérdése a *lelkészképzés*, s a lelkészképzés csak tudományos, csak teológiai lehet. De a lelkésznevelő intézetek s a teológiai tudomány maga is, nem az öncélú tudományos kutatás szolgálatára rendeltettek, hanem az igehirdetés és az istentisztelet céljaira. Ezért egyik sem lehet más, csak hitvallásos és gyakorlati. A XIX. század lelki bomlása abból eredt, hogy a teológia öncélú tudomány akart lenni, kritikai módszerét önmaga életcélja ellen fordította, s azt ambicionálta, hogy minden előfeltételtől mentes legyen, még az Egyház hitétől is. A hitetlen teológia pedig fából vaskarika.

De a lelkészképzés és a teológia művelése csak egyik különösebb formája az Egyház sokkal általánosabb tanításának, annak, amellyel a felnövekvő nemzedéket s utána felnőtt tagjait a szükséges keresztyén ismeretre megtanítja. Ez tulajdonképpen *alkalmazott igehirdetés*. Mindaddig, amíg az iskolák hitvallásosak voltak, vagy az Egyház iránt barátságot tanúsítottak, ennek a munkának jórészét az iskolák végezték el. De ahol erre már nem lehet számítani, az Egyháznak elutasíthatatlan, másra át nem ruházható s egyben el nem mulasztható kötelessége a gyermekek vallásos nevelé-

se. A vallástanítás, mint alkalmazott igehirdetés, gyülekezetet és istentiszteletet tételez föl, természetesen *gyermekistentiszteletet és gyermekeknek szóló igehirdetést*. Ezen a téren még nagyon el vagyunk maradva, mert mi a kötelező iskolai vallástanítás idejétmúlt típusára rendezkedtünk be.

A vallásos nevelés látható, konkrét célja a *hitvallástétel*, amit az elmúlt idők gyakorlata konfirmációnak nevezett. Ez az az aranyhíd, mely a két sákramentumot: a keresztséget és úrvacsorát összeköti egymással. Éppen ezért ott térünk ki rá.

A gyülekezet éppen azért határok közé szorított, konkrét társaság, hogy ne csak hit-, hanem szeretetközösség is lehessen. A Krisztus teste egyszersmind *familia Dei*. A család, mint életközösség éppen abban jelentkezik, hogy mindenkinek megvan benne a helye, senki sem felesleges, senki nem elnyomott vagy elnyomó. Tagjai között olyan uralkodó az egy minőség, a közös eredet és közös cél, mint egy élő szervezetben. A család minden egyes tagja felelős az egészért és felelős egymásért. A szolgálat egyetemes törvénye alapján az egymás terhének a hordozásából áll. Abból, hogy aki nagy akar lenni közöttetek, legyen a ti szolgátok. Abból, hogy legkedvesebb az erőtelen, a veszendő. Abból, hogy aki meg akarja tartani az életet, elveszti azt, s aki elveszíti, megtalálja. Az Egyház mindig arra figyelmeztet, kinek hol fáj, hol van fenyegetve, hol van szüksége segítségre. Nagy tévedés volna azt hinni, hogy az Egyház bármily fejlett filantrópiával, karitatív munkával megoldotta azt a feladatot, ami reá, mint Krisztusban szeretetközösségre hárul. Az anyagi segélyezés igen fontos kezdet, első lépés, de éppúgy nem meríti ki a gyülekezet szeretetmunkáját, mint a családét az, ha az éhes gyermek enni kap. Képzeljünk el olyan gyülekezetet, ahol nincs gazdag és szegény, pl.: ezer milliomos, vagy egy nagy kolhoz. Nincs ott szeretetmunka? Te-

méntelen sok van; igaz, hogy nem anyagi vonatkozású.

Ez nem jelenti az anyagi javak lebecsülését, sőt felveti a nagy elvi kérdést: *Krisztus és az anyagi javak*. Anélkül, hogy a történelmi materializmust, mint világnézetet elfogadnánk, meg kell állapítanunk, hogy a keresztyénség nem foglalkozott eleget a gazdasági rend törvényeivel, s könnyen átutalta azt a világius lelkület, az aggodalmaskodás csendes elítélt tartományába. Ezzel hozzájárult ahhoz, hogy ezen a téren a brutális emberi önzés érvényesüljön. Az Ige nem erre tanít. Az Ige arra tanít, hogy a lélek java feljebb való, mint a testté. Nemcsak kenyérrel él az ember. A keresztyénség látta a pénz, a Mammon démoni erejét és igyekezett hatalmából kiszabadítani a lelket. De a felszabadított és Krisztusban újjászült emberi lelkület azzal a misszióval küldte vissza a világba, hogy teremtsen olyan emberi életet, amelyben az Atya nevét megszentelik, akaratát megteszik a Földön úgy, mint a mennyben, s ahol meggyökerezik az ő országa. Sokan gáncsolják, hogy az Egyház nem adott konkrét gazdasági programot; nem állott minden erejével az elnyomottak mellé, s ami még fontosabb, nem fordult minden erejével a kapitalista társadalom, a kizsákmányoló osztályok ellen. Jó, ha az Egyház a vádat alázatosan meghallgatja, s a történetírásra bízza az ítéletmondást. De azt most is hangoztathatja, hogy ha nem is adott konkrét politikai és gazdasági programot egy jobb világ kiépítésére, azzal, hogy minden embert testvérnek vallott, hogy a szegény, az elhagyott, a kizsákmányolt volt kedves előtte, hogy egyedül ő merte felemelni szavát fejedelmek, nagy urak ellen; a rabotás népnek egyetlen szószólója és védelmezője volt; azzal, hogy az egyházalkotmányban kiépítette a demokrácia alapformáit: minden más tényezőnél többet tett egy olyan közszellem kialakításában, amelyben a demokrácia, a

szociális igazság, az emberi közösség vívmányai megszerezhetőek voltak. Pál apostol nem írt traktátust a rabszolgaság eltörléséről, de a Filemonhoz írt levele többet tett a rabszolgák felszabadítása érdekében, mint akár *Lincoln Ábrahám*.

Teológiai alapon nem lehet eldönteni, melyik termelési mód eredményesebb, a tőkés vagy a szociális. De a teológia akármelyik termelési módot kiindulásul véve meg tudja mondani, milyen legyen a rajta felépülő gazdasági és társadalmi rend, hogy Isten törvényeinek megfeleljen. Ha pedig úgy van feltéve a kérdés, hogy a kettő közül melyiknek van igaza, felel reá: annak, amelyik több erkölcsi, szellemi értéket termel: szabadságot, emberi méltóságot, igazságot és szeretetet. Nem dönthet másként, mint ha ezen az elvi alapon a szociális termelési módot tartja az evangéliummal megegyezőbbnek, természetesen azzal a feltétellel, hogy megvalósulása nem kevesebb, hanem több evangéliumot hoz a világnak.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy az Egyház a napi politika ádáz küzdelmeibe belekeveredjék. Ebben két meggondolás akadályozza. Egyik az, hogy sajnálatos esetlegességből, de nem logikai kényszerúségből a szociális világháború legjelentősebb seregei támadóan ateisták. A másik meg az, hogy ez a küzdelem az Egyháznak nem szorosan vett isteni rendeltetése. Ezt sokkal jobban elvégzik a politikai pártok. Az Egyháznak az a szoros feladata, hogy bizonyosságot tegyen Isten szociális törvényadásáról, képviseljen egy ember- és szabadságélményt; hirdesse és gyakorolja a szociális felelősség gondolatát, és mindent kövessen el, hogy jobb, különb, igazabb, szeretni tudóbb embereket kapjon a társadalom.

A *diakónia* különösen érzékelteti, hogy az egyes gyülekezet a maga elkülönültségében minden feladatot megoldani nem tudja. Össze kell fogniok, hogy

együtt birkózzanak meg a feladatokkal. Ragyogó példát adott erre Pál, illetve a jeruzsálemi konvent, az ökumenikus gyűjtéssel. Azt hiszem, nem kell fölöttébb hangsúlyozni, hogy az Egyház legmagasabb munkája, az istentisztelet, a keresztyén áldozattétel, az offertórium által, mely minden lélekben és igazságban való istentiszteletnek lényeges alkotórésze és megkoronázója, éppen ezt az egyetemes diakóniát táplálja.

Ne gondolja azonban senki, hogy ezzel az adakozással a keresztyén ember abszolválhatja diakóniai kötelességét. Ennek nincs határa. Irányítója a sáfárság, amely így fogalmazza meg ilyen irányú tartozásunkat: „A sáfárság rendszeres és arányos adakozás időnkől, képességeinkből és anyagi javainkból, azon meggyőződés alapján, hogy mindezeket Isten bizományba adta nekünk, az Ő dicsőségének és embertársaink javának a szolgálatára.”

A gyülekezet a Jézus Krisztusban nyert üdvösségről nemcsak befele, a saját körén belül tesz bizonyosságot, hanem kifele is. Ez a *misszió*. Sőt ez volt az elsődleges parancsolat: Menjetek el, tegyetek tanítvánnyá minden népet, s a tanítvánnyá tételből és megkeresztelésből következett a parancsolatok megtartására való tanítás. A gyülekezet tehát elsőrenden felelős a *misszióért*. Az Egyház *apostoli jellegének* éppen a *misszió* a próbája és bizonyossága. Ez azt jelenti, hogy minden gyülekezet a) imádkozik a *misszióért*, b) gyűjt – istentiszteleti alkalmakon – a *misszióra*, c) *missziói* napokat tart, amikor beszámol a *missziói munkáról*, d) ha elegendő ereje van rá, *missziói állomást* tart fenn.

Természetes, hogy az Egyház *missziói feladatát* nem oldhatja meg egy gyülekezet, sőt sok gyülekezet sem. A *misszió* az *egyetemes keresztyén Egyház közös vállalkozása és felelőssége*, de az egyes gyülekezetekből meríti a lelki és anyagi erőt. Ezért kívánatos, hogy a keresztyénség a maga egészében, vagy ha ez még nem

lehet, a maga nagy egységeiben összeálljon, és közös munkaképpen végezze ezt a feladatot. Ebben a kooperációban igen nagy szerepe, sőt egyre növekvő szerepe lesz azoknak az „ifjú Egyházaknak”, főképpen színeseknek, amelyek ilyen missziói munkának a gyümölcsei, s Isten rendelte út és kapu még pogány néptársaik figyelmének megnyerésére. Az eddigi missziói munkának az volt a terhe és hibája, hogy a koloniális világpolitika patronátusa alatt állott, s ezzel sok helyütt a keresztyénséget az európai imperializmus jószándékú vagy öntudatlan eszközeivé tette. — De másodszor ezt azért kell az egyetemesség (pl.: az evangéliumi katolicitás) közös munkájává tenni, mert nagyságánál fogva csak így oldható meg. Csak arra gondoljunk, mi pénz, mi munka — kereskedelmi, igazgatási, tudományos (teológiai, lingvisztikai, folklorisztikai) munka — kell a bibliafordításhoz és bibliaterjesztéshez. Gondoljunk arra, hogy a misszionárius lelkitanító, orvos, pásztor, nyelvész, néprajzos: ehhez külön egyetemek, vagy szabad fakultások kellenek. A misszióknak nem célja az európai kultúra átplántálása más kontinens autochton kultúrájába, csak az európai kultúra áldásos gyümölcseinek a terjesztése (egészségügy, gyógyászat), és az eredeti kultúra hibáinak, rossz szokásainak leküzdésére vonatkozó küzdelemben az ottaniaknak segítségnyújtás. Ezért legjobb volna a missziói főiskolákat missziói területen létesíteni. Mindebből világos, hogy a misszió nem domborítja ki a felekezeti különbségeket. Az evangéliumi katolicitáson belül vannak olyan denominationális különbségek, amelyek az európai szellem-történet egészen sajátos alakulásaiból magyarázhatók, akár politikaiak, akár világnézetiek lettek légyen is ezek az okok. Közép-Afrikát vagy Polinéziát nem érdekli a görög és római antikvitás különbsége, Platón vagy Arisztotelész ellentétes hatása a középkorra, a humanizmus vagy a felvilágosodás. Őket az evangélium, a

krisztusi élet és annak jó gyümölcsei érdeklik. A felekezeti tanfejlődés gyakorlatban felvetődött kérdésekre adott feleletekből tevődött össze. Nem kell a feleleteket addig rátukmálni az emberekre, amíg nem kezdenek el égni a kérdések.

A misszió fogalma egy teológiai megkülönböztetést kíván: *pogánymisszió* és *zsidómisszió*, azért mert más mindkettőnek az üdvtörténeti értelme. A zsidó valaha választott nép volt: a szövetséges nép. Övé volt a „fiúság, a dicsőség, a szövetségek, a törvényadás és az ígéretek” (Róm 9,4). De Krisztust elvetette. Izráel meghasadt: az elhívott rész átlelkesedett, és az Egyházban érte meg a beteljesedést; az elvetett rész lett a zsinagóga, a vér szerinti zsidók társasága, akiből hiányzik a Krisztus. A lelki Izráelnek egészen különös felelőssége és kötelessége van a testi Izráel iránt: nem fáradhat el a hívásban és az imádkozásban. De amíg azok hazatérnek, kell hívogatni a pogányokat, mert csak az ő bejövételük után történik meg a zsidók hazaérkezése. Nem elvi, de gyakorlati különbség, hogy a zsidómissziót minden gyülekezet közvetlenül is végezheti, nem kell hozzá világszervezet. A zsidók — kivéve Izráel államot — a keresztyén Egyház területén laknak s nagy ítélet a keresztyénségre, hogy zsidómissziója csak ennyire haladt. „Úgy fénylik a ti világosságotok...” (Mt 5,16).

JEGYZET. Felvethetné valaki, miért nem beszélünk belmisszióról? Belmisszió a tiszta református állásponton nincs. Ott támadt, ahol az Egyház elhanyagolt, és nem volt a hívók közössége, hanem egy társadalmi intézmény. Az Egyház elmulasztott funkcióit felébredt csoportok szabad, önkéntes tevékenység formájában gyakorolták. Féltekenyen őrizték függetlenségüket a „hivatalos” Egyháztól. Isten ezzel ítélte meg, és ezzel ébresztette Egyházát. A belmissziót megelőzi és feleslegessé teszi az „élő gyülekezet”.

A KEGYELEM ESZKÖZEI

Ige és sákramentum

A Szent Lélek munkája abból áll, hogy részesévé tesz Krisztusnak és az Ő jótéteményeinek. Ezt a hit felgerjesztése által végzi. A hit felgerjesztéséhez eszközöket használ s ezeket nevezzük *kegyelmi eszközöknek*. Két ilyen kegyelmi eszköz van: az *Ige* és a *sákramentum*.

A kettő megkülönböztetése csak gyakorlati szükséglen alapul, mert ez a kettő tulajdonképpen egy. Mindkettő Isten üdvakarataának közlése; egyik szóban, a másik látható szent jegyben, amely az Igét kíséri, megerősíti és pecsétli; tehát helyesen nevezik a sákramentumot *látható Igének*.

1. IGE. Isten magát az Igében közli. Az Ige Istennek kijelentéssé, teremtő gondolattá, életté vált ereje. Isten Ige által teremtette a világot. Igében mondta el, ki Ő. Ige által ítél, vet el, igazít meg, szül újjá. Krisztusban Igéje testesült meg. Igéjével hívja össze az egyházat és kormányozza. Igéjével vezeti, táplálja, vigasztalja, védi és bátorítja az Ő népét. Igéjében közli ígéreteit. Igéjében mint Atya, mint Fiú és mint Szent Lélek munkálkodik, az Ige mindenik személynek gondolata, akarata és ereje.

Ennek az Igének hirdetését bízta reá az Egyházra. Úgy rendelkezett, hogy a hit hallásból legyen, a hallás az Ige hirdetéséből és a hitből a megigazulás. Ezért az Ige a Szent Lélek legfőbb eszköze, az Egyház legnagyobb kincse, és hirdetése az anyaszentegyház érverése és lélegzetvétele.

Szokás az Igét a törvény és evangélium formájában szemléltetni. Erről beszéltünk a VIII. előadásban. Mondottuk, hogy az Istennel való viszony mindig követel, tilt, megítél, mert Isten szent és igaz; de ugyanakkor mindig ad, elenged, megbocsát, mert Isten szeretet. Az Ige ezért mindig törvény, azaz követelő, megítélő isteni igény s mindig evangélium, megbocsátó, elengedő, ajándékozó szeretet.

Azért az igehirdetés, mint a törvény prédikálása, feltárja és megítéli az emberi bűnt. Bizonyoságot tesz arról, hogy a törvényt helyettünk Krisztus töltötte be engedelmességgel és bűnhódással; rámutat, hogy a törvény a kegyelemből újjászületett ember életrendjét szabályozza.

Az evangélium pedig azt ismétli, hogy Isten szeretet, Fiát adta a világért; aki hisz benne, annak örökélete van. A törvény is, az evangélium is, az isteni kegyelem magaközlése is, együtt az Ige. Törvény evangélium nélkül, evangélium törvény nélkül nem igehirdetés.

2. A SÁKRAMENTUM. Az üdvtörténet folyamán Istennek az volt az állandó szokása, hogy az ő Igéjét bizonyos jegyekkel és cselekményekkel szemléltesse, megerősítse és megpecsételje. Ez a sákramentum. /

Meghatározása: *Sákramentum az az Istentől rendelt szent cselekmény, amelyben egyfelől Isten a szövetség tagjainak a Krisztusban megígért kegyelmét látható jegyekkel megpecsételi, másfelől a szövetség tagjai Isten iránti hűségükről bizonyoságot tesznek, és engedelmessegre magukat újfent elkötelezik.*

A sákramentum tehát három dologból áll: a) látható jegyből (víz, kenyér, bor), ami azonban pecsét és zálog; b) Istentől rendelt cselekményből, amely megszabja, hogyan kell benne részesülni, c) végül kegyelemígéretből, melyet Isten a kiválasztottnak osztályrészül juttat. — A cselekmény (actio ritualis) lényeges alkotórésze a szereztetési ige. Ennek ünnepi ismétlése nélkül

nincs sákramentum. A szereztetési ige nem változtatja meg az elemek természetét, de megváltoztatja felhasználását és rendeltetését. Ugyanis a szereztetési igével az elemeket a közönséges, profán használatból kivesszük, és arra rendeljük, hogy a kegyelmi szövetség céljait szolgálják. Ezt nevezzük *consecratio*-nak, az elemek megszentelésének. Természetes, hogy ez a megszentelés csak a cselekmény tartamára szól, mert addig tart a jegyeknek a kegyelmi szövetséget szolgáló rendeltetése, s utána az elemek megint felveszik természet szerinti jelentésüket: éppen olyan közönséges víz, kenyér és bor ismét, mint azelőtt. (*Extra usum a Christo institutum nihil habet rationem sacramenti. Bucanus.*) A láthatatlan lelki jó, amit a sákramentum a kegyelmi szövetség tagjainak nyújt, egy szóban összefoglalva: *Krisztus*. Személye, érdeme, halálának és feltámadásának minden java, úgy amint az hit által megragadható. Tartalma tehát ugyanaz, mint az Igének; csak formájában különbözik az Igétől. Az Ige hallással vesszük, a sákramentumot látással; az Ige mindenkinek hirdeti az üdvösséget, aki hallja, a sákramentum csak a hívőknek; az Ige hitet akar ébreszteni, a sákramentum a hitet megerősíti. Ezt a megerősítő virtust az által nyeri, hogy maga Isten szerette, s éppen avégből szerette, hogy az Ő szövetségében lelki, mennyei, láthatatlan javak közlésére földi, testi, látható dolgokat használjon fel, mintegy zálogul, pecsétül és jegyül. A sákramentum a szövetség jegye, pecsétje és záloga; méltósága a magát közlő Isten kijelentéséből és kegyelmi végzéséből ered. A sákramentumban, mint cselekményben a jegy magát a jegyzett dolgot jelenti. Ez a *substitutio signi pro re coelesti*.

Abból, hogy Isten a jegyző dolgot állította a jegyzett jó helyére, következik a kettő egysége, az *unio sacramentalis*, amely magának a sákramentumnak a „forma

essentialis"-a. Tehát a jegyek a sákramentumban immár nem „nuda signa”, hanem olyan jegyek, amelyek a jegyzett jót jelzik, nyújtják, közlik, alkalmazzák és elpecsételik, de nem úgy, mintha edények és csatornák volnának, hanem lelkileg és reálisan. Ezért a sákramentumos szóhasználat (phraseologia sacramentalis) a Bibliában és az igehirdetésben sokszor nevezi a jegyet, amikor a jegyzett dolgot akarja mondani (pl.: a Krisztus vére megtisztít, helyett: a Krisztus halála, áldozata, érdeme eltörli bűneinket), és sokszor jegyzett dolgot nevezi meg, mikor a jegyet akarja megnevezni (pl.: eltemettettünk a Krisztus halálába). Ezért mondjuk, hogy esszük a Krisztus testét, isszuk véréét, mosódunk, fürdünk vérében, amivel azt fejezzük ki, hogy realiter élünk azokkal a javakkal, amiket Jézus halálában és feltámadásában szerzett meg nekünk, röviden: élünk Krisztussal és jótéteményeivel.

A sákramentum hatása nem a jegy erején alapszik, mert a jegynek nincs semmi üdvközlő hatása, hanem a Szent Lélek közvetlen és személyes munkálkodásának az eredménye. A Szent Lélek munkálkodik a sákramentummal, mint eszközzel. Azért tekintetünket maga a jegy önmagán túl, Krisztusra irányítja, hogy azalatt, míg testileg a jegyekkel élünk, lelkünk hit által éljen azokkal a kegyelmi javakkal, amelyeket Krisztus szerzett számunkra, és Ő ad nekünk. *A sákramentum csak a hívőknek szól*, és csak hit által idvesség. A hitetlen csak a jegyekkel él; de mivel a jegyek a sákramentumban üdvjavak közlői, benne Krisztus nyújtja önmagát: aki hitetlenül veszi, Krisztust utasítja el, veti meg, s a sákramentumban úgy jár el vele szemben, mint azok, akik keresztre feszítették. („Nihil autem conferunt aut prosunt nisi fide accepta: non secus ac vinum vel oleum vel alius liquor, quamlibet large infundas, effluit tamen ac peribit nisi aperto vasis ore; vas autem ipse undique perfusum inane nihilominus ac vacuum ma-

nebit." Kálvin.) Ezért mondja Pál: aki méltatlanul veszi, kárhozatot vesz benne, mert nem becsülte meg az Úr testét (1Kor 11,29). A sákramentumot nem a hit teszi, nem az elfogadó emeli sákramentummá a hite által, hanem Isten szerzi a sákramentumot, és az unio sacramentalis az alkotó formája, ezért a hitetlen számára is a legszentebb üdvjavakat ajánlja fel, csak a hitetlen elzárkózik előle, visszautasítja, ezért *hatása* nem bűnbocsánat és örök élet, hanem megkeményedés, ítélet és halál. Ezen alapszik az is, hogy a sákramentum értékén, igazságán, üdvközlő erején mit sem változtat a kiszolgáltató méltatlansága, bűne vagy hitetlensége, mert Ő nem közvetít Krisztus és a hívó között.

Csak annyi igaz, hogy a legszentebb és legmeghittebb cselekménynél különösen bántana az Isten szolgájának megbotránkoztató méltatlansága.

A sákramentum *hatása* tehát hármassal: a) valóságos vétele a kegyelmi szövetség üdvjavainak, b) magunk új elkötelezése a szövetségi hűségre, c) új bizonyosság Isten részéről, hogy Ő az ő kegyelmét és hűségét mindörökké megőrzi.

Teológusaink nagy része azt vallja, hogy a forma sacramenti essentialis-hoz, vagyis az Istentől rendelt actio-hoz hozzátartozik az is, hogy ki szolgáltassa ki. Rendesen ordinált férfi egyházi szolga — laikus és nő nem.

Krisztus két sákramentumot szerzett: a *keresztséget* és az *úrvacsorát*. Az ótestamentumi előkép is kettős: a *körülmetélkedés* és a *páska*. A keresztség az *újjászületés* sákramentuma, ezért egyszeri és ismételhetetlen, *mint a születés*; az úrvacsora a Krisztussal való titokzatos *közösség* sákramentuma, ezért állandóan ismétlendő, *mint a táplálkozás*.

a) A KERESZTSÉG. A keresztség az Újszövetség első sákramentuma, amelyben mindazokat, akik a kegyelmi szövetséghez tartoznak, Krisztus rendelése szerint

vízzel leöntjük, és belemerítjük az Atyának, a Fiúnak és Szent Léleknek nevébe. Ez nekik jelzi és megpecsételi, hogy ők a kegyelmi szövetség közösségébe felvételve és a Krisztus titokzatos testébe beillesztve, megigazolást nyernek Istentől, Krisztusnak értünk kiöntött véérért. Ugyanakkor elköteleztetnek arra, hogy ezt az Atya, Fiú és Szent Lélek Istent imádják, és neki hittel és jó lelkiismerettel engedelmeskedjenek. Rövidebben: A keresztség az Újszövetség első sákramentuma, amelyben a kiválasztottaknak, az Isten családja tagjainak, vízzel való meghintéssel bűneik bocsánata és a Krisztus véérért a Szent Lélek által való újjászületésük megpecsételtetik.

Ebből világos, hogy a bűnbocsánatot és az újjászületést nem a keresztség adja. Azt Isten adja, s a Szent Lélek hajtja végre; a keresztség csak kifejezi és megpecsételi. A keresztségben nem történik büntörlés, csak kivesz az eredendő bűn terhe, súlya és átka alól; leve-szi rólam a belőle következő tartozást, a vétkeiséget és következményét, a büntetést azzal, hogy benne és általa elplántáltatom Krisztusba, Aki helyettem eleget tett, tartozásomat lefizette és büntetésemet elhordozta. Nem azért fogadtatott valaki fiúvá, mert megkeresztelték, hanem azért kereszteljük meg, mert hitünk szerint fiúvá fogadtatott. Előbb van a királyi adomány, azután a róla való írás, majd a rajta levő pecsét, végül a kézbeadás. Írás és pecsét nélkül is joghatályos az adomány, az írás is a pecsét nélkül is; de a legnagyobb megnyugtató és biztonság, ha mind a három egybe-esik. A kiválasztás sákramentum nélkül is érvényes. Ebből nyílegyenesen következik, hogy a keresztele-tlenül elhalt gyermekek és felnőttek nem kárhoznak el, csak akkor, ha el vannak vetve. Viszont az elvetést a keresztele-s sem változtatja meg. Hány megkeresztelt esik ki az üdvösségből!

Akkor miért keresztelünk? — kérdezhetné valaki. Azért, mert a keresztelés Isten-rendelte és Krisztus-szerzette megpecsételése annak, hogy a megkeresztelt a kegyelmi szövetségbe felvétel. Oda pedig mindenki felvétel, aki a Krisztusba vetett hitéről vallást tesz, s magát az Ő követésére elkötelezi.

Ebből két fontos dolog következik. Egyik az, hogy a keresztelés *előfeltétele a vallástétel*. A szabad, öntudatos döntés Krisztus mellett. A szívünk ünnepélyes átadása neki. — A másik pedig az, hogy a kegyelmi szövetségbe nemcsak a hívők, hanem azok *gyermekei is beletartoznak*. Ez így volt az Ótestamentumban is. A választott néphez hozzátartoztak a fiak, s azért a keresztelés előképét: a körülmetélést a gyermekeknek szolgáltatták ki. A gyermekkeresztség feltétele tehát az, hogy a szülők a kegyelmi szövetségbe beletartozzanak, illetve erről vallást tegyenek. Ha a gyermeknek nincsenek szülői, az aki neveli, tartozzék bele, illetve aki beletartozik, ünnepélyesen vállalja a keresztségben rejlő kötelességet: a gyermeknek az Isten ismeretében és félelmében való nevelését.

A hitvallástétel és fogadalom kötelezettsége egyfelől, másfelől a gyermekkeresztség ténye szükségképpen magával hozza, hogy amikor a gyermekek felnövekednek, *maguk tegyenek vallást a gyülekezet színe előtt az Atya, Fiú és Szent Lélek Istenbe vetett hitükről*. Ez az, amit helytelen szóval *konfirmációnak* neveznek. Ez a hitvallástétel vezet át a második sákramentumhoz, az Úrvacsorához. Felnőtt keresztelésénél ez egyszerre történik, a gyermekkeresztségnél az ifjúkor kezdetére esik.

Mivel a keresztség nem forrása az üdvnek, nem is eszközlője, csak megpecsételője, a keresztség az üdvösségre nem abszolúte szükséges. Lehet megkeresztelkedés nélkül is üdvözülni. De minél inkább látja valaki az ingyen kegyelemből való üdvösség drágasá-

gát, annál inkább és annál hálásabb szívvel becsüli meg azokat az Isten-rendelte jegyeket, amelyek éppen ezeknek a drága ígéreteknek a zálogai.

Ebből nemcsak az következik, hogy a kereszteletnül elhalt gyermekek nem kárhoznak el, hanem az is, hogy ún. szükségkeresztelezésre nincs szükség. A közeli halál a sákramentum forma essentialisát nem bonthatja meg sem a jegy anyagában, sem a kiszolgáltató személyében. Mással, mint vízzel keresztelezni nem lehet, s más nem keresztelezhet, csak az, akire a gyülekezet az igehirdetés tisztét (ministerium Verbi Divini) bízta. Jézus a tanítványait küldte keresztelezni s egyidejűleg a tanítás, a tanítvánnyá tétel, tehát az igehirdetés tisztét is rájuk bízta.

b) AZ ÚRVACSORA a másik újszövetségi sákramentum, amelyben a megtörtetett kenyér és kiöntetett bor ételével és italával a hívőknek, a kiválasztottnak, a Krisztus érettünk megtörtetett testének és kiontatott vérének javai: a bűnbocsánat és örök élet kiábrázoltatik és elpecsételtetik. Az úrvacsora tehát csak a kegyelmi szövetség tagjainak szól. Csak a rite ordinált minis-ter szolgáltathatja ki. Anyaga a mindennapi kenyér, amellyel rendszeren élnek — kovászos, vagy kovásztalan, mindegy — és a rendes bor. Az Úr kovásztalan kenyeret osztott, mert éppen páskavacsora volt és valószínűleg vörös bort, de ez nem tartozik a sákramentum forma essentialis-ához. Oda az a kenyér és az a bor tartozik, amellyel ott és akkor általánosan táplálkoznak.

Az actio sacramentalis áll: a kenyér megszentelése (megáldása), megtörése, kiosztása és megevése.

! A kenyér és bor megszentelése nem mágikus eljárás, nem varázsszavak hókusz-pókusza, hanem a profán használatból kivétele és a sákramentumi célra felajánlása. Tulajdonképpen maga Jézus Krisztus végezte el, midőn „vette a kenyeret, hálákat adván, megtörte”.

Ezzel egyszersmindkorra a kenyeret és bort elkülönítette és felszentelte az ő testének és vérének hordozójává, látható Igévé tette az ő haláláról és feltámadásáról. Ebben a főpapi, áldozati imádságban benne van a hálaadás, amit a Fiú emberi állapotának alacsonyágában az Atyának elmondhatott mindazért, amellyel az Atya az Ő váltságművét segítette és megajándékozta, valamint a könyörgés az áldozat fogantatosságaért minden hívó számára. Jézus Krisztus eme főpapi, konzekrációs imádságába mi belekapcsolódunk azzal az imádsággal, amellyel hálát adunk a sákramentumért és könyörgünk fogantatásáért; továbbá azzal, hogy magát a sákramentumot az Úr rendelete szerint hajtjuk végre. „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre!” Ezzel a jegyeket kivesszük világi összefüggésükből és a sákramentális értelem és funkció betöltésére felajánljuk és a Szentháromság Isten rendelkezésére bocsátjuk.

A kenyér megtörése lényegesen hozzátartozik a sákramentum forma essentialis-ához, éppúgy, mint a bor kitöltése. Azért, mert az Úr is megtörte, azért, mert azt jelzi, kezeseli és pecsétli a megtört kenyér, hogy a Krisztus teste érettünk megtöretett és vére érettünk kiontatott; az a mozzanat pedig, hogy ezt „vesszük”, mégpedig a kezünkkel vesszük, azt jelenti, hogy éppen *énérettem* töretett meg az a test; mint ahogy az egyházi szolga kezembe adja a kenyeret, úgy adja Krisztus magát éppen nekem. Benne van a Tamás tapasztalata: a megtöretett test itt van a kezemben — én Uram és én Istenem! Végül az evés és ivás továbbviszi a részesülést, kiábrázolja azt a folyamatot, melyben Krisztussal olyan egy leszek, mint a megevett kenyér tápláló ereje a testemmel és a megivott bor tüze a véremmel. Az elsajátított Krisztus gondolata ez.

A cselekménynek gyülekezetben kell lefolynia, tehát a templomban, nyilvános istentiszteleten. De csak felnőtt hívők részesedhetnek benne, azaz olyanok, akik

hitvallástétellel megjelentették, hogy magukat a kegyelmi szövetség tagjainak tartják.

Az az üdv jó, amit az úrvacsora közöl, nem más, mint maga Jézus Krisztus, istensége és embersége teljességében. De abban is úgy, amint a kereszten megtörtetett a teste és kiontatott a vére. De nemcsak ahogy objektíve történt ez, hanem ahogy értem történt meg, s így van jelen nekem, az én számomra Krisztus a sákramentumban.

Krisztusnak ezt az értem megtörtetett testét és kiontatott vérét közli velem, adja nekem a sákramentum. Adja pedig szájamnak a kenyeret és bort, hitemnek értem megtörtetett testét és vérét. Szájamnak a kenyeret és bort test szerint; hitemnek a Krisztus testét és vérét szellemileg, lelkileg. Mindkettőt valóságosan. De nem adja szájamnak a Krisztus testét és vérét természet szerint, lényeg szerint, annak a testnek szubsztanciáját, amelyben Krisztus az utolsó vacsorán az asztalnál ült, s annak a vérnek matériáját, amely ereiben lüktetett. Viszont ha nem corporaliter és localiter, hanem sacramentaliter adja számnak a Krisztus testét és vérét, és adja hitemnek a kenyérben és borban ugyanezt. „Ez az én testem.” Ebben az ítéletben az alany a valóságos kenyér; az állítmány a Krisztus érettem megtörtetett teste és kiontatott vére; ez az a sákramentumi metonymia, ami azt mondja: amaz emennek jegye, záloga, pecsétje, magával a sákramentumi akcióval, az isteni szerzés alapján, olyan egységgé válva, amelyben a jegy a jegyzett dolognak eszköze, közlője, valósága és bizonyossága.

Ily módon a sákramentum evése és ivása hit által történik, de olyan reálian és bizonyosan, mint a testi evés és ivás. Hit által esszük a Krisztus érettünk megtörtetett testét és kiontatott vérét, azaz Őt felvesszük a mi életünkbe. Egyesülünk Vele. Ez az egyesülés a Szent Lélek által történik, aki lakozik Krisztusban, mint ben-

nünk. Oly teljesen, organikusan kapcsol egybe minket Krisztussal, mint a tagokat a Fővel, hogy a dicsőséges testében az Atya jobbján uralkodó Krisztus bennem él minden javaival és ajándékaival, mindazzal, amit halála és feltámadása által nekem megszerzett. A sákramentumban a teljes Krisztus adja magát nekem.

A sákramentumban tehát két lakoma halad egymás mellett: egy testi és egy lelki. Egy látható és egy láthatatlan. Mind a kettő reális, valóságos. Amabban az egyházi szolga adja a kenyeret és bort, emebben a Szent Lélek közli, velünk az értünk meghalt Krisztust. Amott szájjal kenyeret és bort veszünk, emitt a lélek szájával, hittel vesszük a megtört testben és kiontott vérben magát Krisztust s mindazt, amit nekünk halálával megszerzett. Amott a kenyeret és bort a hitetlenek is vehetik, de azok csak kenyeret és bort vesznek; emitt csak a hívók vehetik azt, amit Krisztus önmagában nyújt nekünk. A két lakoma a Szent Léleknek egyetlen egységes actio-jává válik, amelyben a külső, a látható, a jegy hordozza, közli, kezeseli és pecsételi a belsőt, a láthatatlant, a lelkit, mert éppen ez volt a sákramentum jézusi szereztesének az oka és az elért célja is. Együtt, egyszerre, de nem összeelegyítve, mert nem sákramentum a külső evés lelki evés nélkül; nincs lelki, belső evés — külső evés nélkül; s ami a legfőbb képtelenség, hogy Krisztus testi evés tárgya legyen, vagy hogy a jegy átváltozzék substantialiter a jegyzett jóvá, hogy az ostyából Krisztus legyen.

Mindebből nyilvánvaló, hogy az úrvacsoravételre komolyan kell készülni. A készület az isteni kegyelem nagyságának szemléletéből áll és a magunk megvizsgálásából. Azt kell magunkban megnéznünk: van-e bennünk elég alázatosság, van-e őszinte hit és tiszta szeretet. Az első a bűnbánathoz vezet, a második a hit megvallásához, a harmadik a fogadalomtételhez a háladatos és szeretetben gazdag élet felől. Ezért tesszük

fel ezt a három kérdést ágendánkban. Az apostoli hitforma a keresztelésnél a sajátos hitvallás. Az úrvacsorázó gyülekezet meghitt, családias. Nagy tömegek processiója lelki kártétellel járhat.

A KERESZTYÉN ÉLET ÁLLOMÁSAI

Üdvrend

Minden élet, a fizikai is, csupa titok és rejtelem. Ez az ember egyetlen igazi problémája, s még nem fejtette meg, talán nem is fogja megfejteni soha. Pedig a fizikai élet érzékelhető, tapasztalati valóság, a természettudományos megismerés tárgya. S ha ez az élet is csupa titok és rejtelem, mennyivel inkább a lelki élet, vagy éppen a Krisztusban való élet. De ki vonná kétségbe realitását, hiszen tapasztaljuk magunkban és másokon; ki vitatná el, hogy nem élet, mikor születik, nő, szaporodik, esetleg meghal. Ugyanakkor azonban természetfeletti, láthatatlan, örökkévaló, Istenben és Krisztusban elrejtett. Azért nem vállalkozhatunk másra, mint hogy leírjuk a keresztyén élet nagy állomásait. A keresztyén élet mindig ugyanaz, de különböző formát mutat aszerint, hogy fejlődésének melyik fokán megy át. A Duna is ugyanaz a folyam, de meg lehet különböztetni, milyen képet mutat Donaueschingernél, Dévénynél, a Vaskapunál, a deltájánál. Ezért beszélünk a keresztyén élet nagy állomásairól.

1. AZ ELHÍVÁS. Isten az övéit öröktől fogva kiválasztotta. Krisztus az időben végrehajtotta értük a váltság művét. Ezt a Szent Lélek alkalmazza az elhívottakra. Tehát a hívó keresztyén élete az elhívással kezdődik.

Az elhívás Istennek a tette, amellyel az embert a bűn állapotából az Ige hirdetése és a Szent Lélek munkálkodása által kivezeti, és a kegyelem állapotába átviszi. Az elhívásban Isten megszólítja azt, aki az övé; magával

szembeállítja, hogy véghezvigye benne kegyelmének tanácsvégzését. Történik ez egyrészt az Ige hirdetése által. Ez az általános, a *külső* elhívás. Hasonló ez a magvetéshez, amely tele marokkal szóródik minden irányban. Sokat elkap a szél, a madarak, sok útszélre, köves helyre esik. A magvető ezzel most nem gondol. Neki az a feladata, hogy vessen. Az Ige mindig törvény és evangélium. Akkor sem hiábavaló, ha nem fogadják be. A meg nem hallgatott evangélium a visszautasított meghívás, a visszautasított meghívás lázadás. Aki csak egyszer hallott evangéliumi szót, és nem jött, magára vessen. Az Ige pedig mint törvény, hirdeti az Isten igazságát, haragját ellenségei, jókedvét barátai iránt. A meg nem fogadott igehirdetés az örök tűzből vett eleven szentet gyűjt a hallgatók fejére.

A választottak azonban másképp viselkednek. Bennük a Szent Lélek megkezdi a maga munkáját azzal, hogy fogantossá teszi az Igét. Ezek felfigyelnek, és meghallják, hogy Isten örök tanácsvégzése szerint az övéinek Krisztusért és Krisztusban bűnbocsánatot és örök életet ígér. Három dolog foglaltatik benne: a) az, hogy Isten a világnak életet és üdvöt ad („Úgy szerette a világot...”); b) az, hogy ebben bűnbánó szívvel hinni kell; c) s az, hogy akik hisznek, azok elnyerik a Krisztusban felajánlott üdvösséget (testimonium, mandatum, promissio). Ezt a hívást változtatja a választottak szívében a Szent Lélek személyes elhívássá. Miután az elhívás az eleveelrendelésnek a következménye, mintegy beváltása és végrehajtása, nem kell félni attól, hogy a kiválasztott nem hallja meg, hiszen erre a hívó szóra választatott ki! Ez az a döntő hallás, amelyben az alvó lélek felébred és Istennel szembenéz. Onnan kezdődik a kiválasztott ember keresztyén élete.

Az elhívás történhetik (felnőtt) kereszteléskor, a konfirmációkor, istentiszteleten, négy szemközti beszélgetésben, vagy magányos bibliaolvasás közben; nincs

semmi külső eseményhez kötve; független minden feltételtől, csak a tanácsvégzéstől, eleveelrendeléstől nem, mert annak az életbeléptetése.

2. Az elhívás közvetlen eredménye az ÚJJÁSZÜLETÉS. Az újjászületés a Szent Léleknek az a munkája, amely a mi megromlott, bűnös – de kiválasztott és elhívott – személyünket természete szerint újjáteremti. Ez az újjáteremtés egyrészt helyreállítás, restauráció, az istenkép eredeti tisztaságának a visszaállítása. Eltávoztatása és kiküszöbölése mindannak, amit rajtunk rontott a bűn. Tehát helyes ismeret, szabad akarat az engedelmességre, Istennek megszentelt ajakkal és megszentelt étellel való imádása. Ez azonban még nem elég. Ehhez járul még az újjászületés főadománya: maga Krisztus. Krisztus mint új élet; akár úgy, hogy a hívó beleoltatik, akár úgy, hogy Ő él a hívóban, mindenképpen az a mysticus unio, teljes életközösség, ami az által létesül, hogy meghalunk a Krisztus halálában és feltámadunk az Ő életében. Krisztus bennünk az Igében fogamzik meg, mert Ő a testté lett Ige, és az Ige a szóvá, beszéddé, teremtő aktussá vált Krisztus. Ez a három tényező: a teremtésben vett istenkép; a megfeszített és feltámadott Krisztus és a róla szóló teremtő Ige a Szent Lélek által az új ember: a Homo Renatus magvává, életcsírájává válik egy titokzatos szempillantás alatt.

Az újjászületés rendesen öntudatlan, pillanatnyi, kiszámíthatatlan, éppen olyan, mint a fogamzás, a petének a sperma által való megtermékenyítése. Ezt csak Isten látja, tudja, mert ez a pillanat, amikor az eleveelrendelés belép az életbe. Ezzel fejeződik be az elhívás: a kiválasztott annyira eggyé lett a megfeszített és feltámadott Krisztussal s Vele olyan viszonyba került, mint a test a lélekkel. Ő már a Krisztus, mélyen elrejtve a Szent Lélek műhelyében.

3. A MEGTÉRÉS. Az újjászületés öntudatlan és sze-

münk elől elrejtetett, mint a fogamzás. Bezzeg nem az a következménye, akár a terhesség és a szülés. Az újjászületés megtérésben jelentkezik. A megtérés pedig az emberi életnek legnagyobb forradalma és leszámolása. Az ember egész külső és belső világának átrendezése. „Umwertung aller Werte.” Két bibliai szókép ábrázolja ki: a megfordulás és irányváltoztatás (epistrophē) és az elme megváltozása (metanoia).

Mikor az ember meghallja a hívást, felfigyel rá, s arrafelé megy, ahonnet a hívás elhangzott, megtörténik a megtérés első lépése. A következő annak a belátása, hogy nem jó úton jár, s útja a kietlenbe veszett. Eltévedt. A halál felé megy. Rögtön utána erősödik a hívás, ragyognak fel az ígéretek, vonzanak a példák. Ekkor hatalmasodik el rajtunk egy elemi erejű érzés: a bűnbánat. Meglátása annak, hogy mi vagyunk az okai nyomorúságunknak. Elszakadtunk Istentől, vagy szembekerültünk Vele. Ellenségeivé lettünk. Így a harag gyermekei vagyunk. Nem vádolunk érte senkit, csak magunkat. Legkevésbé Istent. Istennek igazat adunk. Ellentmondunk magunknak, a világnak, a Sátánnak, s igent mondunk Istennek. A Szent Lélek ihletésére most következik egy vakmerő, kockázatos aktus. Elfogadjuk az evangéliumot. Rátesszük az életünket a felénk dobott deszkaszálra. Ráállunk, mint a kősziklára. Fogódkodunk. Egyszóval hiszünk. Megrendülve látjuk, hogy a hit igazolja önmagát. Adja, amit ígér. Elveszem a bűnbocsánatot, megtapintom a Krisztus sebeit, megtalálom az Ő békességét. Mérhetetlen öröm és világosság fog el. Pillanat alatt megoldom életem legnagyobb erkölcsi válságait. Egyszerre érzem, hogy mindenre van erőm Krisztus által. Érzem, hogy elég az Ő kegyelme. Elhagyom régi világomat, s egy vándorbottal, mint Ábrahám, megyek az ígéretek felé. Átalakul az ízlésem, a külsőm, a környezetem, a társaságom. Szeretem azt, amit eddig semmibe sem vettem,

vagy gyűlöltem: a Jézus társaságát; és megvetem azt, amit eddig legfőbb örömömnek tartottam. Egy roppant cenzúra életemet két részre metszette. Átmentem egy óriási vízvásztón s más éghajlatba, más vizek partjaira értem. A hit világában járok. Minden nap új meg új csodát látok, új meg új titkot fedezek fel, új meg új magaslatokat és mélységeket járok be.

Természetes, ha ez a tapasztalás egy élményhez, látáshoz, eseményhez kapcsolódik, onnan számítja önmagát. De mindez tulajdonképpen az újjászületés külső vetülete, következménye, annak a pillanatát azonban nem tudjuk. Ha valaki időhöz, dátumhoz tudja kapcsolni, ám tegye, csak azt ne gondolja: azért igaz a megtérés, mert dátumhoz kötött; a megtérés az újjászületésért igaz. Ezt bizonyítja az ellenpróba. Lélektani befolyásokra — a szuggesztio és a tömegszuggesztio bizonyos formái révén — megtörténhetik, hogy valaki a megtéréshez hasonló lelki élménysorozaton megy át, anélkül, hogy újjászületett volna. Az ilyen embernél elviharzik az egész megtérési élmény. Később ő maga állapítja meg: kigyógyult belőle.

Az újjászületésnek az ember passzív szereplője. A megtérésnek aktív, mert összes lelki erőit latba kell vetnie, hogy ezt a nagy átrendeződést, külső és belső forradalmat végbevigye. A megtérés lélektani menete az egyes hívó alkatához, temperamentumához, jelleméhez mérten éppen a Szent Lélek egyéni munkálkodásából kifolyólag más és más lehet. Attól is függ, milyen ellenállást tanúsítunk a Szent Lélek ellen. Nem mindenki úgy tér meg, mint Pál vagy Augustinus. De mindenki megtérés teljes önátadás Krisztusnak.

4. MEGIGAZULÁS. A lélektani menet rajzát megint meg kell szakítanunk és teológiai mozzanatra kell figyelnünk. Arra, hogy az újjászületett embert Isten igaznak nyilvánítja. A megigazítás Istennek az a tette, amellyel a Krisztusba beoltott hívót úgy tekinti, mint

magát Krisztust. Olybá veszi, mintha mindazt, amit Krisztus tett és szenvedett, az ember maga tette és szenvedte volna. Kiindulása Istennek az a bírói ténye, hogy Ő, az igaz és szent, a bűnös embert, aki halálos vád alatt áll, s maga is vádolja magát, azért, mert a Kezes, Krisztus, önfeláldozó szeretetből a vádlott helyett kiállotta a halálos büntetést és tökéletes engedelmességet tanúsított, s ezt bűnbánattal és élő hittel a vádlott elfogadja: igaznak nyilvánítja. Ez a megigazulás nem az Isten lényegét alkotó igazság és szentség, hanem a törvény betöltéséből eredő igazságosság; a kegyelem pedig abban nyilvánul, hogy a törvényt nem mi töltöttük be, hanem Krisztus, mégpedig bűnhődésével és engedelmességével, de Isten a Krisztus igazságát ingyen kegyelemből nekünk tulajdonítja. Mihelyt a Krisztus igazságát Isten nekünk tulajdonítja, eltöröltetik bűneink adóssága (*reatus*) és megnyertük az örökélet ígértét. Ez azt jelenti, hogy nemcsak az elkövetett vétkek töröltettek el, hanem az örökélet biztosításával Isten az embert olyannak ismerte el, akinek igazságossága olyan teljes, mint a Krisztusé. Ezt a megigazítást már továbbviszi, kiegészíti a *fiúvá fogadással (adoptio)*, Istennek az a döntése, hogy a megigazult, Krisztusért és Krisztusban, fiú és örökös, Krisztusnak örököstársa.

Ezzel megszűnt az ellenséges viszony Isten és az ember között. A megigazított ember *megbékél* Istenel és elérkezik az *Isten fiainak szabadságára*. Ennek bizonyosságát a Szent Lélek adja, mikor az ember ajakáról elhangzik a döntő szó, ami után epekedett a nyomorult ember és a teremtett mindenség: *Atyám!*

Mindez *hit által* megy végbe. De világosan kell látni, hogy nem a hit igazít meg, hanem Krisztus; a hit csak az az eszköz, amellyel a Krisztus igazságát elvehetjük. Nem az ember igazítja meg magát azzal, hogy a megigazulás céljából a Krisztusba vetett hitet eszközül felhasználja, hanem Isten igazítja meg az embert azzal,

1

hogy neki ajándékozza a Krisztus igazságát a Krisztusba vetett hit formájában.

A bűnös ember megigazításán kívül van egy másik megigazítás: az igaz emberé, a megigazítotté (*iustificatio iusti*). Ez hitének őszinteségéről, az Isten utáiban való járásról és a jócselekedetekről ad bizonyosságot. Ez a kegyelem elveszíthetetlenségének, a hitbizonyosságának és a kegyelem ellenállhatatlanságának tanításával határos. Megmutatja, hogy a keresztyén ember a kegyelemben mindig nő, s bár sok kísértésnek, esetleg bukásnak van kitéve, botlása, esése alkalom arra, hogy az Atya nagy szeretetét még jobban megtapasztalhassa, s a Szent Lélek ereje által a szövetséges hűségben kitarthasson.

A megigazításnál tehát a kegyelem nem abban jelentkezik, hogy Isten az istentelent istenesnek, a bűnöst igaznak, az igaztalant hűnek nyilvánítja, mert ezt Isten igazsága nem engedi. Senki sem mondható gazdagnak, aki szegény, csak ha neki adod vagyonodat. Isten a megigazításban az embert először gazdaggá, igazzá teszi s azután annak veszi. A *iustificatio forensis*-ben, a bírói megigazításban, más igazság nyilvánul. Krisztus igazságát veszi a mienk helyére (*dikaiōma*) s arra mondja ki, hogy betöltöttük a törvényt, kiállottuk a büntetést, mint ahogy Krisztus passzív és aktív engedelmességével mindezt megtette. A kegyelem ott jelentkezik, hogy mindezt Isten elfogadja, beszámítja, ezt a cserét tulajdonítja. A kegyelem az Atya, Fiú és Szent Lélek műve, s ezt fogadja el a hit. A hit a Fiú és Szent Lélek funkciója között illeszkedik be, mert a Szent Lélek benne azt teszi szubjektívvé, amit az Atya tervezett, s a Fiú megszerzett.

5. Az újjászületésben megindult folyamat a MEGSZENTELŐDÉS-be megy át. A megszentelődés Istennek az a munkája, mellyel Ő a Krisztusban újjászületetteket öröklött bűnösségükből egyre jobban meg-

tisztítja, s alkalmassá teszi arra, hogy az ő nevét jócselekedetekkel szenteljék meg. Folyamata abból áll, hogy a hívő egyre határozottabban mond nemet mindarra, ami istenellenes, és egyre teljesebb odaszánással mond igent mindarra, ami Isten akaratával egyező. Fontos látnunk, hogy az újjászületett ember nem büntelen ember, mert még csak egy parányi csíra, s az egész ember a régi. Ennek kell megcserélődnie: az egész ember legyen új, s a régi csak egy kis kovász, amely e földi életben egészen sohasem irtható ki, hogy mindig „félelemmel és remegéssel vigyük végbe üdvösségünket” (Fil 2,12). A megigazítás külső cselekmény, a megszentelődés belső. A megigazítást passzív vesszük, a megszentelődést aktív hajtjuk végre. Az újjászületés öntudatlan, pillanatnyi, a megszentelődés az egész életre tart és öntudatos, határozott erőfeszítés, pillanatonként felelős döntés. A megszentelődés a megtéréssel halad párhuzamosan, s nem egyéb, mint a lépésenként leszögezett, kikristályosodott, befejezett megtérési folyamat. A megigazítással megerősített és az újjászületéssel tartalmat nyert megtérés: ez a megszentelődés.

A megszentelődés normája az Ige, mint törvény és evangélium. A törvény követeli az engedelmisséget, az evangélium ébreszti és a hálával erősíti.

A megszentelődést jól ábrázolja a bibliai kép az *óember megökléséről* és az *új megelevenítéséről* (= levetkezés és felöltözés). Ez nem két külön folyamat, hanem ugyanazon menetnek színe és visszája. Fő és alany a *vivificatio* s ez végzi a *mortificatiót*. Ezért a keresztyén ember lelkületében az Isten szerinti bánat elegyedik az Isten szerinti örömmel. Bánat a még mindig jelentkező, kísértő óemberi romlottság miatt, örövendezés a kegyelemnek bennünk előrehaladó munkája felett. Ez az Isten szerinti bánat nem tévesztendő össze a világfájdalommal, ami a hitetlenség és a re-

ménytelenség terméke. Ez a „dolor secundum Dominum” alapja annak a *resipiscentia*-nak, *megjobbultást fogadó bűnbánatnak*, amely a keresztyén ember életének éppen olyan alapmotívuma, mint a hála.

A keresztyén ember élete két fundamentális magatartáson épül fel: a *hit* és *engedelmesség* magatartásán. A kettő együtt az élet. A hit engedelmesség nélkül üres, az engedelmesség hit nélkül vak. A hitből való engedelmességet új életnek nevezzük. Ez az engedelmesség: önmagát megtagadja, alázatosan hordozza keresztyét, s alázatosan cselekszi azt, amiben a menyeyei Atya megbízásából foglalatossnak kell lennie.

A megszentelt keresztyén életnek gyümölcsei a *jó-cselekedetek*. A jócselekedet nem üdvösségszerző; nem ad jogot az üdvösségre; de bizonyos jegye a keresztyén életnek, mint a nemes gyümölcs annak, hogy a fa beoltatott. A jócselekedetek három dolgról tesznek bizonyosságot. Isten felé a megváltott ember háláját fejezi ki. A hívő felé isteni jelek és bizonyosságok kiválasztottságáról és kegyelmi állapotáról. Felebarátaink felé példaadás és misszió. „Úgy fényljk a ti világosságotok...” (Mt 5,16). De csak azok a cselekedetek jók bibliai értelemben, amelyek e három feltételnek megfelelnek: a) Istentől rendeltettek, b) a Krisztus megváltó szeretete iránti hálás viszonszeretetből származnak és c) Isten dicsőségét szolgálják.

AZ UTOLSÓ DOLGOK

Isten megteremtette a világot, hogy találkozzék az Ember-rel. A világot úgy alkotta, hogy méltó tere és kerete legyen ennek a találkozásnak. Felséges templom egy mindennél felségesebb istentisztelet számára, amelyet Életnek nevezünk. De az ember elbukott, ellensége lett az Istennek és romlása kiterjedt az egész teremtett világra. Isten úgy határozott, hogy megváltja a világot. Kiválasztotta az övéit és azokat Krisztusnak adta. A Fiú elfogadta. Isten Krisztusban testté lett, maga állott oda az ember helyére; engedelmeskedett és bűnhődött. Ezzel eleget tett a bűnért. Halottaiból feltámadott s ezzel megindította azt az új életet, új világot, amely a régi helyére lép. Benne megjelenik az új ember, a homo renatus. Titokzatos teste az Egyház, amelyben összegyűjti és élteni a kiválasztottakat. Tanítja, vigasztalja és vezeti s Szent Lelke által csodálatosan munkálkodik bennük.

Mindezzel azonban a *váltság műve befejezve nincs*. Nincs *egyéni* vonatkozásban, mert halál után következik el a végső megoldás; nincs a *közösségi* vonatkozásban sem, mert a szentek *egyessége*, az Egyház félig földi és félig mennyei; nincs a *teremtés* egész rendjére nézve, mert nem történt még meg a nagy leszámolás: a mindenségnek abba az állapotba helyezése, amilyennek Isten látta és gondolta. Mindezt az „*Utolsó dolgokról*” szóló tanításban vallja meg az Egyház, amelyet görögös szóval *eszkhatalogiának* neveznek (*eschaton* = az utolsó dolog, a vég). Az *eszkhatalogia* a keresz-

tyén tanítás roppant szimfóniájának a mindent összefoglaló fináléja.

Természetes, hogy Krisztus személye körül alakul ki. Mégpedig úgy, hogy Krisztus visszajön, s véghezviszi a nagy Befejezést. Krisztus visszajövetelét *paruziának* nevezik. Az eszkhatologia középpontja a paruzia. A következő főbb tanítások vannak benne: a) a halál utáni élet; b) a feltámadás; c) az utolsó ítélet és d) a dicsőség.

1. *A halál utáni élet.* A Kijelentés aránylag keveset mond a halál utáni életről, de ez éppen elég nekünk. A hit és engedelmesség azt parancsolja nekünk, hogy elégedjünk meg azzal, amit e titkokról Isten mond, és ne kapkodjunk emberi bölcselkedés és képzelődés dőreségein. Ez pedig az, hogy *a hívók lelkei a halál után azonnal Krisztushoz mennek*, és Benne elrejtőznek. Az Ő szeretetében és örömében. A hitetleneket eltakarja az Ő szemrehányása és bánata. A hívókkal Krisztuson át ebben az állapotunkban is van közösségünk még földi életünkben. Krisztusban találkozik az imádságunk, a szeretetünk. Krisztuson keresztül tanácsolnak és vigasztalnak. Krisztuson keresztül örömet okozhatunk nekik. Csókjaink és vallomásaink Krisztus sebeihez érkeznek hozzájuk. A hitetlenek felé, akiket eltakart előlünk Krisztus szomorúsága, csak Krisztuson át küldhetjük szánó szeretetünket, megbocsátó, kiengesztelő-dött szívünk üzeneteit és imádságait. Bízunk rá Krisztusra, úgy használja, ahogy neki tetszik.

Ez az állapot a *várakozásé*. Nem azért, mintha az egyes lélek tökéletes váltságát nem tudná Krisztus a halál után azonnal elvégezni, hanem azért, mert az ember nemcsak egyén, hanem közösség is, egy szövetség tagja, s az ő további helyzete az egész közösség, a szövetséges nép sorsától függ. Ezért van szükség az együttes, az egyetemes megoldásra. „Rendelt egy napot, melyen megítéli a földkerekségét igazságban egy

férfiú által, Akit arra rendelt, bizonyoságot tévén mindenkinék azáltal, hogy feltámasztá Őt halottaiból" (Ap-Csel 17,31). A haláltól eddig a napig terjedő időt a „közbeeső állapot”-nak nevezik. A kijelentés erről többet nem mond, s ezért az emberi bölcselkedés különös kandisággal és találékonyssággal próbálja ezt az időszakot kitölteni.

Egyik a *spiritizmus*, amely különös keveréke a mágia-nak és animizmusnak. Azt képzelik, hogy emberek hókusz-pókuszai, asztaltáncoltatásai képesek a Krisztusban elrejtőzködő lelkeket megidézni s rákényszeríteni, hogy badar kérdéseikre feleljenek.

Másik véglet a *tisztítóűz*, hová leszállanak a lelkek, és szenvedéseikben megtisztulnak. A vezeklés tisztító ereje mély keresztyén gondolat. Nem is ezt kifogásoljuk, hanem azt, hogy szenvedéseiket meg lehet rövidíteni imádságokkal és miseszolgáltatásokkal. A keresztelestelenül elhalt kiseddek a *limbus infantium*-ba jutnak, mert a keresztelezés elvégzése nélkül nincs üdvösség. Ebben az a pogány gondolat van, hogy egy szertartás, egy szent cselekvény elmulasztása vagy végrehajtása dönt egy lélek üdvössége vagy kárhozata felől. Ez a mennyei materializmus.

2. *Krisztus visszajövele*. A Szentírás első és fő kijelentése erre az, hogy *Krisztus visszajön*. Ezt maga az Úr jelentette ki, és ez az Egyháznak egyik fundamentális igazsága és fő-fő vigasztalása. A másik az, hogy a *visszajövetel ideje és módja titok*. Ezt csak az Atya tudja, s emberi állapotában maga Krisztus sem tudta. Ez is hozzátartozott az Ő status exinanitio-jához. Harmadrenden a Szentírás megmutatja, hogy a visszajövetelről mit hittek az apostolok, a gyülekezetek adott helyen és időben. Ez bizonyos eltérést mutat még egy ember hitében is. De a Szent Léleknek az a célja ezzel a változatossággal, hogy megmutassa mindig és minden helyzetben: a visszajövetel hite milyen vigasztaló és

fegyelmező erőt jelentett a hívókra nézve. Aki pontos időt mond be, az csalódik, vagy csal; annak van igaza, aki úgy él, hogy holnapra várhatja, s aki az eljövétel megérése nélkül csonkítatlan teljes hitben tudja lehunyni szemét.

A Jelenések Könyvének egyik szakaszát (20,1 – 6) helytelenül magyarázva jutottak oda, hogy Krisztus visszajövele után egy ezeréves *birodalmat* vártak, amelyben a soron kívül, egyelőre feltámadt mártírok uralkodnak. Ennek letelte után jó az utolsó ítélet. Ez a tanítás az ún. *khiliazmus*, az ezeréves krisztusi provizóriumról szóló tanítás, melyet latinus szóval *millennizmusnak*, hívóit millennistáknak nevezik. Az illető hely igazi értelme az, hogy az utolsó időkben elválik és szembeáll a hívók tábora a hitetlenek táborával. A legszörnyűbb harcban szélcsend áll be. A polarizált és eggyé vált Egyházban olyan úrrá lesz a vértanúszellem, a hitvalló erő és bátorság, mintha a nagy mártírok maguk, szinte test szerint, ülnének a kormányzás királyi székében, s aki halálig hű volt, az Vele uralkodik, mint Istennek és Krisztusnak a papja.

Mindez azonban nem tudja feltartóztatni a világtaklizmát, amely Krisztus visszajövetelét keretezi és kíséri. Bár nem tudja senki, mikor jó el, mégis előjelei kétségtelenül felismerhetők. Ilyen: az evangélium az egész világon hirdettetik, s betelik a pogányok közül kiválasztottak száma. Izráel megtér Krisztushoz a maga kiválasztottaiban.

Krisztus ellenségei végső harcra szerveződnek, Krisztus-ellenes erők megtestesítőjének, az Antikrisztusnak vezetése alatt. Megkezdődik az emberi társadalom feloszlása, sőt a kozmikus rend eresztékei is kezdenek lazulni. Az ember a fenevad képét hordozza s nem a Krisztusét. Ilyen körülmények között jelenik meg Krisztus, aki a Szentháromság Isten teljes felhatalmazásával, mint Bíró, beül királyi székébe. Megkezdődik a végítélet.

Ennek első jelenete a *feltámadás*. A görög és pogány gondolkozás azt tanította, hogy a test szennyes börtön, amelyben fogolyként sínylődik egy királyleány, a lélek.

A halálban széttörik a börtön és a lélek halhatatlanságra felszabadul. — A Szentírás szerint a test és a lélek egy műremek. A bűnben először a lélek romlott meg s ez rontotta meg a legcsodálatosabb alkotást: a testet. A következmény az lett, hogy a lélektől megrontott test lett a fertőzés hordozója, s kísértette, rontotta, megejtette a lelket, ha az netalán szabadulni vagy menekülni akart volna. Így lett a test a romlás fészke, s így végezte be pályáját, mint rothadó, fertelmes hulla, ábrázolván a bűnben meghalt lélek szörnyű végét: a kárhozatot. Isten megváltó munkájának éppen az a célja, hogy helyreállítsa a test és lélek műremek egységét, a tökéletes istenképet, az Ő örök szerelme tárgyát, a Társat. Ez Krisztusban történik úgy, hogy az ember felöltözi Krisztust. Igazságát, fiúságát, orcáját, pneumáját és felöltözi testét is. Természetesen Krisztusnak azt a dicsőséges testét, amelyben Ő feltámadott. Amely ugyanaz a test volt, de szellemi test. Éppen azért, mert szellemi test, történhetik meg, hogy a feltámadott test egészen az én testem s mégis Krisztusé, mint ahogy az újjáteremtett ember lelke (szelleme) egészen az övé és mégis a Krisztus lelke (szelleme). — Ebben a testben állunk elé ítéletre. Az utolsó ítéletre.

3. Az *utolsó ítélet* Krisztusnak az az aktusa, amelyben egyszerre nyilvánvalóvá válik a) ki az övé és ki az ellensége; b) az a kegyelem, amely a kiválasztottakat megragadta és megtartotta; c) mindaz a cselekedet (gondolat, szó, tett), amivel a kiválasztott Urának hódolt, Neki szolgált, s amiket Krisztus az Ő országa és az Atya dicsőségére fordított; d) nyilvánvalóvá lesznek vétkei, bukásai, szégyene, de ezeket Krisztus elfedezi

és háta mögé veti; e) a hívó bemegy a dicsőségbe, az Isten színe látására.

Krisztus ellenségeinél egyszerre kiderül a) minden árulásuk, rontásuk és hazugságuk; b) az a kegyelem, amelyik hívta, várta őket s az a konok következetesség, amellyel megvetették és elfordultak; c) a harag büntető ereje és az Igazság dicsősége. Az ítélet jögerős.

Többet erről nem tudunk.

Óvakodjunk erről a végső aktusról, az utolsó ítéletről emberi kategóriák és az emberi igazságszolgáltatás elvei szerint ítéletet mondani. Itt hitet vallunk Krisztusról, aki magát Igéjében úgy mutatja nekünk, mint irgalmas Szószólója annak, aki hisz Benne és igazságos Bírója annak, aki Őt megvetette és elvetette.

4. *A dicsőség.* A boldog lelkek bemennek a dicsőségbe. A megromlott világ megég, új mindenség áll elő, olyan, amilyenek az elsőt szánta Isten. Nem kezdődik újra a játék, új kijelentéssel, új emberteremtéssel, új esettel, új Golgotával és új Krisztussal. Az új világ lelki kozmosz, amelyben Isten terve beteljesedett, a váltság tökéletesen befejeződött. Megszűnt Krisztus isten-emberi funkciója is: átadja a megbízást Istennek. Isten — mint Atya, Fiú és Szent Lélek — minden mindenkiben.

Isten színe előtt a megváltottak serege, a szövetséges nép, az Egyház, Krisztus titokzatos teste. — Szemben áll Istennel s végzi a legfelségesebb istentiszteletet. Azt a társalkodást, amiért Isten kilépett önmagából, s teremtette a Mást, a világot s benne az embert. Ez az istentisztelet áll: az Isten teljes ismeretéből, szent színe látásából, az abban való gyönyörködésből, Istenhez méltó, Neki tetsző imádatból és hódolatból. Áll tökéletes szentségből, szeretetből, engedelmességből és örömből. Áll a szentek egyességének teljességéből: milliók örömét érzem, örömem milliók örömévé válik. Az ígéretek beteljesedtek, a reménység valóság lett, s

a világ, a látható és láthatatlan világ, egyetlen óriás templommá változott, amelyben a mindennél felségebb istentisztelet folyik: dicsőségadás Istennek. Ezt nevezzük Életnek, egyetlen, igaz örökéletnek.

UTÓSZÓ

Reményik Sándor, a jeles erdélyi költő, a Ravasz Lászlónak ajánlott – és róla írt – versében őt meteorokóhoz hasonlítja, amelyet egy „ős csillaghatalmasság” parittyájával a Földre vetett. „Im, ez egy túlvilági nagykövet.”

S most hirdeti
Méltóságosan és idegenül,
Hogy van még hatalom
A földi élet gózkörén felül.
(Meteorokó)

A kezünk között lévő *Kis Dogmatika* igazolja a költő látomását: „Méltóságosan és idegenül.” A „méltóságosan” hadd jelentse az igényes irodalmi formát. A cenzúra 45 éven át kihagyatta Szerb Antal irodalomtörténetéből a Ravasz Lászlóra vonatkozó szakaszt. „Ugyanolyan mértékben literátor, mint igehirdető. Mélységes irodalmi kultúra hatja át beszédeit, filozófiai műveit és irodalomtörténeti essay-ít” – írja többek közt. Most e kései művében újra láthatjuk a nagy püspök írói talentumát: kristálytisztá stílusát, éles logikáját, frappáns – terjengősségtől mentes – fogalmazását. „Egy király nem utazhat szemeteskocsin” – intette Spurgeon prédikátorságra készülő hallgatóit a méltó formára. Erre Ravasz László páratlan példánk.

Az „idegenül” pedig utal arra, hogy itt az egészen Más Isten „nagykövet”-ével állunk szemben. Tudatában van Ura fenségének, s ezért nem alkuszik, az üzenetből nem farag le, emberi igényekhez nem igazo-

dik. Érzékeljük a nagy távolságot, ami Isten és ember, menny és Föld, szentség és bűn, tűz és víz között van. És azt az örömet is, hogy a roppant távolságot Isten a mi Urunk Jézus Krisztusban áthidalta.

A „méltóságosan és idegenül” jellemzés mellett azonban ugyanolyan találónak érezzük az „alázatosan és szívközelben” megfogalmazást is. Alázatos írás is a *Kis Dogmatika*, mert tudjuk, hogy a püspök roppant filozófiai felkészültségével írhatott volna spekulációkat, öncélú fejtegetéseket, magát csodálatos bölcseletet. Ám tudjuk, hogy ő a századelő szubjektív idealizmusának böhmi filozófiájától — ahogyan *Maga m-ról* c. önéletrajzi írásában ábrázolja — eljutott az Ige teológiájáig. És most — „az emberi bölcsesség hitető beszéde helyett” — nem akar tudni „másról, mint Jézus Krisztusról, mégpedig mint Megfeszítettről” (1Kor 2,2.4).

De alázatos írás azért is, mert az idézett szerzők mutatják: ő maga is tanul, ő is tanítvány, ő is a Szentlélektől várja tanítása hitelesítését. Teológiai előadásaiban 1950-ben meghatottan idézte egy ízben a középkor nagy hittudósát, Aquinói Tamás élményét: nagy dogmatikai műve, a *Summa*, megírása után látomásban a Megfeszített így szólt hozzá a Keresztről: „Bene scripsisti de Me!” = Jól írtál Rólam!

És „szívközelben” érezzük a *Kis Dogmatika* üzenetét. Már csak azért is, mert pásztori gondból, atyai felelősségérzetből született a mű. 1951/52 telén, nagy világnézeti harcok idején, a szerző meg akarta szólaltatni a budapesti Kálvin téri gyülekezet bibliai iskolájában a tiszta református tanítást. — És „szívközelben” érezzük a jeles tanítót, — aki „holta után is beszél” — mi is mindnyájan, mert bennünket is el akar vezetni igaz istenismeretre, a Kereszt titkának felismerésére, a Szentlélek által való öröme. Hitre és engedelmességre.

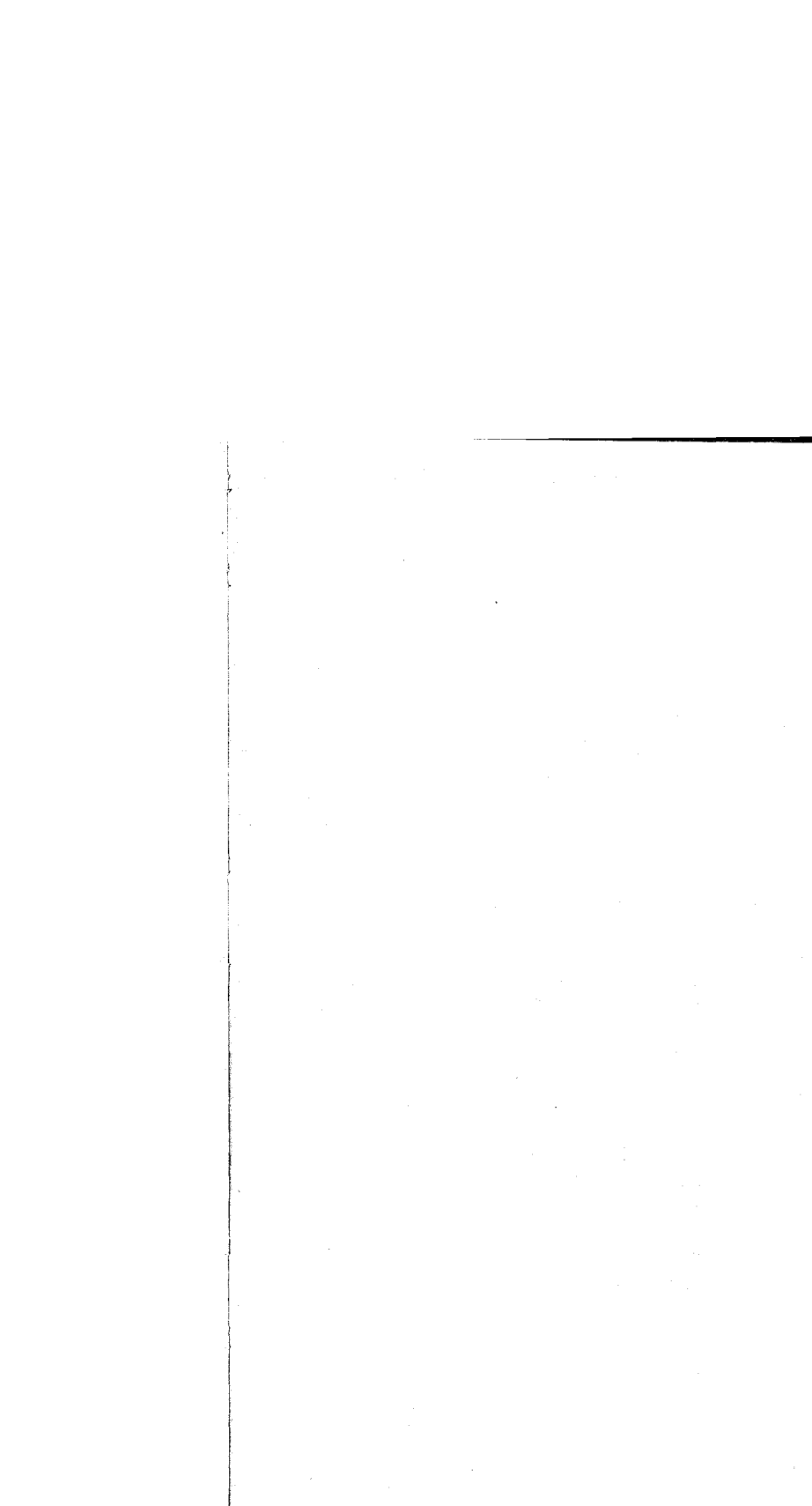
1989 karácsonyán

Szénási Sándor

LATIN IDÉZETEK

18. oldal „Deum deum...” = Isten nem lehet Isten, ha csak nincs létezésének három különböző módja vagy személye.
21. oldal „Praedestinatio hominum...” = Az emberek eleveelrendelése az, amellyel Isten az egész megteremtendő és elbukásra jutó emberi nemzetségből némelyeket örök életre, másokat örök halálra rendel.
30. oldal „Omnia fecit...” = Mindent az emberért alkotott, az embert Ő magáért.
40. oldal „Posse peccare...” = Tudjon vétkezni vagy nem vétkezni; ne tudjon nem vétkezni; ne tudjon vétkezni.
70. oldal „Finitum incapax...” = A véges nem tudja befogadni a végtelent.
„Synekdoché” – „mikor a fogalmak logikumában rejlő három mozzanatot: a nem, faj és egyén kategóriáit cserélem fel azért, hogy a jelentést kitágítsam vagy megsűkítsem” (Ravasz László: Homiletika, Pápa, 1915. 468. l.).
94. oldal „Triplicem Christi...” = „Krisztus hármas alászállását sorolhatjuk fel: testéét a sírba, lelkéét az alvilágba, az egész Krisztusét a halál hatalmába és birodalmába.” (Heppé, Heinrich, 1820, 79, marburgi teológiai professzor.)
104. oldal = „gratia irresistibilis” és „invincibilis” = az ellenállhatatlan és korlátozhatatlan kegyelem.
113. oldal „Communio sanctorum...” = A szentek közössége minden hívó gyülekezete, akik mindent kölcsönösen közösen birtokolnak. Ilyen közös kincs pedig Krisztus, az Egyház feje, nemkülönben azok az ajándékok, amelyek belőle, a Főből, a testbe áradnak. Ennélfogva ez (a közösség) kétrészes: Krisztussal, a Fővel és a tagoké egy-

- mással. (*Heidegger*, Johann Heinrich, 1633 – 98, zürichi teológiai professzor.)
139. oldal „Extra usum...” = A Krisztustól elrendelt használaton kívül semminek sincs sákramentumi jellege. (*Bucanus*, Wilhelm, † 1603, lausanne-i teológiai professzor.)
140. oldal „Nuda signa” = csupasz jegyek.
„Nihil autem...” = „Továbbá semmi sem változik át vagy válik hasznunkra, hanem csak ha hittel fogadjuk el: éppúgy mint a bor vagy az olaj vagy más folyadék, bármily bőven öntöd is, elfolyik és odavész, ha nem az edény nyitott szájába öntöd; egyébként az edény mindenünnen leöntve is üres és tartalmatlan marad.

TARTALOMJEGYZÉK

I. Kijelentés. Szentírás	5
1. Kijelentés	5
2. Szentírás	9
II. Isten. Szentháromság	13
Isten	13
Szentháromság	14
III. Eleveelrendelés	20
IV. A teremtés	27
V. A gondviselés	34
VI. Az ember	43
VII. A bűn. Lényege és következményei	50
VIII. Advent	57
1. Izráel	57
2. Törvény és evangélium	60
3. Az idők teljessége	62
IX. Jézus Krisztus személye	64
X. Jézus Krisztus műve	72
A) Krisztus prófétai tiszte	74
B) Krisztus főpapi tiszte	79
C) Krisztus királyi tiszte	87
XI. Jézus Krisztus állapotai	91
A megaláztatás állapota	92
A felmagasztaltatás állapota	95
XII. A Szent Lélek	99
XIII. Kegyelemből, hit által	106
1. Kegyelemből	106
2. A hit	108
XIV. Az Egyház	113
XV. A gyülekezet élete	121
XVI. A kegyelem eszközei. Ige és sákramentum	137
1. Ige	137
2. Sákramentum	138
a) A keresztség	141
b) Az Úrvacsora	144

XVII. A keresztyén élet állomásai (Üdvrend)	149
1. Az elhívás	149
2. Az újjászületés	151
3. A megtérés	151
4. A megigazulás	153
5. A megszentelődés	155
XVIII. Az utolsó dolgok	158
Utószó	165
Latin idézetek	167

A KÖTÉSTERV
PAP KLÁRA
MUNKÁJA

ISBN 963 300 370 9

FELELŐS KIADÓ
TARR KÁLMÁN

Alak: AK-40 7 (A/5) ív terjedelemben

Egyetemi Nyomda, 90.1003. Budapest, 1990

Felelős vezető: Sűmeghi Zoltán igazgató

